

Arkeologiset tutkimukset Tampereen Kirjastonpuiston alueella 2009

Kalle Luoto

Kulttuuriympäristöyksikkö

Pirkanmaan maakuntamuseo 2009

Kannen kuva: Tammerkosken rantaan kaivetaan putkilinjaa. 9.4.2009.

Tutkimusalueen perustiedot

tutkimuskohteen koko nimi	Tammerkoski (Koski)
kunta/kaupunki kylä/kaupunginosa tila/kortteli, tontti	Tampere II kaupunginosa 837-102-8-8 837-102-8-9 837-102-9902-0 837-102-9903-0
tutkimuksen laji	arkeologinen valvonta ja kaivaus
kohteen ajoitus	Historiallinen aika
peruskarttalehti	PK 2123 09 TAMPERE
yhtenäiskoordinaatit	p = 6825 320 - 6825 575 i = 3327 665 - 3327 840 z = 88 - 92 m mpy
maanomistaja	Tampereen kaupunki
tutkimuslaitos	Pirkanmaan maakuntamuseo
kaivauksenjohtaja	FM Kalle Luoto
kenttätöaika	43 pv
tutkitun alueen laajuus	Valvonta n. 140 metriä kaivaus alue 2 noin 40 m ² + alue 3 noin 20 m ² , yht. 60 m ²
tutkimusten kustantaja ja tutkimuskustannukset	n. 32 000 e, Tampereen kaupunki, yhdyskuntapalvelut
löydöt	KM 2009028, Kansallismuseo, diar. 29.5.09
Rahakammioon toimitetut rahat	-
rakennusfragmentit	-
mustavalkonegatiivit	Pirkanmaan maakuntamuseo, 51 kpl
aikaisemmat tutkimukset ja tarkastuskäynnit	Inventointi: Luoto, Kalle 2008.
aikaisemmat löydöt	Keskentekoinen kourutaltoa (KM 3596) Kivikirves (Tampereen tyttölyseon kokoelmat, O II M 2) Poikkikirves (Tampereen tyttölyseon kokoelmat, O II M 3)
arkistoitu kirjeenvaihto	tutkimuslupa, diar. 4/302/2009
mahdollinen kirjallisuus ym. lähteet	Donner, Julia 2005. Koskimaiseman puistot. Koskipuiston ja Kirjastonpuiston historiallinen selvitys (toim. Ranja Hautamäki). Tampereen kaupunki/Vihersuunnittelu. Hirsijärvi, Kyllikki 1946. Kotielämää Tampereella 1800-luvun jälkipuoliskolla. Tampere, tutkimuksia ja kuvauksia III. Tampereen historiallisen seuran julkaisuja VII. Tampere 1946. Kanerva, Unto 1946. Pumpulilaisia ja pruuakilaisia. Tampere. Lilius, Martin 2000. Frenckellin paperit. Tampere. Maunola, Jalmari 1931. Piirteitä Suomen tehdashistoriasta. Hämeenlinna. Museokeskus Vapriikki, kuva-arkisto. Nikander, Gabriel & Sourander Ingwald 1955.

	<p>Lumpppappersbruken I Finland,. Helsinki.</p> <p>Nurminen, Teija & Rajala, Ulla 1994. Tampereen kaupungin inventointi 1994. Pirkanmaan maakuntamuseon arkisto.</p> <p>Rasila, Viljo 1988. Markkinapaikasta tehdaskaupungiksi. Tampereen historia I. Vaiheet ennen 1840-lukua (P. Alhonen, U. Salo, S. Suvanto & V. Rasila). Tampere, 315 735.</p> <p>Räty, Jouko 1971-1972. Tampereen muinaisjäänökset. Tampereen alueen, paitsi Teiskon kaupunginosa, inventointi. Museovirasto, esihistorian toimisto. Pirkanmaan maakuntamuseon arkisto.</p> <p>Salo, Unto 1988. Tampereen historia I, vaiheet ennen 1840-lukua (Santamäki L, Alhonen P., Salo U., Suvanto S., Rasila, V.). Tampere 53 - 160.</p> <p>Suvanto, Seppo 1988. Talonpoikanen Tampere keskiajalta 1600-luvun puoliväliin. Teoksessa: Tampereen historia I. Vaiheet ennen 1840-lukua (P. Alhonen, U. Salo, S. Suvanto & V. Rasila). Tampere, 163-313).</p> <p>Suvanto, Seppo 1973. Satakunnan historia III. Keskiaika. Pori.</p> <p>Tampereen kaupunki, rakennusvalvonnan arkisto.</p>
kaivauskertomuksen sivumäärä	30
liitteet	<p>LIITE 1: YKSIKKÖKUVAUKSET</p> <p>LIITE 2: KARTAT</p> <p>LIITE 3: LUETTELO DIGITAALIKUVISTA (PMM/KYY)</p> <p>LIITE 4: LUETTELO MUSTAVALKONEGATIIVEISTA (PMM/KYY)</p> <p>LIITE 5: KUVATAULU MUSTAVALKOVALOKUVISTA</p> <p>LIITE 6: VAAKAHUONE JA HIOMO, Vapriikin kuva-arkiston, Tampereen Kaupunginarkiston ja Rakennusvalvonnan arkiston dokumentteja (koonnut Teemu Tiainen)</p> <p>LIITE 7: LÖYTÖLUETTELO</p> <p>LIITE 8: LUETTELO KONSERVOINTIIN LÄHETETYISTÄ ESINEISTÄ</p> <p>LIITE 9: LUETTELO KAIKISTA LÖYDÖISTÄ</p> <p>LIITE 10: KUVALIITE ESINELÖYDÖISTÄ</p>
alkuperäisen kaivauskertomuksen säilytyspaikka	Pirkanmaan maakuntamuseon arkisto (Tampere)

Luettelo hankealueen muinaisjäänöskohteista

Kylä	Kohde	MJ-tyyppi	Ajoitus	PK
Tampere	Tammerkoski (Koski)	muinaisjäänösryhmät	historiallinen	212309
Tampere	Frenckellin massahiomo	teollisuuskohteet	uusi aika	212309 uusi kohde

Hankkeen lyhyt kuvaus

Pirkanmaan maakuntamuseo teki puiston kunnostustöihin liittyvän kaivutyön arkeologisen seurannan Tampereen Tammerkosken (Koski) muinaisjäännösalueella vuonna 2009. Valvonnan yhteydessä paljastui kulttuurimaakerros ja 1800-luvun lopulle ajoittuva Vaakahuoneen jäännös, jotka tutkittiin hankkeen yhteydessä. Lisäksi hankealueelta dokumentoitiin Tammerkosken rannasta kunnostustöiden yhteydessä osittain paljastunut teollisuushistoriallinen muinaisjäännös ”Frenckellin massahiomo”.

Kalle Luoto

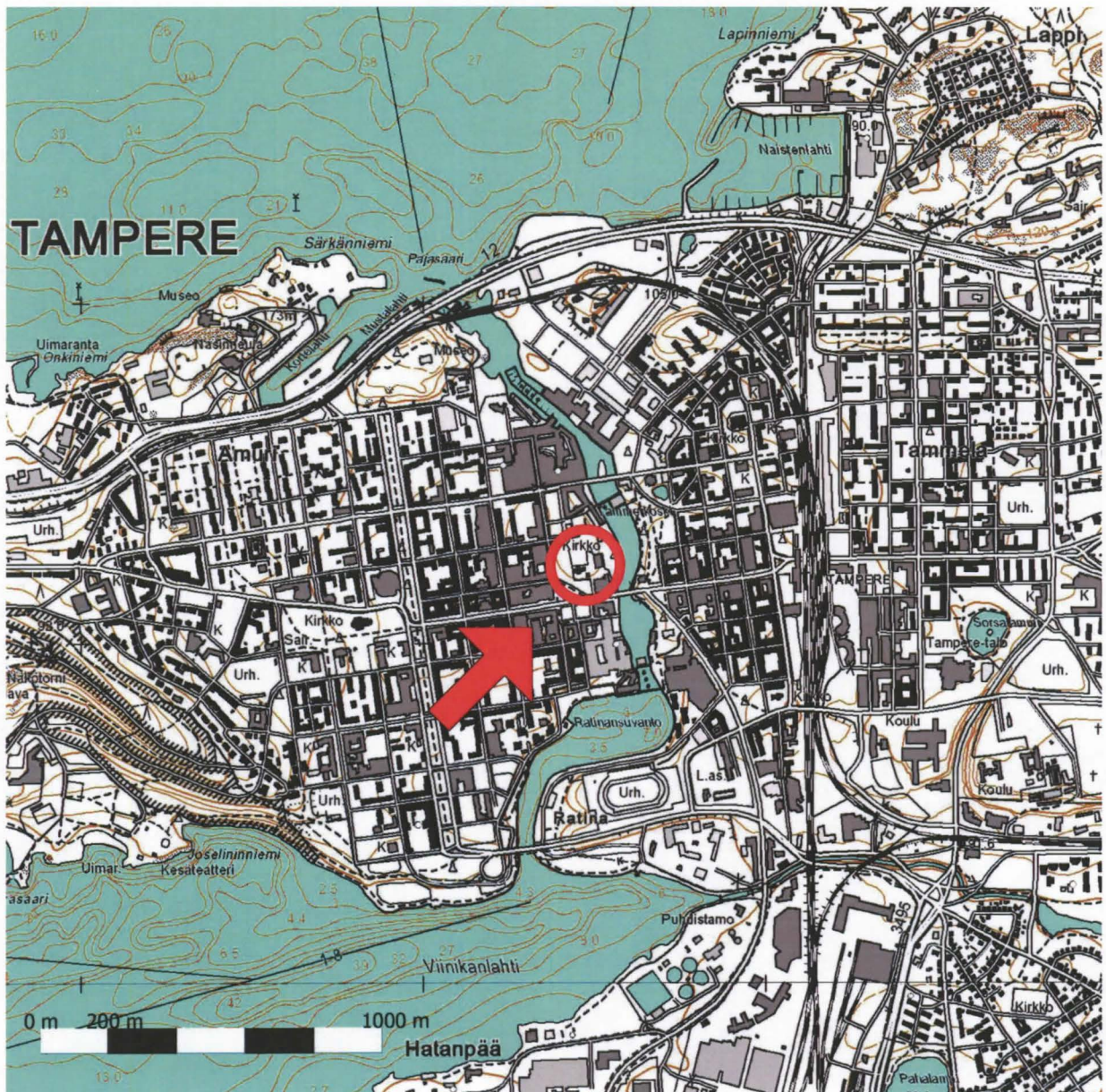
Tampereella 12.1.2010

FM Kalle Luoto

Kartta 1. Kartta tutkimusalueen sijainnista. Tutkimusalue merkitty punaisella ympyrällä. Pohjakartta © Maanmittauslaitos, Pisa lupa 020/2006. Lisäykset pohjakarttaan: Teemu Tiainen. MK 1: 500 000.

Kartta 2. Kartta tutkimusalueen sijainnista. Tutkimusalue merkitty punaisella ympyrällä. Otteet peruskartoista 212308, 212309, 212311 ja 212312. Pohjakartat Maanmittauslaitos, Pisa lupa 020/2006. Lisäykset pohjakarttaan: Teemu Tiainen. Mittakaava 1:20 000. Pohjakartta © Maanmittauslaitos, Pisa lupa 020/2006.

Sisällysluettelo

Tutkimusalueen perustiedot	2
Hankkeen lyhyt kuvaus.....	4
Karttaluettelo.....	8
JOHDANTO	9
Työalue	9
Aikaisemmat hankkeet.....	10
MENETELMÄT	10
Valvonnan menetelmät.....	10
Mittaukset	11
Kaivausmenetelmät	11
Tutkimuksen osa-alueet	12
Arkeologinen valvonta (alueet A - F).....	12
Kulttuurimaakerrosten tutkimukset kaivausalueilla 1 ja 2	13
Vaakahuoneen kaivaus (alue 3)	13
Frenckellin massahiommo (alueet N ja S)	14
Jälkityöt	15
Karttapiirroksot.....	15
Esinelöydöt	16
Dokumentit.....	16
TULOKSET	17
Valvonta	17
Kulttuurimaakerros 1 (alue 1).....	19
Kulttuurimaakerros 2 (alue 2).....	22
Vaakahuone (alue 3)	24
Frenckellin massahiommo (alueet N & S)	26
Puiden istutuskuopat (1-7)	30

YHTEENVETO	34
Lähteet	35
MUINAISJÄÄNNÖSKOhteet	37
1. Tammerkoski (Koski)	37
2. Frenckellin massahiomo	41
Lähteet	48
Arkistolähteet	48
Kirjallisuus.....	48

LIITTEET:

LIITE 1: YKSIKKÖKUVAUKSET

LIITE 2: KARTAT

LIITE 3: LUETTELO DIGITAALIKUVISTA (PMM/KYY)

LIITE 4: LUETTELO MUSTAVALKONEGATIIVEISTA (PMM/KYY)

LIITE 5: KUVATAULU MUSTAVALKOVALOKUVISTA

LIITE 6: VAAKAHUONE JA HIOMO. Vapriikin kuva-arkiston, Tampereen Kaupunginarkiston ja Rakennusvalvonnan arkiston dokumentteja (koonnut Teemu Tiainen)

LIITE 7: LÖYTÖLUETTELO

LIITE 8: LUETTELO KONSERVOINTIIN LÄHETETYISTÄ ESINEISTÄ

LIITE 9: LUETTELO KAIKISTA LÖYDÖISTÄ

LIITE 10: KUVALIITE ESINELÖYDÖISTÄ

Karttaluettelo

Kartta 1. Kartta tutkimusalueen sijainnista. Mk 1:500 000.	s. 4
Kartta 2. Kartta Kartta tutkimusalueen sijainnista. MK 1: 200 000.	s. 5
Kartta 3. Yleiskartta tutkimusalueesta. MK 1: 1000.	Liite 2
Kartta 4. Tasokartta, kaivausalue 2. Dokumentointitaso 1. MK 1:25	Liite 2
Kartta 5. Tasokartta, kaivausalue 2. Dokumentointitaso 2. MK 1:25	Liite 2
Kartta 6. Tasokartta, kaivausalue 2. Dokumentointitaso 3. MK 1:25	Liite 2
Kartta 7. Tasokartta, kaivausalue 2. Dokumentointitaso 4. MK 1:25	Liite 2
Kartta 8. Tasokartta, kaivausalue 3. Dokumentointitaso 1. MK 1:25	Liite 2
Kartta 9. Tasokartta, kaivausalue 3. Dokumentointitaso 2. MK 1:25	Liite 2
Kartta 10. Tasokartta, kaivausalue 3. Dokumentointitaso 3. MK 1:25	Liite 2
Kartta 11. Rannan S-rakenne. MK 1:25	Liite 2
Kartta 12. Rannan S-rakenteen pohjoisprofiili. MK 1:25	Liite 2
Kartta 13. Rannan N-rakenne. MK 1:25	Liite 2
Kartta 14. Kartta Frenckellin massahiomon sijainnista ja ehdotetusta suoja-alueesta. MK 1: 2000.	s. 46

Johdanto

Pirkanmaan maakuntamuseo suoritti Tampereen Kirjastonpuiston kunnostushankkeen rakentamisen edellyttämän arkeologisen seurantatyön vuonna 2009. Valvontatyötä tehtiin vuonna 2008 (Luoto, Kalle) inventoidulla muinaismuistoalueella. Valvottu alue määriteltiin rakennustöitä edeltäneessä katselmuksessa. Katselmuksen perusteella arkeologista seurantaan edellyttivät Vanhalta kirkolta Tammerkosken rantaan rakennettava vesihuoltolinja, puiden istutuskuoppien kaivaminen kirkon pohjoispuoliselle alueelle ja puiston luoteispäähän rakennettava WC. Käytännössä valvonta suoritettiin kunnostustyöhön yhteydessä rakennettavan hulevesilinjan ja istutettavien puiden kohdalla Tammerkosken ja Vanhan kirkon välisellä alueella Vanhan kirjastotalon ja Tampereen teatterin läheisyydessä. Kaivutyö suoritettiin koneellisesti.

Kenttätöiden yhteydessä Kirjastonpuiston alueelta dokumentoitiin historiallisia rakenteita ja kerättiin talteen alueen aikaisemmasta käytöstä kertovaa esineistöä. Arkeologisiin kenttätöihin osallistuivat kenttätöiden johtaja FM Kalle Luoto, apulaistutkijat HuK Teemu Tiainen ja FM Kirsi Luoto sekä kaivausapulaisena fil. yo Tuukka Kumpulainen. Töiden valvonnasta vastasi FK Ulla Lähdesmäki. Kenttätöitä tehtiin 43 päivänä. Kokonaistyöaika kenttätöiden johtajalla oli 81 päivää, apulaistutkija Teemu Tiaisella 57 päivää, apulaistutkija Kirsi Luodolla 7 päivää ja kaivausapulaisella 7 päivää. Tutkimuskustannukset olivat noin 32 000 e. Tutkimuksiin liittyvät kartta ja muut arkistoselvitykset oli pääosin tehty vuonna 2008¹. Tietoja täydennettiin Tampereen kaupunginarkiston tiedoilla Frenckellin massahiomosta ja vaakahuoneesta (Liite 6).

Työalue

Arkeologinen valvonta suoritettiin Tampereen keskustassa sijaitsevan Kirjastonpuisto alueella. Kirjastonpuisto sijaitsee Tampereen Keskustorin välittömässä yhteydessä, sen koillispuolella. Nykyisin puistoalue rajautuu länsireunaltaan Keskustoriin ja itäreunaltaan Tammerkoskeen. Pohjoisessa aluetta rajaa entinen Frenckellin tehdasalue ja etelässä Tampereen Teatteri ja Vanha kirkko. Kirjastonpuisto on osa valtakunnallisesti merkittävää Tammerkosken kansallismaisemaa.

Pirkanmaan maakuntamuseo katsoi arkeologisen valvonnan tarpeelliseksi kunnostushankkeen suunnitelmassa esitetyn vesihuoltolinjan ja puistoon istutettavien puiden kohdalla. Suunnitelmassa puistoalueen länsireunaan rakennettavaksi esitetyn WC:n rakentamista ei valvottu². Valvonnan yhteydessä paljastui rakenteita, joiden arkeologiset kaivaustutkimukset suoritettiin osana hanketta. Kaivetut kohteet sijaitsivat Vanhan Kirjastotalon ja Tampereen teatterin välisellä alueella sekä

¹ Katso tarkemmin: Luoto, Kalle 2008. Tampere, Kirjastonpuisto. Arkeologinen inventointi. Pirkanmaan maakuntamuseon arkisto.

² katso: Pirkanmaan maakuntamuseo (lausunto): Tampereen Kirjastonpuiston rakentamisen edellyttämät arkeologiset seurantatyöt 2009 (diar. TRE 11658/12.03.02/2008)

Vanhan kirkon tapulin itäpuolella. Edellä mainittujen kohteiden lisäksi Tammerkosken rannan kunnostustöiden yhteydessä paljastui tiilirakenne, joka dokumentoitiin osana hanketta³.

Aikaisemmat hankkeet

Pirkanmaan maakuntamuseo teki Tampereen Kirjastonpuiston alueen puistosuunnitelman johdosta alueella arkeologisen inventoinnin kesäkuussa 2008 (Luoto 2008). Tämän inventoinnin perusteella rajattiin historiallisen ajan muinaisjäänös Tammerkoski (Koski), johon kuuluvat paikalla sijainnut asuin- ja markkinapaikka. Inventoinnissa muinaisjäänöksille tehtiin alustava rajaus. Historiallisen aineiston perusteella historiallisen ajan asuinpaikka jatkuu Kirjastonpuiston länsi- ja eteläpuolelle.

Menetelmät

Valvonnan menetelmät

Kaivutyön valvonta tehtiin seuraamalla konekaivausta kaivinkoneen läheisyydessä ja kaivutyö keskeytettiin, mikäli kaivetulta alueelta tehtiin havaintoja mahdollisesta muinaisjäänöksestä tai siitä mahdollisesti kertovia löytöjä. Oletettuja muinaisjäänöshavaintoja tarkennettiin lapiolla ja kaivauslastalla kaivamalla.

Seurannan pohjakarttana käytettiin otetta Tampereen kaupungin asemakaavakartasta sekä työhankkeen suunnitelmakarttoja. Seurannan sijaintimittaukset tehtiin lähinnä taitto- tai kelamitan, bussolin sekä GPS -laitteen avulla. Havainnot merkittiin muistiin karttaluonnokseen, joka piirrettiin puhtaaksi jälkitöiden yhteydessä. Havaitut rakenteet ja kulttuurimaakerrokset mitattiin myös takymetrillä. Takymetrimittauksista vastasi Tampereen kaupungin mittaus- ja geotekniikan palvelut. Kaivauslöydöt dokumentoitiin löytöyksiköittäin.

Valvonnan yhteydessä tehtyjen havaintojen selkeyttämiseksi valvottu alue sekä alueet, joilla tehtiin tarkempia tutkimuksia, jaettiin pienempiin osakokonaisuuksiin. Alueet nimettiin siten, että pääosin koneellisesti kaivetut osuudet nimettiin kirjaimilla A - F, tarkempien tutkimuksien alueet numeroilla 1 - 3, puita varten kaivetut kuopat numeroilla 1 - 7 sekä Tammerkosken rannasta paljastuneet rakenteet kirjaimilla N ja S. Näiden lisäksi irtolöytöjä muualta puiston alueelta dokumentoitiin merkinnällä "aa" (ks. liitteet 7-9). Eri alueet ja kohteet on kuvattu kertomuksen yleiskartassa (liite 2: kartta 3, yleiskartta tutkimusalueesta).

³ katso: Pirkanmaan maakuntamuseo (lausunto): Tampereen Kirjastonpuiston rakentamisen edellyttämät arkeologiset seurantatyöt 2009 (diar. TRE 11658/12.03.02/2008)

Kuva 1. Kaivaustyö käynnissä Tampereen teatterin ja Vanhan kirjastotalon välillä. Kerrokset pinnasta: hiekka, kivitie, sora ja savi. Kuvattu luoteesta. Kuvaaja: Kalle Luoto. KYY 11: 12.

Mittaukset

Kentällä mittapiirroksot ja karttaluonnokset tehtiin pääasiassa kelamitan ja millimetripaperin avulla. Piirroksot asetoitiin kaupungin aineistoihin työhankeon yhteydessä tehdyin takymetrimittauksin. Takymetrimittauksista vastasi Tampereen kaupungin mittaus- ja geotekniikan palvelut ("Tampereen infra"). Mitta-aineistot toimitettiin tutkijoille sähköisesti Tampereen kaupungin "Tampere 2004" koordinaatiston mukaisina mittapisteinä.

"Tampere 2004" koordinaatistoa käytettiin myös jälkitöiden yhteydessä laadittujen karttojen koordinaatistona. Koordinaatit muunnettiin jälkityövaiheessa tarpeellisin osin KKJ 3 järjestelmän mukaisiksi sijaintitiedoiksi.

Kaivausmenetelmät

Valvonnan yhteydessä paljastui muinaisjäännöksiksi tulkittavia kulttuurikerrostumia ja rakenteita (liite 2, yleiskartta: alueet 1-3). Valvontahavaintojen tarkentamiseksi mahdollisten

muinaisjäännöskerrostumien ja -rakenteiden kohdalla suoritettiin kaivaustutkimuksia, joiden perusteella muinaisjäännöksen rakenteiden arvo ja säilyneisyys pyrittiin määrittämään.

Kaivaustutkimusten yhteydessä poistettiin koneellisesti pinta- ja täyttömaa muinaisjäännöskerrostumien päältä. Seuraavassa vaiheessa työalue siistittiin ja puhdistettiin lapioiden ja kaivauslastan avulla. Esiin tulleet kerrostumat dokumentoitiin piirtämällä ja valokuvaamalla.

Kaivauksilla käytettiin yksikkökaivausmenetelmää. Maakerrokset pyrittiin kaivamaan yksikköinä, jotka dokumentoitiin sanallisesti muistiinpanoin, karttapiirroksin ja valokuvaamalla. Jokaisesta maayksiköstä ja rakenteesta täytettiin yksikkölomake (liite 1), joka nimettiin kirjaimella Y (Yksikkö) tai R (Rakenne) sekä numeroitiin sadasta alkavalla juoksevalla numerolla. Ensimmäinen yksikkö oli puutarhamulta Y 100.

Dokumentoinnissa sovellettiin yksikkö- ja tasokaivausmenetelmää siten, että kaivettaessa maakerrokset poistettiin luonnollisissa kerroksissa, jotka dokumentoitiin piirtämällä erillisiä dokumentointitasoja käyttäen. Dokumentointitasojen väliset maakerrokset poistettiin tasoina, joiden paksuus vaihteli. Dokumentointitasot numeroitiin juoksevilla numeroilla.

Tutkimuksen osa-alueet

Arkeologinen valvonta (alueet A - F)

Arkeologinen valvonta suoritettiin Tammerkosken ja Vanhan kirkon välille kaivetun hulevesiviemäriin linjauksen kohdalla. Hulevesiviemäriin linjaus kulki Tampereen teatterin ja Vanhan kirjastotalon välistä ja sillä oli pituutta noin 140 metriä. Alue jaettiin dokumentoinnin helpottamiseksi pienempiin aluekokonaisuuksiin, joiden sijainti on esitetty liitteen 2 yleiskartassa.

Arkeologisen valvonnan ensisijaisena tarkoituksena oli havainnoida merkkejä muinaisjäännöksistä suunnitellulla vesihuoltolinjalla. Ennen maankaivutyön aloittamista valvonta-alue tarkastettiin kävelemällä ja kuvaamalla suunniteltu hulevesiviemäriin linjaus maastossa. Kaivutyön valvonta suoritettiin siten, että valvottavat alueet kaivettiin rakennustyön yhteydessä. Valvonnan yhteydessä maata kaivettiin noin kahden metrin syvyyteen.

Kaivutyö suoritettiin pääasiassa koneellisesti. Kaivutyön yhteydessä koneen kaivutyötä tarkkailtiin koneen välittömässä läheisyydessä ja työ keskeytettiin, mikäli kaivannossa havaittiin mahdolliseen muinaisjäännökseen liittyviä jäänteitä. Konekaivuun valvonnan yhteydessä tehtyjä havaintoja tarkennettiin kaivamalla kaivukohtaa lapiolla tai kaivauslastalla.

Konekaivetun ojan leveys oli kaivannon pinnalla noin 2 - 2,5 metriä ja pohjalla hieman runsas metri. Kaivantoa kaivettiin kerralla joko yhden kaivovälin tai yhden putkikappaleen matka, eli käytännössä 3 - 6 metriä kerralla. Putken asentamisen jälkeen kaivanto peitettiin.

Kulttuurimaakerrosten tutkimukset kaivausalueilla 1 ja 2

Alue 1

Alueella 1 tutkimukset käsittivät kaivannon profiilissa havaittujen esineiden talteenoton ja maakerroksen sijainnin dokumentoinnin. Varsinaiselle työalueelle säilynyt kerrostuma ulottui ainoastaan reunaosiltaan, sillä se havaittiin ainoastaan kaivannon länsi- ja luoteisprofiilissa.

Alue 2

Kaivausalue 2 sijaitsi Vanhan kirjastotalon ja Tampereen teatterin välisessä osassa valvottua kaivualuetta. Kulttuurimaakerros havaittiin konekaivutyön valvonnan yhteydessä. Havaitsemisen jälkeen konekaivutyö keskeytettiin ja kaivutyötä jatkettiin käsityönä. Alueen 2 kaivaustyöt toteutettiin kulttuurimaakerroksen havaitsemisen jälkeen sovellettua yksikkökaivausmenetelmää käyttäen.

Ensimmäiseksi puhdistettiin esiin tulleen kulttuurimaakerroksen pinta. Tämän jälkeen alueesta laadittiin karttapiirros. Käytännössä maakerros havaittiin laajaksi, mutta suurelta osin melko ohueksi kerrostumaksi. Oletettavasti kerroksen pinta oli tuhoutunut aiempien maankäyttöhakkeiden yhteydessä.

Vaakahuoneen kaivaus (alue 3)

Vaakahuoneen pelastuskaivausalue määriteltiin valvonnan yhteydessä tehtyjen muinaisjäännöshavaintojen perusteella. Pelastuskaivauksen tarkoituksena oli aiemmin kesällä havaitun rakenteen tutkiminen ja dokumentointi rakentamisen uhkaamalta alalta. Vaakahuoneen dokumentoinnista ja kaivaustyöstä vastasi kolmehenkinen työryhmä 9.6. - 19.6.2009 välisenä aikana.

Dokumentoinnissa sovellettiin yksikkökaivausmenetelmää siten, että kaivettaessa maakerrokset poistettiin luonnollisissa kerroksissa. Kaivetut maakerrokset dokumentoitiin valokuvaamalla, sanallisin muistiinpanoin sekä karttapiirroksin. Karttapiirroksissa käytettiin ns. dokumentointitasoja, jotka määriteltiin havaittujen rakenteiden pintojen perusteella. Dokumentointitasot numeroitiin juoksevilla numeroilla. Yksikköjen dokumentoinnissa käytettiin erillistä lomaketta, johon merkittiin kaivetun kaivausyksikön ominaisuuksia. Työn yhteydessä kaivausaluetta dokumentoitiin valokuvaamalla, piirtämällä sekä takymetrimittauksilla. Takymetrimittausten perusteella karttapiirroksiset asemoitiin Tampereen kaupungin koordinaatistoon.

Kuva 2. Yleiskuva kaivausalueesta 3. Kaivausalueelta paljastui tiili- ja harmaakivirakenne. Kuvassa oikealla Vanhan kirkon tapulin rakenteita, taustalla Keskustori. Kuvaaja Kalle Luoto. KY 11: 51.

Frenckellin massahiomon (alueet N ja S)

Puiston kunnostyön yhteydessä paljastui Tammerkosken länsirannalta kaksi tiilirakennetta, joiden arveltiin kuuluvan paikalla sijainneeseen osaan Frenckellin paperitehdasta. Nykyisin tehtaaseen kuuluneista rakenteista on jäljellä kahdeksankulmainen savupiippu ja lehtienlukusalina toimiva entinen pannuhuone. Rakenteen dokumentointi suoritettiin heinäkuun alussa 2009 muiden Kirjastonpuistossa tehtyjen valvontatöiden yhteydessä.

Valvontatyön aikana esiin tullut Frenckellin massahiomon rakennekokonaisuus suojattiin suodatinkankaalla, joka erottaa maakerrokset vanhoista tiili-, laasti- ja kivirakenteista. Kankaan päälle levitettiin soraa. Rakenteen merkitsemistä maastoon suunniteltiin loppuvuodesta 2009 ja rakenteet peitettiin joulukuussa 2009.

Kuva 3. Tammerkosken rannasta paljastunut rakenne S. Taustalla Frenckellin rakennuksia. Oikealla Tammerkoski. Kuvattu kaakosta. Kuvaaja Kalle Luoto. KY 11: 82.

Jälkityöt

Karttapiirrokset

Kentällä tehdyt karttapiirrokset ja mittaustulokset piirrettiin puhtaaksi MapInfo 8.0 tietokoneohjelmalla. Karttapiirrosten koordinaatistona käytettiin Tampereen kaupungin "Tampere 2004" koordinaatistoa. Koordinaatiston käyttöön oli kaksi syytä. Ensinnäkin kentällä tehdyt mittaukset oli taltioitu tämän koordinaatiston perusteella. Toiseksi käytetyt Tampereen kaupungin rasteripohjakartat olivat tämän koordinaatiston mukaiset.

Kaivausalueilla millimetripaperille laaditut piirrokset skannattiin ja sen jälkeen asemoitiin käytettyyn koordinaatistoon takymetrimittauksin mitattujen vastin pisteiden avulla. Tarpeelliset kartat tulostettiin kertomuksen liitteeksi (liite 2).

Esinelöydöt

Esinelöytöjä taltioitiin kenttätöiden yhteydessä suuri määrä. Osa löydöistä poistettiin ennen museolla tehtyä puhdistus- ja luettelointityötä. Löydöistä kiintoisimmat ja löytökontekstiltaan informatiivisimmat luettelointiin Kansallismuseon kokoelmiin päänumerolla KM 2009028 (liite 7 ja 9). Osa löydöistä toimitettiin konservointiin (liite 8).

Dokumentit

Seurantatyön dokumentteja, kuten mustavalkonegatiiveja, digitaalikuvia, karttoja ja tutkimusraporttia säilytetään Pirkanmaan maakuntamuseon kulttuuriympäristöyksikön arkistossa. Hankkeen digitaalikuvat on talletettu valokuva Siiri -tietokantaan päänumerolla KYY 11. Tutkimusalueesta laadittiin yleiskartta, johon on kuvattuna valvonnan yhteydessä kaivettu osuus putkilinjaa sekä muiden puiston kunnostukseen liittyvien työhankeiden yhteydessä paljastuneet rakenteet.

Kuva 4. Kirkon, tapulin ja kirjastotalon välistä putkikaivantoa. Kirjastonpuiston alueella on tehty useita aiempia kaivu- ja asennustöitä. Kuvattu koillisesta. Kuvaaja Kalle Luoto. KYY 11: 86.

Tulokset

Valvonta

Tutkimuksen yhteydessä havaittiin historiallisen ajan kiinteään muinaisjäännökseen liittyviä maakerrostumia ja rakenteita. Useissa kohdissa havaittiin maakerrosten sekoittuneen tie-, vesihuolto- ja kaapelitöiden tuloksena. Muutamassa kohdassa havaittujen häiriintymättömien ja historiallisesti arvokkaiden maakerrostumien kohdalla tehtiin tarkempia tutkimuksia.

Valvotun putkikaivannon alueella jouduttiin kaivutyöt keskeyttämään tarkempien tutkimuksien ajaksi kahdessa kohdassa. Ensimmäinen kaivetuista kohteista oli kulttuurimaakerros (alue 2) ja toinen vuonna 1863 rakennetun vaakahuoneen perustus (alue 3). Lisäksi dokumentoitiin pintapuolisesti kaivannon profiilissa havaittu kiinnostava maannos (alue 1). Työhankkeeseen kuului myös Tammerkosken rannassa havaittujen tiilirakenteiden dokumentointi. Paljastuneet tiilirakenteet kuuluvat Frenckellin paperitehtaan massahiomoon (1877–1930).

Osa-alueet A – F

Tällä alueella ovat sijainneet historiallisten lähteiden perusteella Tammerkoski (Koski) muinaisjäännökseen kuuluvat historiallisen ajan asuinpaikka, markkinapaikka ja Tammerkosken kartanonpaikka⁴. Hankkeen yhteydessä havaittiin maanpinnan muotojen ja koskenrannan sijainnin muuttuneen huomattavasti viimeksi kuluneen sadan vuoden aikana. Erityisen paksu täyttömaakerros oli Tammerkosken rannasta nousevassa rinteessä, jossa oli täyttömaata ainakin 2 metriä paksu kerros. Luonnollista maanpintaa ei Tampereen teatterin ja kosken välisessä rinteessä valvonnan yhteydessä tavattu. Vahan kirkon ja kirjastotalon ympäristössä täyttömaakerrokset olivat ohuempia, mutta tälle alueelle kaivetut lukuisat kaapelit, vesijohdot ja viemärit sekä puiston aiemmat kunnostus- ja muutostyöt olivat rikkoneet rakentamattomissa kohdissa säilyneitä kerrostumia. Kuitenkin useasta kohdasta saatiin talteen Tampereen kaupungin varhaisvaiheisiin ja mahdollisesti kartanokaudelle ajoittuvaa esineistöä ja esineiden katkelmia. Löydöt tehtiin joko jo aiemmin sekoittuneista maakerroksista tai hyvin pienialaisista koskemattomina säilyneistä kulttuurimaakerroksista. Valvonnassa kaivetuilta alueilta tehtiin kolmessa kohdassa havaintoja muinaisjäännöksestä. Kahdessa kohdassa tehtiin tarkempia tutkimuksia.

Osa-alue A

Sijainti (KKJ 3 (2003)): P = 6825 464 - 6825 468; I = 3327 813 - 3327 828

Kartat: liite 2, yleiskartta

Alueen maakerrokset olivat sekoittuneet kaivettuun vajaan metrin syvyyteen. Kaivetulle alueelle rakennettiin uudet kiviportaat.

⁴ Katso tarkemmin: Luoto 2008

Osa-alue B

Sijainti (KKJ 3 (2003)): P = 6825 452 - 6825 461; I = 3327 807 - 3327 830

Kartat: liite 2, yleiskartta

Kaivannolla oli syvyyttä noin kaksi metriä. Tammerkosken rannasta kohti Tampereen teatteria nousevassa rinteessä ei tavattu sekoittumattomia maakerrostumia. Rinteessä havaitut esinelöydöt ajoittuivat lähinnä 1900-luvulle ja niitä ei kerätty talteen. Sekoittunut yksikkö dokumentoitiin yksikkönä Y 102. Kaivanto tehtiin hulevesiviemärin asentamiseksi.

Osa-alue C

Sijainti (KKJ 3 (2003)): P = 6825 458- 6825 463; I = 3327 777- 3327 804

Kartat: liite 2, yleiskartta

Hulevesiviemäriä varten kaivettu oja, joka kaivettiin Tampereen teatterin ja Vanhan kirjastotalon väliselle asvaltoidulle piha ja pysäköintipaikka-alueelle. Ennen kaivutyön aloittamista oli asfaltti poistettu koko piha-alueelta.

Kaivannolla oli leveyttä noin 1,5 metriä ja syvyyttä noin kaksi metriä. Kaivutyö eteni putken rakentamisen mukaisesti, eli kaivantoa avattiin yhden putkielementin asentamisen tarvittavalta matkalta tai kahden asennettavan kaivon välinen matka.

Alueen C itäosassa asfaltin alapuolelta paljastui pihamaan pohjustamiseen käytettyjä hiekkakerroksia. Kaivannossa havaittiin reilun 30 cm syvyydessä asfalttipihaa edeltänyt mukulakiveys.

Alue C:n itäosan maakerrokset olivat poistetun asfaltin alapuolella suunnilleen seuraavat:

00 - 30 cm pohjustushiekka

30 - 40 cm soransekainen hiekka

40 - 60 cm mukulakivitien perustus

60 - 80 cm pohjustushiekka

80 -> cm savi

Alueelta C olivat pääosin tuhoutuneet 1900-lukua edeltävät maakerrokset. Vanhan kirjastotalon ja teatterin väliltä näyttäisivät puuttuvan saven yläpuolella sijainneet luonnolliset maakerrokset. Todennäköisesti saven päällä olleet kerrostumat on korvattu täyttömaalla rakennustöiden yhteydessä. Paikoittain alueella havaittiin pieniä likamaalinssejä, joista alueelta dokumentoidut löydöt ovat peräisin.

Alue C:n länsiosassa kaivannon pohjalla oleva luontainen savikerros muuttuu vähäkiviseksi hiesuksi. Hiesun pinta sijaitsi noin 50 cm syvyydessä mitattuna kaivannon pinnasta.

Osa-alue D

Sijainti (KKJ 3 (2003)): P = 6825 455- 6825 459; I = 3327 761- 3327 771

Alue sijaitsi kaivausalueiden 2 ja 3 välissä. Konekaivettu alue oli tiealueesta kivien avulla korotettu puistoalue. Alueella oli täyttömaata ja 1900-luvulle ajoittuvia löytöjä. Alueen länsiosasta paljastui toukokuun lopussa kivirakenne, joka kaivettiin ja dokumentoitiin kesäkuussa 2009.

Osa-alue E

Sijainti (KKJ 3 (2003)): P = 6825 458- 6825 468; I = 3327 754- 3327 760

Tämä osa-alue oli lyhyehkö kaivanto tapulin lounaispuolella. Kaivannon maakerrokset olivat sekoittuneet aiempien maankäyttöhankkeiden tuloksena. Kaivannon sekoittuneista kerroksista saatiin talteen muutamia löytöjä.

Osa-alue F

Sijainti (KKJ 3 (2003)): P = 6825 455 - 6825 470; I = 3327 726- 3327 757

Kirkon pihamaalle kaivettu hulevesiviemäri kaivettiin kirkon ympärillä olevan puistotien alle kirkon kaakkoispuolelle. Kaivannon maakerrokset olivat sekoittuneet aiempien maankäyttöhankkeiden seurauksena. Alueella ei havaittu muinaisjäänneksi tulkittavia kerrostumia, mutta kerättyjen esinelöytöjen perusteella on mahdollista, että kaivannon lähialueilla on säilynyt osia muinaisjäänneistä.

Kulttuurimaakerros 1 (alue 1)

Sijainti (KKJ 3 (2003)): P = 6825 461 - 6825 465 ; I = 3327 804 - 3327 806

Kartat: kuva 6; liite 2, yleiskartta

Dokumentoidut yksiköt: Y 104 ja Y 105 (liite 1)

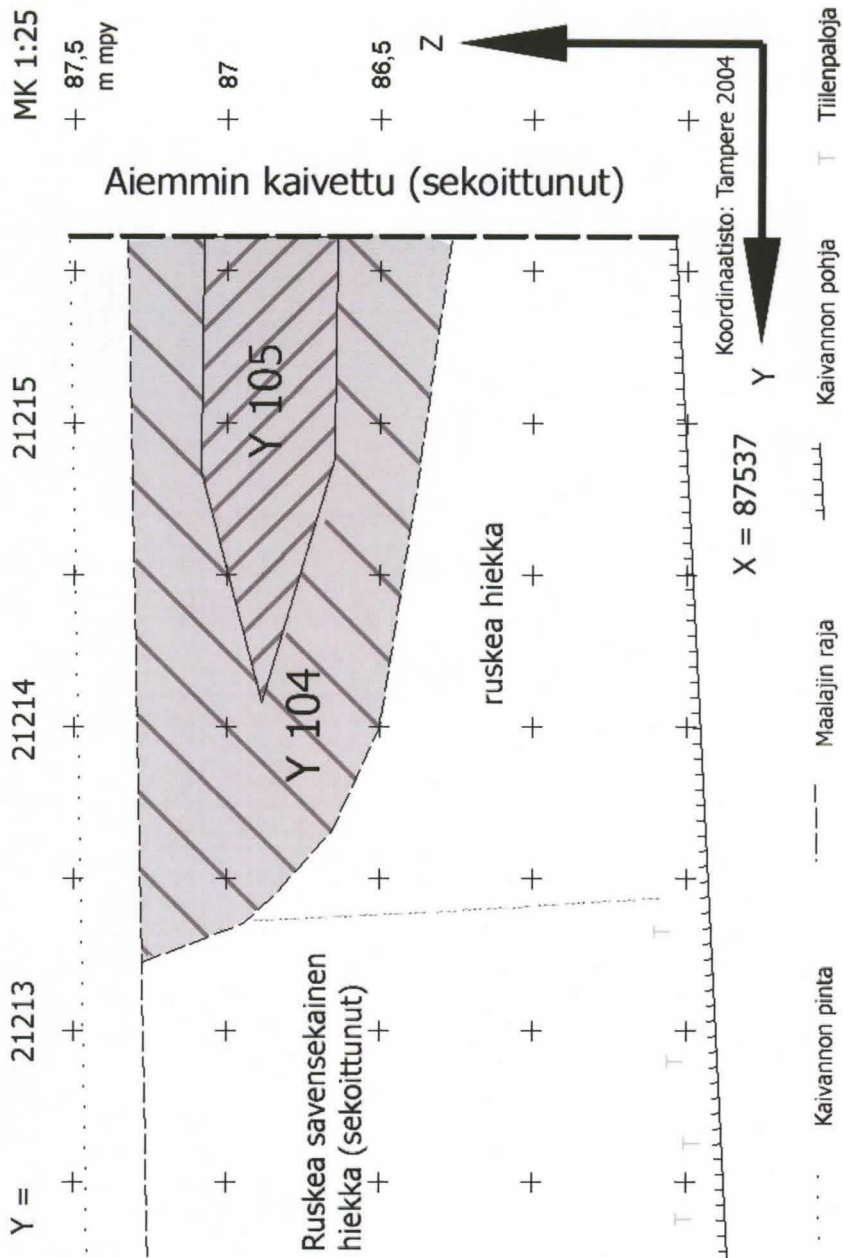
Kaivettu kohta oli osa hulevesiviemäriin linjausta. Paikalle asennettiin viemäriä varten kaivo, minkä takia kaivannosta tuli hieman muuta kaivualuetta leveämpi. Putkilinjaa varten tehdyssä kaivannossa havaittiin Tampereen teatterin luoteispuolella ja Vanhan kirjastotalon kaakkoispuolella maakerros (Y 104), josta kerättiin talteen liitupiipun paloja ja historiallisen ajan keramiikkaa (KM 200928:1-4). Maakerroksen pohjoispuolella kaivannon länsiprofiilissa havaittiin soralinssi (Y 105), jota epäiltiin vanhaksi tienpohjaksi. Vanhimpien säilyneiden aluetta kuvaavien karttojen perusteella paikalla on kulkenut historiallinen tie, jonka mahdolliseksi jäännökseksi soralinssiä epäiltiin. Tarkemmassa tutkimuksessa kerrostuman ylä- ja alapuolinen maakerros vaikutti koostumukseltaan samankaltaiselta. Mahdollisesti yksikön Y 105 päälle on myöhemmin kasattu lähiympäristössä sijainnutta maa-ainesta.

Vaikka osa yksikön Y 104 löydöistä saattaa ajoittua 1700-luvun puolelle, on todennäköistä, että Y 104 on muotoutunut lähialueelta kootusta maasta kirjastonpuiston aiempien kunnostustöiden

yhteydessä ja Y 105 on mahdollisesti varhaisen puistopolun tai muun väylän pohjaan liittyvä kerrostuma. Yksikköä Y 105 ei valvontahavaintojen perusteella voida tulkita historialliseen tiehen kuuluvaksi kerrostumaksi.

Kuva 5. Kaivannon profiili, jossa erottuvat Y104 ja Y 105. Oikealla aiemmin kaivettu putkilinja on tuhonnut osan yksiköistä. Kuvattu idästä. Kuvaja Kalle Luoto. KYY 11:10.

Kuva 6. Karttahahmotelma kaivetun ojan profiilissa havaituista kulttuurimaakerroksista. Kalle Luoto 8.1.2010.

Kulttuurimaakerros 2 (alue 2)

Sijainti (KKJ 3 (2003)): P = 6825 455 - 6825 462; I = 3327 770 - 3328 778

Dokumentoidut yksiköt: Y 106, Y 107 ja Y 108 (liite 1)

Kartat: Liite 2, kartat 4 - 7

Valvonnan yhteydessä Tampereen teatterin ja Vanhan kirjastotalon välistä paljastui suurehko maakivi. Maakiven ympäristössä havaittiin valvonnan yhteydessä ympäristöstään poikkeava maakerrostuma, jossa havaittiin historialliselle ajalle ajoittuvia löytöjä. Löytöjen ja kulttuurimaahavaintojen perusteella kerrostuma kaivettiin arkeologisia menetelmiä käyttäen.

Alueen kulttuurimaakerrostumat keskittyivät suurehkon maakiven ympäristöön, erityisesti sen länsipuolelle. Löytöinä kerrostumasta saatiin talteen tiiltä, keramiikkaa ja lasia. Kiven ympäristön löydöt olivat osin sekoittuneet 1900-luvulle ajoitettavan löytömateriaalin kanssa. Suurta maakiveä tarkasteltaessa havaittiin siinä porausjälkiä ja merkkejä kiven laen aiemmasta lohkeamisesta. Todennäköisesti kiveä on muokattu ja mahdollisesti yritetty poistaa aiempien rakennushankkeiden yhteydessä.

Kulttuurimaakerros rajautui selkeästi kaivausalueen eteläosassa. Ilmeisesti kulttuurimaakerros on leikkautunut aiempien Tampereen teatterin rakennustöiden tuloksena melko suoralinjaisesti. Kesällä 2009 kaivetun kaivannon kohdalla oli säilynyt kapea ja ohuehko kaistale 1900-lukua edeltänyttä kerrostumaa.

Kuva 7. Maakivi teatterin ja kirjaston välissä. Y 106 näkyvissä. Kuvattu pohjoisesta. Kuvaaja Kalle Luoto. KYY 11:13.

Kuva 8. Teatterin ja kirjaston väliltä löytynyt kulttuurimaakerros. Kuvassa vasemmalla ylhäällä erottuu selkeä maalajien raja, joka on todennäköisesti syntynyt Tampereen teatteria rakennettaessa. Vasemmassa yläkulmassa oleva hiekkakerros on rakennustöissä käytettyä täyttöhiekkaa. Kuvattu koillisesta. Kuvaaja Kalle Luoto KYY 11:20.

Kuva 9. Kuvassa kaivausalueen 2 profiili. Kulttuurimaakerrosten pohjoispuolelta poistettiin aiemmin paikalle tuotua täyttösoraa. Kuvassa vasemmalla kivi, jonka ympäristöön kulttuurimaakerrokset olivat keskittyneet. Kiven vasemmalla puolella profiilissa erottuu kuoppa, joka oli täyttynyt Y 106:lla, jonka oikealla puolella Y 108. Kaivannon pohjalla hiesu. Kuvattu pohjoisesta. Mittatikut eivät sijaitse kartan koordinaatiston mukaisilla paikoilla. Kuvaaja Kalle Luoto. KYY 11: 21.

Vaakahuone (alue 3)

Sijainti (KKJ 3 (2003)): P = 6825 454 - 6825 458; I = 3327 756 - 3327 762

Dokumentoidut yksiköt: Y 109, R 110, R 111, R 112, R 113, Y 114, Y 115 ja Y 116 (liite 1)

Kartat: Liite 2, kartat 8 - 10

Tämän kaivannon koko oli noin 4 metriä kertaa 4 metriä. Valvonnan yhteydessä toukokuun lopulla havaittiin Vanhan kirkon kellotapulin itäpuolella kiintoisa kivi- ja tiilirakenne. Paikalta paljastui suurista lohkotuista luonnonkivistä koottu rakennuksen perustus, valettu lattiataso sekä ilmeisesti seinärakenteeseen kuuluneita tiilirakenteita.

Vaakahuone rakennettiin vuonna 1868 torin laitaan noin kolmen metrin päähän Vanhan kirkon tapulista koskelle päin. Vaakahuonetta käytettiin vaakojen ja mittojen tarkastukseen. Rakennus on todennäköisesti purettu vuosien 1914–1917 välillä (liite 6).

Vaakahuoneen jäännös dokumentoitiin, kuvattiin ja siitä piirrettiin kartat. Rakennuksen perustukset poistettiin uuden hulevesiviemärin tieltä.

Rakennetta kartoitettiin 28.5. ja kaivettiin 11.6.–15.6.

Kuva 10. Rakenteet R110 ja R111 puhdistettuna ja esiin kaivettuna. Kuvattu etelästä. Kuvaaja Kalle Luoto. KY 11: 43.

Kuva 11. R111:n pinnassa olevia jälkiä liiduttuina. Pinnassa erottuu kengän, käden ja saappaanjälkiä. Kuvaaja Kalle Luoto. KY Y 11: 48.

Kuva 12. Yleiskuva rakenteista R110-R113, Y 109 poistettu. Oikealla ylhäällä näkyy Vanhan kirkon tapuliin kuuluvia rakenteita. Kuvattu koillisesta. Kuvaaja Kalle Luoto. KY Y 11:50.

Kuva 13. Vaakahuoneen pohja. Y115 poistettu, harmaat luonnonkivet poistetaan seuraavaksi. Kuvattu lounaasta. Kuvaja Kalle Luoto. KY 11:69.

Frenckellin massahiommo (alueet N & S)

Kartat: Liite 2, kartat 11 – 13

Rakenne N

Sijainti (KKJ 3 (2003)): P = 6825 825 - 6825 565; I = 3327 825 - 3327 831

Rakenne S

Sijainti (KKJ 3 (2003)): P = 6825 546 - 6825 553; I = 3327 829 - 3327 837

Heinäkuun alussa paljastui puiston kunnostustöiden yhteydessä puiston itäreunasta, Tammerkosken länsirannasta, tiilirakennuksen jäänteitä. Jäännöksestä paljastui ainoastaan kapea rannansuuntainen kaista, eikä säilyneen rakenteen tarkasta laajuudesta tai säilyneisyydestä ole tietoa. Jäännökset tulkittiin kuuluvaksi ennestään tuntemattomaan teollisuushistorialliseen kiinteään muinaisjäännökseen, jonka laajuus ja säilyneisyys ovat selvittämättä. Vanhan karttamateriaalin

perusteella voitiin tehdä kuitenkin päätelmiä rakenteen sijainnista⁵. Rakenne dokumentoitiin 6. - 10.7.2009.

Kyseessä on pääosin tiilestä muuratut rakenteet, jotka tulkittiin Frenckellin massahiomon eli puuhioketehtaan (1877–1929) jäännöksiksi. Havaittujen rakenteiden perusteella alueella on todennäköisesti säilynyt hiomon perustusten, lattiatason, kanavan rakenteiden tukien, laitteiden jalustojen ja vesikanavien osiksi tulkittavia rakenteita.

Pohjoisempi rakenne (rakenne N) tulkittiin havaintojen perusteella mahdolliseksi poistovesikanavaksi. Rakennetta ei kaivettu pohjaan, mutta alimmista osista kaivantoa kaivetuissa kohdissa maassa erottui vaaleanharmaana kerrostumana ainetta, jota epäiltiin paperitehtaan tai massahiomon jätteenä syntyneeksi massaksi. Rakenteista eteläisempi (rakenne S) vaikutti paremmin säilyneeltä. Rakenteesta paljastui muutamia kerroksia korkea tiilirakenne. Rakennetta ei kaivettu esiin, joten on todennäköistä, että siitä on jäänteitä laajemmalla alueella. Erityisesti rakenteen länsiosassa tiilet yms. olivat säilyneet hyvin.

Frenckellin massahiomon jäännös edustaa Suomen paperiteollisuuden vaihetta, jolloin siirryttiin lumpun käytöstä puuhiokkeeseen. Muinaisjäännös kuuluu rauhoitusluokkaan 2. Oletettavasti hiomoon liittyviä rakenteita on säilynyt paljastettua rakennetta laajemmalla alueella. Jäännöksen tarkempi rajaaminen ja säilyneisyyden arvioiminen edellyttävät tarkempia tutkimuksia. Paljastuneen tason dokumentoinnin jälkeen jäännös peitettiin.

Varsinaisia kaivaustutkimuksia kesällä 2009 kohteessa ei tehty. Rakenne paljastui tie- ja valaisinylväisiin liittyneen kaivutyön jälkeen. Kenttätöiden yhteydessä ainoastaan dokumentoitiin kunnostustyön yhteydessä paljastuneet rakenteet.

⁵ katso tarkemmin liite 6. (mm. Tampereen rakennusvalvonnan arkisto, mikrofilmi 8900436)

Kuva 14. Tammerkosken rannasta paljastunut rakenne S. Kuvassa Frencellin massahiomon tiiliset perustukset. Taustalla Frencellin rakennuksia, oikealla Tammerkoski. Kuvattu kaakosta. Kuvaaja Kalle Luoto. KY 11:75.

Kuva 15. Dokumenttikuva rakenteesta S. Kuvattu idästä. Kuvaaja Kalle Luoto. KY 11:80.

Kuva 16. Dokumenttikuva rakenteesta S. Kuvattu kaakosta. Kuvaaja Kalle Luoto. KY 11:81.

Kuva 17. Kuva rakenteesta N. Kuvattu kaakosta. Kuvaaja Kalle Luoto. KY 11:83.

Kuva 18. Tammerkosken rannasta paljastuneet rakenteet peitettiin dokumentoinnin jälkeen. Kuvattu kaakosta. Kuvaaja Kalle Luoto. KY 11: 85.

Puiden istutuskuopat (1-7)

Puiston kunnostushankkeen yhteydessä istutettiin uusia puita Vanhan kirkon pohjoispuolelle. 19. elokuuta ja 25. elokuuta kaivettiin arkeologin valvonnassa seitsemän kuoppaa istutettavia puita varten. Kuoppien koko on ilmoitettu ensin pohjois-etelä -suunnassa ja sitten itä-länsi -suunnassa.

Puiden istuttamista varten kaivetuissa kuopissa havaittiin puistoalueella olevan noin 30 cm vahva kerrostuma puutarhamultaa. Ylimpänä paikalle luonnollisesti kerrostuneena maakerroksena oli moreeni tai hiesu. Kuopissa ei havaittu merkkejä muinaisjäännöksistä eikä puiden istuttamiselle ollut estettä.

Kuva 19. Puukuoppa 1. Pohjoisprofiili. Kuvattu etelästä. Kuvaaja Kalle Luoto. KY 11: 93.

Kuoppa 1

koko: 160 cm x 160 cm

syvyys: 70 cm

Maakerrokset:

00 - 22 cm puutarhamulta

22 - 55 cm saven ja hiekkansekainen multa

55 - 70 cm harmaa hiesu

kuopan pohjoisosassa ja keskellä likamaa jatkui 90 cm syvyyteen.

Löydöt (sekoittuneet kerrokset): 4 palaa modernia lasia ja 1 pala luuta (KM 2009028: 50–53).

Kuopan pohjoislaidassa havaittiin maakerrostumia, jotka kertoivat paikalle aiemmin kaivetusta kaivannosta. Aiemmin kaivettu kaivanto näytti jatkuvan kaivetun kuopan pohjoispuolelle. Kuopan lounaisosassa havaittiin kaapeli.

Kuoppa 2

koko: 200 cm x 180 cm

syvyys: 65 cm

Maakerrokset:

00 - 26 cm puutarhamulta

26 - 34 cm kivituhka tai tummanharmaa hiekka

34 - 50 cm mullansekainen hiesu

50 - 65 cm moreeni (mahdollisesti sekoittunut)

Löydöt (sekoittuneista kerroksista): 2 palaa lasia ja 1 pala luuta (löytöjä ei taltioitu)

Kuopassa havaittiin melko runsaasti hiilenpaloja noin 50 cm syvyydessä. Kuopan keskelle kaivetusta noin 90 cm syvyyteen ulottuneesta poterosta löydettiin tiilenpaloja. Kuopan kohdalla on mahdollisesti sijainnut aiemmin kaivanto, joka on sekoittanut maakerrokset.

Kuoppa 3

koko: 160 cm x 180 cm

syvyys: 70 cm

Maakerrokset:

00 - 15 cm puutarhamulta

15 - 18 cm puutarhamulta jossa savilinssejä

18 - 40 cm mullansekainen hiesu (värjäytynyt tumman harmaaksi)

40 - 70 cm harmaa hiesu

Maakerrokset 40 cm syvyyteen saakka olivat sekoittuneet. Kerroksissa havaittiin tiilen ja lasin paloja. Hiesukerros vaikutti koskemattomalta luonnolliselta muodostuneelta maakerrokselta. Kuoppa kaivettiin koneellisesti.

Kuoppa 4

koko: 120 cm x 140 cm

syvyys: 70 cm

Maakerrokset:

00 - 40 cm puutarhamulta

40 - 70 cm moreeni

Kuopan etelälaidassa havaittiin paikalle aiemmin kaivettu sähkökaapeli keltaisessa suojaputkessa. Kuopan pohjoislaidassa havaittiin merkkejä vanhasta sähköpylvästä. Kuopan maannos vaikutti kauttaaltaan sekoittuneelta.

Kuoppa 5

Koko: 160 cm x 140 cm

syvyys: 70 cm

Maakerrokset:

00 - 20 cm puutarhamulta (runsaasti juuria)

20 - 70 cm kivistä moreenia (juuria)

Kuopan lähellä on sijainnut puu, josta runsaslukuiset juuret olivat peräisin. Kuopan multakerros oli muualla puistoalueella havaittua multakerrosta karkeamman hiekan sekainen sekä väriltään tummempi. Kerros oli myös voimakkaammin sekoittunut.

Kuoppa 6

koko: 120 cm x 120 cm

syvyys: 60 cm

Maakerrokset:

00 - 20 cm puutarhamulta

20 - 60 cm moreeni

Kuopan eteläosassa puutarhamulta ulottui 60 cm syvyyteen. Multakerroksen ja moreenin välillä ei ollut säilynyt luonnollisia maakerroksia. Moreeni paikalle oli todennäköisesti muodostunut luonnollisten prosessien tuloksena. Todennäköisesti puistoon kuulunut polku on kulkenut kuopan etelälaidan kohdalla.

Kuoppa 7

koko: 120 cm x 120 cm

syvyys: 60 cm

Maakerrokset:

00 - 20 cm puutarhamulta

20 - 60 cm moreeni

Kuopan maannos vastasi puukuoppa 6 maannosta. Kuopan eteläosassa puutarhamulta ulottui entisen polun kohdalla noin 60 cm syvyyteen.

Yhteenveto

Kaivutöiden edetessä paljastui Vanhan kirjastotalon ja Tampereen teatterin välisestä vesihuoltolinjan kaivannosta historialliselle ajalle ajoittuva kulttuurimaakerros sekä vaakahuoneen jäännös, jotka kaivettiin ja dokumentoitiin arkeologisin menetelmin. Valvonnan yhteydessä saatiin talteen kartanokaudelle ja kaupungin varhaisvaiheisiin liittyvää historiallisen ajan esineistöä. Pääosa valvonnan yhteydessä havaituista maakerroksista oli rakentamisen tuloksena syntyneitä täyttökerroksia. Luonnollista maanpintaa ei käytännössä havaittu lainkaan. Selkeimmät merkit Kirjastonpuiston alueen historiallisesta käytöstä saatiin Vanhan kirkon ja tapulin läheisiltä alueilta.

Tutkimusten yhteydessä paljastui kaksi historialliselle ajalle ajoittuvaa rakennetta. Vanhan kirkon tapulin itäpuolelta paljastui rakennuksen perustus, joka tulkittiin vaakahuoneen jäännökseksi. Vaakahuone on rakennettu vuonna 1868 ja purettu vuosien 1914-1917 välisenä aikana. Vaakahuoneen rakenteet poistettiin kaivauksin ennen paikalle suunnitellun hulevesiviemäriin rakentamista. Toinen rakenne paljastui puistokunnostustöiden yhteydessä Tammerkosken rannasta. Kyseessä on Frenckellin hioketehtaan tiilisistä jäännöksistä, jotka dokumentoitiin ja peitettiin ennen puistokäytävän rakentamista.

Valvontahavaintojen ja niiden perusteella tehtyjen muinaisjäännöstutkimusten jälkeen ei hulevesiviemäriin rakentamiselle ollut estettä. Tutkimusten tuloksena voidaan kesällä 2009 valvonnassa kaivetun hulevesiviemäriin alue siirtää muinaisjäännösluokkaan 3 kuuluvaksi. Tammerkosken rannasta paljastuneen Frenckellin massahiomolle laadittiin alustava muinaisjäännösrajaus arkisto- ja karttamateriaalin perusteella.

Lähteet

Arkistolähteet

Tampereen kaupunki, rakennusvalvonnan arkisto

Museokeskus Vapriikki, kuva-arkisto

Kirjeenvaihto:

Lausunto (PMM/KYY): Tampereen Kirjastonpuiston rakentamisen edellyttämät arkeologiset seurantatyöt 2009. (diar. TRE 11658/12.03.02/2008)

Tutkimuslupa (Museovirasto): Tutkimuslupa arkeologiseen seurantatutkimukseen Kosken kylänpaikalla 2009, Tampere (dnro. 4/302/2009)

Painamattomat lähteet

Donner, Julia 2005. Koskimaiseman puistot. Koskipuiston ja Kirjastonpuiston historiallinen selvitys (toim. Ranja Hautamäki). Tampereen kaupunki, Vihersuunnittelu.

Luoto, Kalle 2008. Tampere, Kirjastonpuisto. Arkeologinen inventointi. Pirkanmaan maakuntamuseon arkisto.

Nurminen, Teija & Rajala, Ulla 1994. Tampereen kaupungin inventointi 1994. Pirkanmaan maakuntamuseon arkisto.

Räty, Jouko 1971-1972. Tampereen muinaisjäännökset. Tampereen alueen, paitsi Teiskon kaupunginosa, inventointi. Museovirasto, esihistorian toimisto. Pirkanmaan maakuntamuseon arkisto.

Kirjallisuus

Hirsijärvi, Kyllikki 1946. Kotielämää Tampereella 1800-luvun jälkipuoliskolla. Tampere, tutkimuksia ja kuvauksia III. Tampereen historiallisen seuran julkaisu VII. Tampere 1946.

Kanerva, Unto 1946. Pumpulilaisia ja pruuakilaisia. Tampere.

Lilius, Martin 2000. Frenckellin paperit. Tampere 2000.

Maunola, Jalmari 1931. Piirteitä Suomen tehdashistoriasta. Hämeenlinna.

Nikander, G. & Sourander, I. 1955. Lumppapersbruken i Finland. Helsinki.

Rasila, Viljo 1988. Markkinapaikasta tehdaskaupungiksi. Tampereen historia I. Vaiheet ennen 1840-lukua (P. Alhonen, U. Salo, S. Suvanto & V. Rasila). Tampere. ss 315-735.

Salo, Unto 1988. Tampereen historia I, vaiheet ennen 1840 lukua (Santamäki L, Alhonen P., Salo U., Suvanto S., Rasila, V.). Tampere. ss. 53 - 160.

Suvanto, Seppo 1988. Talonpoikainen Tampere keskiajalta 1600luvun puoliväliin. Teoksessa: Tampereen historia I. Vaiheet ennen 1840lukua (P. Alhonen, U. Salo, S. Suvanto & V. Rasila). Tampere. ss. 163-313).

Suvanto, Seppo 1973. Satakunnan historia III. Keskiaika. Pori.

Muinaisjäännöskohteet

1. Tammerkoski (Koski)

Kunta	Tampere
Vanha kunta	
Kylä	Tampere
Kaupunginosa	II kaupunginosa
Kohdenimi	Tammerkoski (Koski)
Muinaisjäännöstunnus	
Inventointinumero	1
MJ-tyyppi	muinaisjäännösryhmät
MJ-tyypin tarkenne	kartanot, kylänpaikat, markkinapaikat
Ajoitus	historiallinen
Selkeä ajoitus	1100-1700-luvut
Rauhoitusluokka	2
Lukumäärä	3
Peruskarttanumero	2123 09
Peruskartan nimi	Tampere
X1-koordinaatti	6821 065
X2-koordinaatti	6821 325
Y1-koordinaatti	2487 400
Y2-koordinaatti	2487 570
Z1-koordinaatti	0090
Z2-koordinaatti	0092
P1-koordinaatti	6825 320
P2-koordinaatti	6825 575
I1-koordinaatti	3327 665
I2-koordinaatti	3327 840
Koordinaattiselite	Muinaisjäännösrajaus vuoden 2008 inventoinnin perusteella
MI-tiivistelmä	Tampereen Kirjastonpuiston alueella sijaitseva kohde, johon kuuluvat Kosken kylätontti, Tammerkosken kartanonpaikka ja markkinapaikka. Alue on hoidettua puistoa ja siellä sijaitsee muutamia monumentaalirakennuksia.

Kiinteistötiedot

Kiinteistötunnus 837-102-8-8
Kiinteistönimi
Kiinteistötunnus 837-102-8-9
Kiinteistönimi
Kiinteistötunnus 837-102-9902-0

Kiinteistönimi	II kaupunginosan toriaukiot
Kiinteistötunnus	837-102-9903-0
Kiinteistönimi	II kaupunginosan puistot

Aiemmat löydöt

Tammerkoskesta ja sen rannoilta on tehty kolme kivikautista irtolöytöä. Jouko Räty (1971-1972) arvelee, että löydöt ovat peräisin Tammerkosken rannalla sijainneesta kivikautisesta asuinpaikasta.

Keskentekoinen kourutaltoa (Kansallismuseon kokoelmat, KM 3596)
 Kivikirves (Tampereen tyttölyseon kokoelmat, O II M 2)
 Poikkikirves (Tampereen tyttölyseon kokoelmat, O II M 3)

Tutkimukset

Valvonta ja kaivaus: Kalle Luoto 2009.
 Inventointi: Kalle Luoto 2008.
 Inventointi: Nurminen & Rajala 1994.
 Inventointi: Räty 1971 – 1972.

Sijainti ja maasto

Kirjastonpuisto sijaitsee Tampereen ydinkeskustassa. Pitkänomainen puisto rajoittuu lännessä Keskustoriin ja idässä Tammerkoskeen. Pohjoisessa aluetta rajaa Frenckellin tehdasalue ja etelässä Tampereen teatteri ja Vanha kirkko. Kirjastonpuisto on osa valtakunnallisesti arvokasta kansallismaisemaa.

Kohteen kuvaus

Kirjastonpuiston alueella on historiallisen ajan muinaisjäännöskompleksi, johon kuuluu kylätontti, kartano ja markkinapaikka. Edellisten lisäksi Tammerkoskessa on historiallisella ajalla sijainnut useita myllyjä ja kalastamoita. Nykyisen Kirjastonpuiston alueella on ollut liikenteellinen keskus, jonka läpi on kulkenut maakunnallisesti merkittävä tie. Muistona tästä tiestä saattaa Tammerkoskessa Hämeensillan pohjoispuolella olla jäänteitä tiehen kuuluneesta sillasta.

Teollistumisen alkuvaiheessa Tampereen kaupungin ydinalue sijaitsi inventointialueella ja sen välittömässä läheisyydessä. Useat teollisuus- ja tuotantolaitokset sijoittuivat Tammerkosken ranta-alueelle. Kirjastonpuistossa ja sen välittömässä läheisyydessä on sijainnut tuotantolaitoksia, joilla on oma merkityksensä Tampereen kaupungin historiassa.

Lyhyt kuvaus (muinaisjäännösluettelo varten)

Kirjastonpuiston alueella sijaitsevaan muinaisjäännöskompleksiin kuuluu historiallisen ajan kyläpaikka (tonttimaata), kartano ja markkinapaikka. Kosken länsirannan historiallisen ajan asutus tunnetaan varhaisimmista lähteistä Kosken kylänä. Myöhemmin paikalle on muodostunut Tammerkosken kartano ja lisäksi paikalla on sijainnut markkinapaikka. Puiston välittömässä

läheisyydessä saattaa sijaita Tammerkosken ylittäneen sillan jäännös. Kohteista ei ole säilynyt maanpinnassa havaittavia jäännöksiä. Alue on hoidettua puistoa.

Havaintomahdollisuudet

Alue on rakennuksin ympäröityä hoidettua puistoa. Puiston istutukset ja rakenteet ovat muokanneet maanpintaa siten, että paikalla ei voida havaita merkkejä 1800-luvun loppua vanhemmasta toiminnasta. Kirjastonpuiston alue säilyi 1800-luvun aikana suurelta osin rakentamattomana alueena kaupungin keskustassa, koska se oli apteekkarin puutarhana. Myöhemmin muinaisjäännösalueelle on rakennettu Vanha kirjastotalo, Tampereen teatteri sekä Vanha kirkko. Näistä ainakin Vanhan kirjastotalon ja Tampereen teatterin rakennustyöt ovat oletettavasti tuhonneet niiden kohdalla sijainneet osat muinaisjäännöksestä.

Valvontahavaintojen perusteella puiston istutukset ja muu puutarhanhoito on muokannut maannosta noin 30 cm syvyyteen. Lisäksi alueella on tehty lukuisia putki ja kaapelointitöitä, jotka osaltaan ovat rikkoneet maanalaisia kerrostumia. Alueella on mahdollisesti säilynyt osia muinaisjäännöksestä puistotöiden koskemattomissa maakerrostumissa.

Kohteen laajuus

Kaikkiaan kohteen laajuus on noin 4 hehtaaria.

Muut havainnot

Vuonna 2009 Tampereen kirjastonpuiston alueella tehtiin kunnostustöitä, joiden yhteydessä muinaisjäännösalueen yli puolenmetrin syvyyteen ulottuvat kaivannot kaivettiin arkeologin valvonnassa. Kunnostustöihin liittyvät kaivutyöt suoritettiin koneellisesti.

Hankkeen yhteydessä havaittiin maakerroksissa ja koskenrannan sijainnissa tapahtuneen huomattavia muutoksia. Eryyksen paksu täyttömaakerros oli Tammerkosken rannasta Tampereen teatterille nousevassa rinteessä, johon oli tuotu runsaasti täyttömaata kerros. Luonnollista maanpintaa ei parimetriä syvästä Tammerkosken rannasta Tampereen teatterille nousevassa rinteessä tavoitettu. Vanhan kirkon ja Vanhan kirjastotalon ympäristössä täyttömaakerrokset olivat ohuempia, mutta tälle alueelle kaivetut lukuisat kaapelit, vesijohdot ja viemärit sekä puiston aiemmat kunnostus- ja muutostyöt olivat rikkoneet rakentamattomissa kohdissa sijainneita maakerroksia. Kuitenkin useasta kohdasta saatiin talteen Tampereen kaupungin varhaisvaiheisiin ja mahdollisesti kartanokaudelle ajoittuvaa esineistöä ja esineiden katkelmia. Löydöt tehtiin joko jo aiemmin sekoittuneista maakerroksista tai hyvin pienialaisista koskemattomana säilyneistä kulttuurimaakerroksista.

Valvonnan yhteydessä kulttuurimaakerroksia havaittiin Vanhan kirjastotalon ja Tampereen teatterin välillä entisen asfaltoidun tien alapuolella kohdassa. Valvonnan yhteydessä Tampereen teatterin ja Vanhan kirjastotalon välistä paljastui suurehko maakivi. Maakiven ympäristössä havaittiin ympäristöstään poikkeava maakerrostuma. Kerrostumasta saatiin talteen muutamia historialliselle ajalle, todennäköisesti 1700-luvulle tai sitä nuorempaan aikaan, ajoittuvia löytöjä. Kulttuurimaakerros rajautui eteläosastaan selkeästi uudempiin rakentamiskerroksiin.

Vaakahuone

Valvonnan yhteydessä havaittiin Vanhan kirkon kellotapulin itäpuolella kiintoisa kivirakenne. Paikalta paljastui suurista lohkotuista luonnonkivistä koottu rakennuksen perustus, valettu lattiataso sekä ilmeisesti seinärakenteeseen kuuluneita tiilirakenteita. Rakenteen länsireuna sijaitsee noin kolmen metrin etäisyydellä Vanhan kirkon tapulista itään. Rakenteen yhteydessä löydettyjen rahojen perusteella rakenne ajoittuu 1800-luvun lopulle ja 1900-luvun alkuun. Historiallisten karttojen perusteella paikalla on sijainnut vaakahuone. Aikanaan vaakahuoneen sijainnista käytiin kiista, sillä sellaisen rakennuksen sijaintia kirkon läheisyydessä ei pidetty suotavana. Rakennus on purettu ennen 1910-lukua.

Lisätietoja

Donner, Julia 2005. Koskimaiseman puistot. Koskipuiston ja Kirjastonpuiston historiallinen selvitys (toim. Ranja Hautamäki). Tampereen kaupunki/Vihersuunnittelu.

Hirsijärvi, Kyllikki 1946. Kotielämää Tampereella 1800-luvun jälkipuoliskolla. Tampere, tutkimuksia ja kuvauksia III. Tampereen historiallisen seuran julkaisu VII. Tampere 1946.

Nurminen, Teija & Rajala, Ulla 1994. Tampereen kaupungin inventointi 1994. Pirkanmaan maakuntamuseon arkisto.

Rasila, Viljo 1988. Markkinapaikasta tehdaskaupungiksi. Tampereen historia I. Vaiheet ennen 1840-lukua (P. Alhonen, U. Salo, S. Suvanto & V. Rasila). Tampere, 315-317.

Räty, Jouko 1971-1972. Tampereen muinaisjäännökset. Tampereen alueen, paitsi Teiskon kaupunginosa, inventointi. Museovirasto, esihistorian toimisto. Pirkanmaan maakuntamuseon arkisto.

Salo, Unto 1988. Tampereen historia I, vaiheet ennen 1840-lukua (Santamäki L, Alhonen P., Salo U., Suvanto S., Rasila, V.). Tampere 53 - 160.

Suvanto, Seppo 1988. Talonpoikanen Tampere keskiajalta 1600-luvun puoliväliin. Teoksessa: Tampereen historia I. Vaiheet ennen 1840-lukua (P. Alhonen, U. Salo, S. Suvanto & V. Rasila). Tampere, 163-313).

Suvanto, Seppo 1973. Satakunnan historia III. Keskiaika. Pori.

Löydöt

päänumero

KM 2009028

kuvaus

Koekaivaus ja valvontalöytöjä Tampereen Kirjastonpuistosta.

2. Frenckellin massahiomo

Kunta	Tampere
Vanha kunta	
Kylä	Tampere
Kaupunginosa	II kaupunginosa
Kohdenimi	Frenckellin massahiomo
Muinaisjäänöstunnus	
Inventointinumero	2
MJ-tyyppi	teollisuuskohteet
MJ-tyypin tarkenne	
Ajoitus	uusi aika
Selkeä ajoitus	1877-1929
Rauhoitusluokka	2
Lukumäärä	1
Peruskarttanumero	2123 09
Peruskartan nimi	TAMPERE
X1-koordinaatti	6821 281
X2-koordinaatti	6821 332
Y1-koordinaatti	2487 507
Y2-koordinaatti	2487 564
Z1-koordinaatti	0080
Z2-koordinaatti	0083
P1-koordinaatti	6825 533
P2-koordinaatti	6825 581
I1-koordinaatti	3328 779
I2-koordinaatti	3327 838
Koordinaattiselite	Vanhonjen karttojen perusteella arvioitu teollisuuslaitoksen sijainti. Ei sisällä suoja-aluetta.
MI-tiivistelmä	Tammerkosken rannasta Vanhan kirjastotalon luoteispuolella on säilynyt maanalaisia rakenteita, jotka kuuluvat Frenckellin paperitehtaan puuhioketehtaaseen (1877-1929). Havaintojen perusteella tuotantolaitokseen kuuluneita rakenteita on säilynyt istutusten alla puistossa sekä Tammerkoskessa. Muilta osin raunioituneesta laitoksesta on maanpinnalla näkyvissä pannuhuone ja kahdeksankulmainen piippu.

Kiinteistötiedot

Kiinteistötunnus 837-102-9903-0

Kiinteistönimi II kaupunginosan puistot

Tutkimukset

Valvonta Kalle Luoto 2009

Inventointi Kalle Luoto 2008

Sijainti ja maasto

Kirjastonpuiston itäosasta Tammerkosken länsirannalta paljastui tiilirakenteita kesä-heinäkuussa 2009. Alue on ollut tehtaan lopettamisen jälkeen 1930-luvulta alkaen hoidettua puistoa. Jäännökset tulkittiin Frenckellin paperitehtaan massahiomoon (1877–1929) kuuluneiksi rakenteiksi. Muistona massahiomon rakennuksista erottuu nykypuistossa massahiomoon kuulunut kahdeksankulmainen piippu ja uusi pannuhuone, missä nykyisin toimii kirjaston lehtienlukusali. Piippuun kiinnitetyssä tekstissä kerrotaan virheellisesti paikalla sijainneen suomen ensimmäisen paperitehtaan.

Tutkimuksissa paljastui Frenckellin paperitehtaaseen kuuluneen hioketehtaan rakenteita kahdesta kohdasta. Osa havaituista rakenteista sijaitsee kosken rannassa kulkevan puistokäytävän alla ja vieressä. Dokumentoitujen rakenteitten lisäksi Tammerkosken pohjassa paljastuneiden jäännösten kohdalla on kivirakenteita, jotka kuulunevat myös tehtaaseen. Näitä rakenteita ei ole tarkemmin tutkittu tai dokumentoitu. Tehtaan rakenteita on todennäköisesti säilynyt laajemmalla alueella.

Paljastuneista rakenteista pohjoisempi, rakenne N ("vesikanava"), sijaitsee KJ 3 (2003) koordinaattipisteiden P = 6825561 - 6825564 ja I = 3327826 - 3327829 välisellä alueella. Rakenne on todennäköisesti dokumentoitua rakennetta laajempi. Rakenteen säilynyt pintataso havaittiin noin 82,5 m mpy korkeudessa. Paljastuneella rakenteella oli korkeutta noin metri.

Paljastuneista rakenteista eteläisempi tiilirakenne sijaitsee kohdassa (KJ 3 (2003)) P = 6825546 - 6825552 ja I = 3327830 - 3327835. Rakenteen säilynyt pinta oli noin korkeudessa 82-83 m mpy. Rakenteen korkeustaso noudatti maanpinnan muotoja siten, että koskenrannan rakenne sijaitsi alempana kuin paljastuneen rakenteen läntinen osa. Rakenteen pohjatasoa ei tavoitettu.

Tammerkosken rantoja pidetään yhtenä maamme keskeisimmistä teollisista kulttuurimaisemista.

Kohteen kuvaus

Frenckellin tehdaskiinteistön paikalla on paperinvalmistus alkanut vuonna 1783. Nykyisin jäljellä olevat Frenckellin tehdasalueen tiilirakennukset on rakennettu pää-asiassa vuosien 1899–1920 välillä. Frenckellin alueen vanhimpia rakennuksia ovat Tammerkosken rannassa sijaitseva kahdeksankulmainen savupiippu vuodelta 1873, pannuhuone vuodelta 1905 sekä Keskustorin varrella oleva konttorirakennus 1840-luvulta (Rakennettu kulttuuriympäristö 1993: 171).

Tehtaan perusti Kruunupyystä Tampereelle vuonna 1783 tullut Abraham Häggman (Lilius 2000: 6). Tammerkosken rannalla sijainnut kolme kisälliä työllistänyt Häggmanin paperimylly sai vuonna 1785 erioikeuden toimintaansa. Tosin Tukholman kauppakollegio vahvisti lopullisesti vasta vuonna 1789 Häggmanin paperivalmistusoikeudet Tampereella. Alkujaan hänelle myönnettiin lupa rakentaa Tammerkosken partaalle kaupungin tontille numero 1 vaskipaja, värjäämö, ryynimylly, saha ja paperitehdas. Rakennuksista valmistuivat ainoastaan vaskipaja ja paperimylly, joista ainoastaan paperimylly jäi pysyväksi. Paperimylly oli siinä mielessä merkittävä, että se vastasi Tervakosken

paperitehtaan perustamiseen (v. 1818) saakka suuresta osasta Suomen paperituotantoa (Maunola 1931: 13-17).

Abraham Häggmannin kuoltua vuonna 1810 päätyi paperimylly kokonaisuudessaan Lars Gustaf Lefrénin haltuun (Lilius 2000: 9). Uusi omistaja liitti tehdasalueeseen lähitontteja, joista muodostui suuri tehdasläänitys. Lefrén kuoli vuonna 1825. Lefrénin aikana tehtaan rakennukset olivat puisia. (Kanerva 1946: 200)

Vuonna 1832 tehdasalueen osti Helsingin yliopiston kirjanpainaja J. C. Frenckell 32 000 ruplasta. Frenckellin aikana tehdasta uudistettiin ja laajennettiin (Maunola 1931: 19). Vuonna 1840 rakennettiin vanhan paperimyllyn yläpuolelle uusi kolmikerroksinen kivirakennus, johon tuotiin Suomen ensimmäinen paperikone vuonna 1842. Paperikoneen tultua tehdas kykeni valmistamaan paperia enemmän kuin Suomen muut paperitehtaat yhteensä (Maunola 1931: 22).

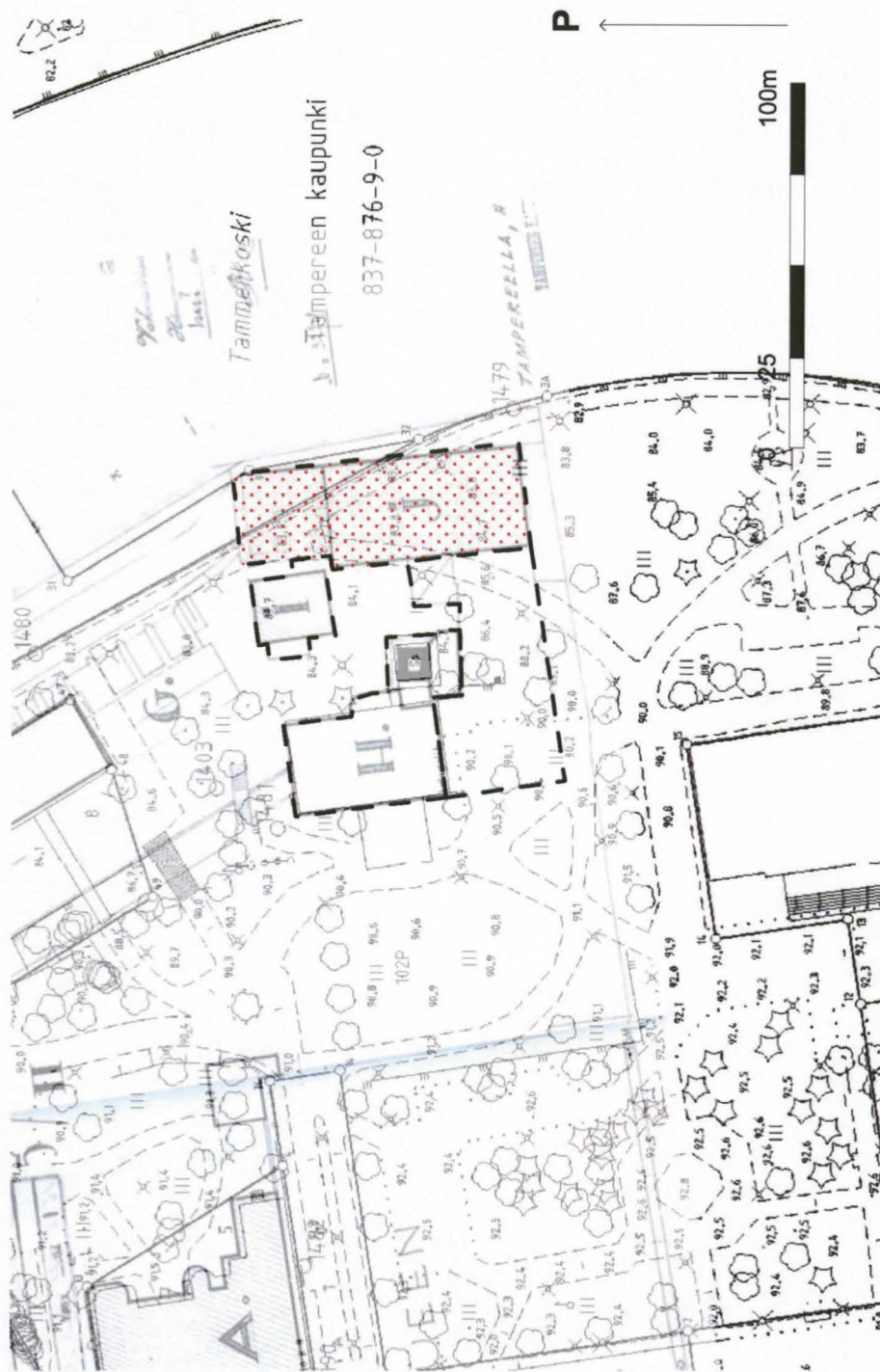
Puuhiokkeen keksiminen 1860-luvulla mullisti maamme paperiteollisuuden. (Tampereen kantakaupungin rakennuskulttuuri 1998: 40). Tampereen ensimmäinen puuhiomo, "Tampereen puuhiomo", perustettiin Tammerkosken alajuoksulle vuonna 1866 (Maunola 1931: 33, 42). 1870-luvulla Tammerkosken rantaan Frenckellin tehtaan yhteyteen rakennettiin massatehdas, jonka muurauksen suorittivat venäläiset (Kanerva 1946: 213). Massatehdas valmistui vuonna 1877. Olkimassatehtaaseen kuului myös kaksi puuhiomakonetta. Massatehtaan kanssa valmistui kattilahuone (1876) ja kahdeksankulmainen savupiippu. Olkimassan käyttö menetti vähitellen merkitystään ja olkimyllyt poistettiin käytöstä 1903–1906. Tällöin tehtaasta tuli puuhiomo (Lilius 2000: 30).

Vuonna 1904 purettiin osittain Frenckellin vanhoja tehdasrakennuksia. Piirustukset uusia rakennuksia varten teki Birger Federley, jonka suunnitelmien mukaan valtaosa nykyisin näkyvästä rakennuskannasta on rakennettu (Tampereen kantakaupungin rakennuskulttuuri 1998: 40). Nykyisin Kirjastonpuistossa on näkyvissä Kirjaston lehtienlukusalina toimiva pannuhuone ja kahdeksankulmainen savupiippu. Kahdeksankulmainen piippu on yksi Tammerkosken kansallismaiseman ja Tampereen teollisuuden symbolipiipuista. Tehtaan toiminta lopetettiin vuonna 1928, koska selluloosan kuljettaminen tontille oli hankalaa (Tampereen kantakaupungin rakennuskulttuuri 1998: 40).

Kesällä 2009 tehdyissä puiston kunnostustöissä Tammerkosken rannasta Vanhan kirjastotalon takaa paljastui maanpinnan alta raunioita, jotka ovat kuuluneet Frenckellin paperitehtaan puuhioketehtaaseen (1877–1929). Rakenteesta paljastui kesän 2009 puistotöiden yhteydessä oletettavasti tehdassalin lattiaa, mahdollisesti jonkin koneen tiiliperustuksia ja vesikanavia. Puuhiomon jäänteet dokumentoitiin, jonka jälkeen havaintopaikka siistittiin ja peitettiin. Rakenteita ei varsinaisesti kaivettu. Havaintojen perusteella voidaan olettaa, että tuotantolaitokseen kuuluneita rakenteita on säilynyt nurmen, puistoteiden ja istutusten alla.

Puuhiomo rakennettiin aikana, jolloin suomalaisessa paperiteollisuudessa siirryttiin lumpun käytöstä puuhiokkeeseen. Tästä valmistusprosessin kehitysvaiheesta ei tiettävästi toistaiseksi ole muualla Suomessa olemassa arkeologisesti tutkittuja raunioituneita jäännöksiä.

Lisätietoja kohteesta on raportin liitteessä 6.

Kuva 20. Yhdistelmäkuva kaupungin kantakartasta (MK 1:1000) ja asemakaavakartoista (1902, 1905 & 1931). Kuvassa hiomorakennus merkittynä punaisella rasterilla.

Lyhyt kuvaus (muinaisjäännettelo varten)

Tammerkosken rannassa Vanhan kirjastotalon luoteispuolella paljastui vuonna 2009 kaksi tiilirakennetta, jotka ovat kuuluneet Frenckellin paperitehtaan puuhioketehtaaseen (1877-1929).

Massahioimo asemoitu paikoilleen Tampereen kaupungin asemakarttojen (1902 ja 1905) sekä Frenckellin alueen asemakartan (1931) mukaan. Hiomorakennus merkattu punaisella rasteroinilla, muut samaan rakennuskantaan kuuluvat rakennukset (mm. Frenckellin piippu ja kattihuone) katkoviivalla. Pohjakartta Tampereen kaupungin kantakartta, mittakaava 1:2000. Lisäykset pohjakarttaan Teemu Tiainen.

Puuhiamo rakennettiin aikana, jolloin suomalaisessa paperiteollisuudessa siirryttiin lumpun käytöstä puuhiokkeeseen. Valvonnan yhteydessä tehtyjen havaintojen perusteella tuotantolaitokseen kuuluneita rakenteita on säilynyt laajemmalla alalla Kirjastonpuiston alueella sekä Tammerkoskessa.

Havaintomahdollisuudet

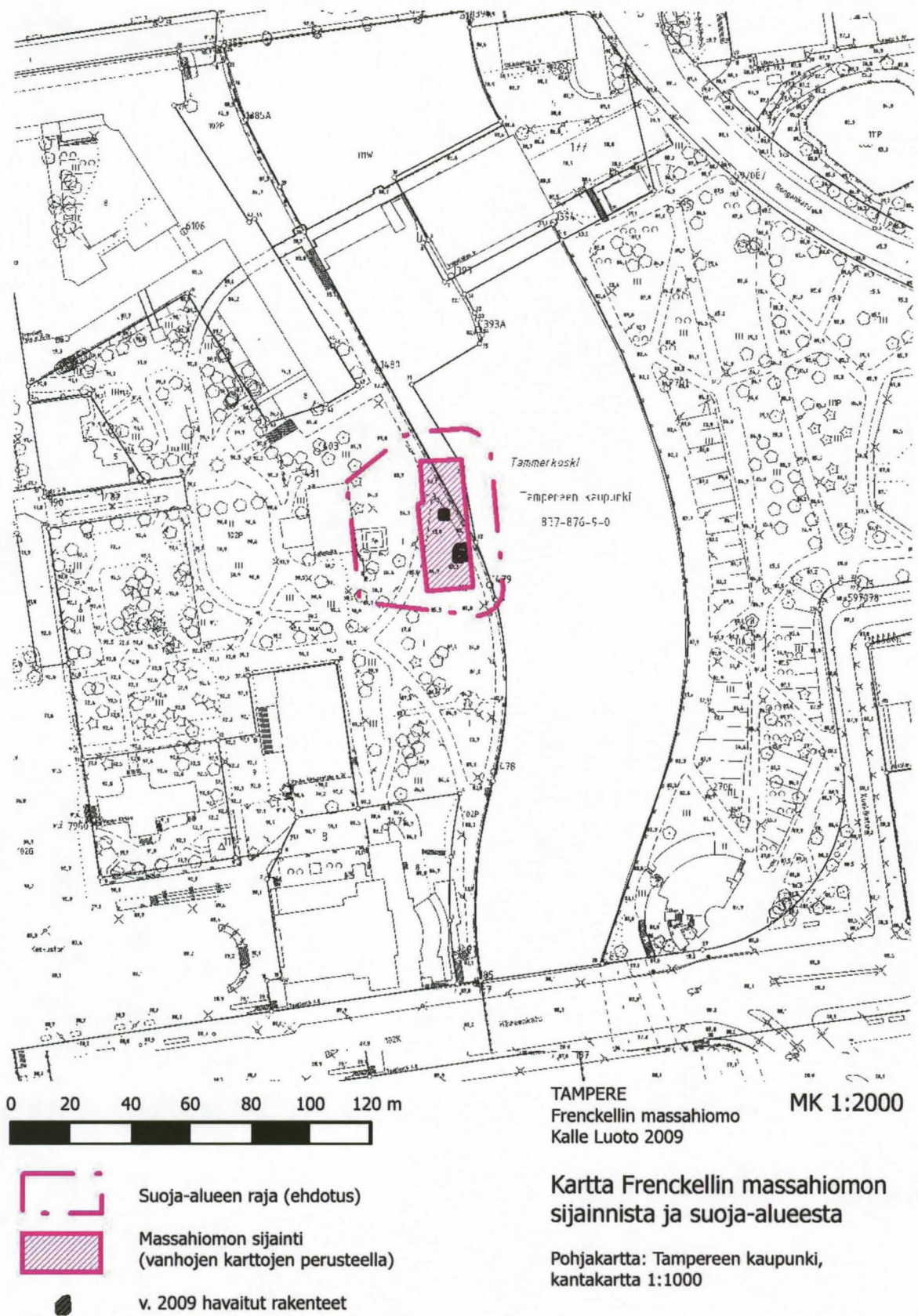
Kohtalaiset. Alue on istutettua puistoa, joten havaintoja voitiin tehdä ainoastaan avoimena olleesta kaivannosta. Paljastuneiden rakenteiden kohdalla ei suoritettu tarkempia kaivauksia, joten jäännöksen laajuus on selvittämättä. Oletettavasti rakenteita on säilynyt myös muualla puiston alueella ja Tammerkosken pohjassa.

Kohteen laajuus

Massahiomoon kuuluneita rakenteita paljastui puiston kunnostustyön yhteydessä kahdesta kohdasta Tammerkosken länsirannalta. Kunnostushankkeen yhteydessä paljastui massahiomon jäännöksen pintarakenteita noin 20 neliömetrin alalta. Vanhojen karttojen perusteella voidaan olettaa, että aikanaan tehdas on kattanut kaikkiaan noin 2000 neliömetrin alan.

Ehdotus suoja-alueeksi

10 m karttojen perusteella oletetuista rakennuksen rajoista sekä hiomon ja pannuhuoneen (Kirjaston lehtienlukusali) välinen alue. Ehdotettu suoja-alue on esitetty liitteenä olevassa kartassa.

Kartta 14. Kartta Frenckellin massahiomon sijainnista ja ehdotetusta suoja-alueesta. MK 1: 2000.

Rauhoitusluokitusehdotus

2

Suojelutoimenpiteet kentällä

Kunnostushankeen yhteydessä paljastuneet osat rakenteesta dokumentoitiin ja peitettiin suodatinkankaalla ennen puistokäytävän rakentamista.

Tiedossa olevat maankäyttösuunnitelmat

Kirjastonpuiston kunnostustyöt tulevat jatkumaan kesällä 2010.

Suosittelavat jatkotoimenpiteet

Muinaisjäännöskylyt ja infotaulun pystytys sekä kohteen merkintä maastoon.

Lähistön kohteet

Tammerkoski (Koski), muinaisjäännösryhmät, kohteen välittömässä läheisyydessä sen lounaispuolella.

Lisätietoja

www-sivut

Tammerkosken teollisuusmaisema (museovirasto, luettu 8.1.2010):

http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=5021

Kirjallisuus

Kanerva, Unto 1946. Pumpulilaisia ja prukilaisia. Tehdasväen työ- ja kotioloja Tampereella viime vuosisadalla. Tampere.

Lilius, Martin 2000. Frenckellin paperit, Tampereen paperitehdas kuvina. Tampereen museoiden julkaisuja 53.

Maunola, Jalmari 1931. Piirteitä Suomen tehdashistoriasta. Ensimmäiset puuhiomot selluloosa ja paperitehtaat. Hämeenlinna.

Nikander, Gabriel & Sourander, Ingwald 1955. Lumppappersbruken i Finland. En historik. Helsingfors.

Rakennettu kulttuuriympäristö 1993. Valtakunnallisesti merkittävät kulttuurihistorialliset ympäristöt. Museoviraston rakennushistorian osaston julkaisuja 16.

Tampereen kantakaupungin rakennuskulttuuri 1998. Tampereen museoiden julkaisuja 2/98.

Lähteet

Arkistolähteet

Nurminen, Teija & Rajala, Ulla 1994. Tampereen kaupungin inventointi 1994. Pirkanmaan maakuntamuseon arkisto.

Räty, Jouko 1971-1972. Tampereen muinaisjäännökset. Tampereen alueen, paitsi Teiskon kaupunginosa, inventointi. Museovirasto, esihistorian toimisto. Pirkanmaan maakuntamuseon arkisto.

Kirjallisuus

Donner, Julia 2005. Koskimaiseman puistot. Koskipuiston ja Kirjastonpuiston historiallinen selvitys (toim. Ranja Hautamäki). Tampereen kaupunki/Vihersuunnittelu.

Hirsijärvi, Kyllikki 1946. Kotielämää Tampereella 1800-luvun jälkipuoliskolla. Tampere, tutkimuksia ja kuvauksia III. Tampereen historiallisen seuran julkaisuja VII. Tampere 1946.

Kanerva, Unto 1946. Pumpulilaisia ja pruuakilaisia. Tehdasväen työ- ja kotioloja Tampereella viime vuosisadalla. Tampere.

Lilius, Martin 2000. Frenckellin paperit, Tampereen paperitehdas kuvina. Tampereen museoiden julkaisuja 53.

Maunola, Jalmari 1931. Piirteitä Suomen tehdashistoriasta. Ensimmäiset puuhiomot selluloosa ja paperitehtaat. Hämeenlinna.

Nikander, Gabriel & Sourander, Ingwald 1955. Lumpppappersbruken i Finland. En historik. Helsingfors.

Rakennettu kulttuuriympäristö 1993. Valtakunnallisesti merkittävät kulttuurihistorialliset ympäristöt. Museoviraston rakennushistorian osaston julkaisuja 16.

Rasila, Viljo 1988. Markkinapaikasta tehdaskaupungiksi. Tampereen historia I. Vaiheet ennen 1840-lukua (P. Alhonen, U. Salo, S. Suvanto & V. Rasila). Tampere, ss. 315-735.

Salo, Unto 1988. Tampereen historia I, vaiheet ennen 1840-lukua (Santamäki L, Alhonen P., Salo U., Suvanto S., Rasila, V.). Tampere 53 - 160.

Suvanto, Seppo 1988. Talonpoikainen Tampere keskiajalta 1600-luvun puoliväliin. Teoksessa: Tampereen historia I. Vaiheet ennen 1840-lukua (P. Alhonen, U. Salo, S. Suvanto & V. Rasila). Tampere, 163-313).

Suvanto, Seppo 1973. Satakunnan historia III. Keskiaika. Pori.

Tampereen kantakaupungin rakennuskulttuuri 1998. Tampereen museoiden julkaisuja 2/98.

Tampereen Tammerkosen (Koski)

Arkeologiset tutkimukset Tampereen Kirjastonpuiston alueella 2009

Kalle Luoto 2009

Luettelo havaituista yksiköistä

Yksikköluettelo

Y 100.....	2
Y 102.....	3
Y 104.....	4
Y 105.....	5
Y 106.....	6
Y 107.....	7
Y 108.....	8
Y 109.....	9
R 110	10
R 111	11
R 112	12
R 113	13
Y 114.....	14
Y 115.....	15
Y 116.....	16
Matriisipiirrokset	17
Kaivausalue 1	17
Kaivausalue 2	17
Kaivausalue 3	18

		Yksikön tunnus
Kaivaustapa	Kaivinkone	Y 100
Seulonta	ei seulottu	
Kuvaus	Puutarhamulta	
Väri	Tummanruskea	
Koostumus	Multamaa	
Sijainti	Koko puistoalue	
Häiriöt		
Löydöt		
Ajoitus	1900-2000 -luku	
Tulkinta	Puistotöiden yhteydessä levitetty puutarhamulta.	
Muuta	Sekoittunut.	

		Yksikön tunnus			
Kaivaustapa	Kaivinkone	Y 102			
Seulonta	Seulonta				
Kuvaus	Puutarhamulta				
Väri	Tummanharmaa				
Koostumus	Karkeaa hiekkaa, soraa ja isohkoja kiviä. Ainesosat ovat jakautuneet tasaisesti.				
Sijainti	Koko puistoalue				
Häiriöt					
Löydöt					
Ajoitus	1900-luku				
Tulkinta	Tammerkosken ja Tampereen teatterin välillä sijaitseva täyttömaakerros.				
Yhteydet			Y 101		
	Yläpuolella				
			Y 102		
	Alapuolella				
Muuta	Kerrostumassa havaittiin tummanharmaa sorainen vanha polun tai tienpohja teatteritalon koillispuolella.				

		Yksikön tunnus			
Kaivaustapa	Kaivinkone ja osittain lapio				
Seulonta	ei seulottu				
Kuvaus	Sekoittunut hiekkansekainen multa				
Väri	Punertavan ruskea.				
Koostumus	Kerros koostui mullasta hiekasta ja siltistä. Maannokseen oli sekoittunut tiilenpaloja, laastia, hiiltä, nokea ja puumoskaa. Ainekset eivät olleet sekoittuneet yksikössä tasaisesti.				
Sijainti	Tampereen teatterin koillispuolella. Kerrostuma havaittiin putkikaivannossa.				
Häiriöt					
Löydöt					
Ajoitus	1700–1800 -luku				
Tulkinta					
Yhteydet			Y 105		
	Yläpuolella				
			Y 104		
	Alapuolella				
Muuta	Yksikön ylä- ja alapuolella oli savikerros.				

		Yksikön tunnus				
Kaivaustapa	kaivinkone	Y 105				
Seulonta	ei					
Kuvaus	Yksikkö erottuu Y 104:n seassa olevana linssinä. Linssin leveys oli noin 2 metriä ja korkeus noin 0,5 metriä. Soralinssiä oli säilynyt noin 0,5 metrin pituinen osuus.					
Väri	tumman harmaa					
Koostumus	Sora ja pieniä kiviä. Rakeinen.					
Sijainti	Tampereen teatterin koillispuolisen putkikaivannon linjan kohdalla.					
Häiriöt						
Löydöt						
Ajoitus	historiallinen aika. Linssin alapuolelta löydettiin 1800-luvun esineistöä, minkä perusteella soralinssi on syntynyt mahdollisesti 1800-luvun lopulla tai 1900-luvun alussa.					
Tulkinta	Kyseessä saattaa olla vanha tienpohja, joka näyttäisi johtavan kohti Vanhaa kirjastotaloa. Tielinja saattaa olla jäännös alueen nykyistä vanhemmasta tieverkostosta tai puiston poluista.					
Yhteydet						
	Yläpuolella					
			Y 105			
	Alapuolella					
				Y 104		
Muuta	Linssin itä- ja pohjoispuolella moderni putkikaivanto rikkoi soralinssin.					

		Yksikön tunnus			
Kaivaustapa	Lasta	Y 106			
Seulonta	ei				
Kuvaus	Tumman maan linssi kivien välissä ja pienellä alalla niiden ympäristössä.				
Väri	Tumma				
Koostumus	Multa, hieno hiekka ja tiilimurska. Maannos oli kaivettaessa kostea.				
Sijainti	Tampereen teatterin, Vanhan kirjastotalon ja Vanhan kirkon tapulin välillä sijaitsevan putkilinjan kohta.				
Häiriöt	Kerrostuma leikkautui avatun alueen etelä- ja pohjoislaidasta aikaisempien rakennustöiden täyttömaakerroksiin.				
Löydöt	Keramiikkaa, lasia, liitupiippua, metallia ja luuta.				
Ajoitus	1700–1800 –luku, pinnasta myös 1900-luku				
Tulkinta	Kulttuurikerros. Kerrostuma oli osittain sekoittunut myöhempien maanrakennusrakennustöiden yhteydessä.				
Yhteydet					
	Yläpuolella				
			Y 106	Y 107	
	Alapuolella				
			Y 108		
Muuta					

		Yksikön tunnus			
Kaivaustapa	Lasta	Y 107			
Seulonta	ei				
Kuvaus	Tumma maa				
Väri	Harmaa, läikikäs				
Koostumus	Multaa, hiekkaa, soraa ja tiilimurskaa. Rakenteeltaan kerrostuma oli kostea ja tiivis.				
Sijainti	Tampereen teatterin, Vanhan kirjastotalon ja Vanhan kirkon tapulin välillä sijaitsevan putkilinjan kohta.				
Häiriöt	Kerrostuma leikkautui avatun alueen etelä- ja pohjoislaidasta aikaisempien rakennustöiden täyttömaakerroksiin.				
Löydöt	keramiikkaa, lasia, liitupiipun katkelmia, metallia ja luuta. Lisäksi kerrostuman etelälaidalla havaittiin mahdollisesti bitumin tai jostakin muusta materiaalista koostuvia kappaleita.				
Ajoitus	1700-1800 –luku.				
Tulkinta	Kulttuurikerros. Kerrostuma oli osittain sekoittunut myöhempien maanrakennusrakennustöiden yhteydessä.				
Yhteydet					
	Yläpuolella				
			Y 107	Y 106	
	Alapuolella				
			Y 108		
Muuta					

		Yksikön tunnus				
Kaivaustapa	Lapio	Y 108				
Seulonta						
Kuvaus						
Väri	vaalean kellertävä, jossa hivenen harmaata.					
Koostumus	Hieno hiekka tai hiesu, jonka seassa hieman pieniä kiviä ja tiilimurskaa.					
Sijainti	Tampereen teatterin, Vanhan kirjastotalon ja Vanhan kirkon tapulin välillä sijaitsevan putkilinjan kohta.					
Häiriöt	Kerrostuma leikkautui avatun alueen etelä- ja pohjoislaidasta aikaisempien rakennustöiden täyttömaakerroksiin.					
Löydöt	lasia ja tiilenkappaleita					
Ajoitus	1700-1800 –luku.					
Tulkinta	Luonnollinen kerros, johon sekoittunut ylempien kerrostumien löytöjä.					
Yhteydet			Y 107			
	Yläpuolella					
			Y 108			
	Alapuolella					
			Hiesu			
Muuta						

		Yksikön tunnus				
Kaivaustapa	lapio	Y 109				
Seulonta	osin seulottu					
Kuvaus	Ainakin 5 m x 2,5 m:n laajuinen ja noin 40 cm paksu rakennuksen purkumateriaalista syntynyt kerrostuma.					
Väri						
Koostumus	laastista ja tiilenpaloista muodostunut yksikkö, jonka seassa hieman multaa, hiekkaa, soraa, kiviä ja puusilppua. Kerroksen materiaalit olivat sekoittuneet. Kuiva.					
Sijainti	Tapulin itäpuoli. Kerros peitti kokonaan Vanhan kirkon tapulin itäpuolella sijainneen kaivausalueen.					
Häiriöt						
Löydöt	Vyön solki, kaksi rahaa, keramiikkaa, lasia ja metalliesineitä, lähinnä nauvoja.					
Ajoitus	1900-luku. Rahalöydöt vuosilta 1888 ja 1907.					
Tulkinta	Purkukerros tai täyttökerros.					
Yhteydet						
	Yläpuolella					
			Y 109			
	Alapuolella					
	R 110	R 111	R 112	R 113		
Muuta	Yksikön alapuolella vaakahuoneen rakenteita.					

		Yksikön tunnus			
Kaivaustapa	Paljastettiin lapiolla	R 110			
Seulonta					
Kuvaus	<p>Luonnonkivien päälle muurattu ylhäältä katsottuna L kirjaimen muotoinen tiilirakenne, jonka perustus oli tasattu laastilla. Rakenteesta on säilynyt ainoastaan alin tiilikerros. Rakenteen leveys oli noin 40 cm.</p> <p>Rakenteesta oli säilynyt ainoastaan tiilirakenteen alin kerros lukuun ottamatta kaivausalueen kaakkoisnurkkaa, jossa tiilikerroksia oli kaksi. Rakenteen ulompi tiilikerros oli sisempää korkeammalla, joten rakenne näytti muodostavan rakennuksen keskelle laskevan "portaan". Kyse lienee tiilirakennuksen rakennustekniikkaan liittyvästä piirteestä, ei oikeasta portaasta.</p>				
Väri					
Koostumus	Muurattu noin 10 cm korkea tiilirakenne.				
Sijainti	Tapulin itäpuoli. Noin 80 cm silloisen maanpinnan alapuolella. Rakenteen pinnan korkeus oli noin 91,60 m mpy.				
Häiriöt					
Löydöt					
Ajoitus	Rakenne on tehty 1800-luvun puolivälin jälkeen ja purettu 1900-luvun alussa.				
Tulkinta	Seinän perustus				
Yhteydet					
	Yläpuolella				
	Alapuolella				
Muuta	<p>Rakenne piikattiin rikki ja poistettiin koneellisesti.</p> <p>Rakenteeseen liittyy myös valettu lattiaa.</p> <p>Muita rakenteita: R 111, R 112.</p> <p>Rakenne on samankaltainen kuin rakenne R 113.</p>				

		Yksikön tunnus			
Kaivaustapa	Lapio, piikkauskone	R 111			
Seulonta					
Kuvaus	Kyseessä oli noin 2 m x 2 m kokoinen laastista valettu laastitaso. Tason pinnassa erottui rakennustyön tuloksena syntyneitä painaumia, kuten käden-, kengän- ja ämpärinjälkiä. Laastilattian yläpuolella oli paikoittain säilynyt ohut kerros puumössöä, minkä perusteella on mahdollista, että laastitasoa on peittänyt myöhemmin lahonnut puulattia. Sementtilattian paksuus oli noin 20 cm.				
Väri	Harmaa				
Koostumus	Laasti. Laasti- tai sementtilattia oli kova ja se jouduttiin tutkimusten yhteydessä rikkomaan piikkausvasaralla. Erityisesti rakenteen pinta oli tiivis ja kova. Rakenteen pohjassa oli noin nyrkin kokoisia kiviä, jotka tiivistivät rakennetta.				
Sijainti	Tapulin itäpuoli.				
Häiriöt					
Löydöt	Rakenteen pinnasta löydettiin kaksi rahaa, jotka ajoittuivat vuosiin 1888 ja 1907. Rahat lienee hukattu paikalle rakenteen ollessa vielä käytössä.				
Ajoitus	Valettu 1800-luvun loppupuolella.				
Tulkinta	Vaakahuoneeseen kuulunut sementistä valettu lattiataso.				
Yhteydet			Y 109		
	Yläpuolella				
		R 110	R 111	R 112	R 113
	Alapuolella				
			Y 114		
Muuta	Rakenne poistettiin 11.6.09. Rakenteen alapuolelta paljastui Y 114. Laastissa näkyi käden, jalan ja ämpärinjälkiä.				

		Yksikön tunnus			
Kaivaustapa		R 112			
Seulonta					
Kuvaus	Lohkotuista luonnonkivistä kylmämuuraamalla tehty lattia tai seinän perustus. Rakenne oli rikkoutunut itäosasta aiempien rakennustöiden, kuten kaukolämpölinjan rakentamisen, yhteydessä. Rakenteen päällä oli vaakahuoneen muuraamisen yhteydessä käytettyä laastia, jonka kuuluminen alkuperäiseen harmaakivirakenteeseen oli epävarmaa.				
Väri	Harmaa				
Koostumus	Lohkotuista luonnonkivistä koottu lattia tai rakennuksen perustus. Suurimmat kivet 120 cm x 70 cm x 18 cm. Perustuksen korkeus oli noin 70 cm. Osassa kivien väleistä oli laastia, joka oli joutunut paikalle myöhempien rakennustöiden tuloksena. Rakenne koostui kahdesta kerroksesta laakakiviä ja niiden alapuolella oli sora. Rakenteen kivet oli lohkottu ja aseteltu siten, että niiden väliin muodostui noin 2 x 2 m kokoinen tila (vrt. R 111). Kivirakenne jatkui noin 20 cm syvemmälle kuin lattiataso R 111.				
Sijainti	Tapulin itäpuoli. Rakenteen itäpuolella kulki aiemmin kaivettu maakaasulinja. Rakenteen pinta sijaitsi noin 90 cm maanpinnan alapuolella.				
Häiriöt	Rakenne oli itäosastaan rikkoutunut.				
Löydöt					
Ajoitus	Rakennetta on hyödynnetty vaakahuoneen rakenteissa (Rakennettu 1800-luvun loppupuolella). Kivet saattavat olla peräisin paikalla aiemmin sijainneesta rakennuksesta.				
Tulkinta	Luonnonkivilattia tai perustus. Lohkotut luonnonkivet saattavat olla peräisin paikalla aiemmin sijainneesta rakennuksesta.				
Yhteydet			Y 109		
	Yläpuolella				
	Y 114	R 111	R 112	R 110	(R 113)
	Alapuolella				
			sora		
Muuta	Kyseessä saattaa olla vaakahuonetta vanhempaan rakennukseen kuulunut perustus tai kivet saattavat olla peräisin paikalla ennen vaakahuonetta sijainneesta rakennuksesta.				

		Yksikön tunnus			
Kaivaustapa	Pikkauskone, lapio		R 113		
Seulonta					
Kuvaus	Punaisista seinätiilistä lohkotun luonnonkiven päälle rakennettu tiiliseinän perustuksen katkelma. Kyseessä lienee sama rakenne kuin R 110, vaikka tiiliseinillä ei enää ollut fyysistä yhteyttä toisiinsa.				
Väri	Tiilenpunainen				
Koostumus	Tiilirakenne				
Sijainti	Tapulin itäpuoli. Rakenteen pinta oli noin 80 cm syvyydessä maanpinnasta.				
Häiriöt	Rakenne on vaurioitunut itäosastaan kaivon kaivamisen yhteydessä ja länsiosastaan tapulin juurelle rakennetun kivetyn jalankulkutien rakentamisen yhteydessä.				
Löydöt					
Ajoitus	Rakennettu 1800-luvun loppupuolella.				
Tulkinta	Vaakahuoneen tiilisen seinärakenteen pohja.				
Yhteydet			Y 109		
	Yläpuolella				
		R 110	R 113	R 112	
	Alapuolella				
			Y 114		
Muuta					

		Yksikön tunnus			
Kaivaustapa	Lapio	Y 114			
Seulonta	Osittain				
Kuvaus	R 111:n alapuolinen hiekkakerros, jonka päälle vaakahuoneen rakenteet on rakennettu. Hiekkaa oli noin 2 m x 2 m alalla. Kaivaus alueen ja rakenteen R 111 pohjalla pohjustamiseen käytettyä soraa oli ainoastaan muutama sentti, kun taas kivien kohdalla rakenteen reunoissa pohjustussoraa oli paksumpi kerros.				
Väri	Harmaa				
Koostumus	Sora, hiekka ja hieman hienoa hiekkaa sekä muutamia tiilenpaloja ja laastia.				
Sijainti	Tapulin itäpuoli. Y 114:n pinnan korkeus oli n. 91,15 m mpy.				
Häiriöt	Kerros oli itäosastaan rikkoutunut tapulin itäpuolella kulkevan kevyenliikenteen väylän perustamisen yhteydessä.				
Löydöt					
Ajoitus	Vaakahuoneen rakentaminen 1800-luvun loppupuolella.				
Tulkinta	Laastilattian ja vaakahuoneen seinän rakentamiseen liittyvä sorainen tasaus ja perustamiskerros.				
Yhteydet			R 111	R 110	
	Yläpuolella				
			Y 114		R 112
	Alapuolella				
			Y 115	Y 116	
Muuta					

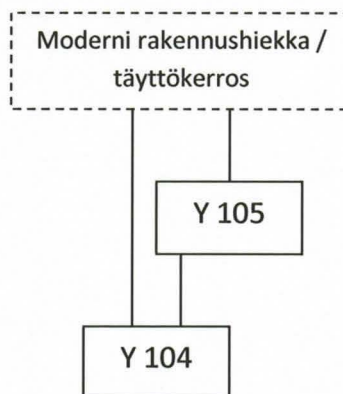
		Yksikön tunnus			
Kaivaustapa	Lapio	Y 115			
Seulonta	Seulottu				
Kuvaus					
Väri	Ruskea				
Koostumus	Hiesu tai hieno hiekka, jonka seassa hieman soraa ja kiviä.				
Sijainti	Yksikkö rajautuu Y 114:n.				
Häiriöt					
Löydöt	Tiilimurska, tiilenpalat ja laasti. Liitupiipun katkelma.				
Ajoitus					
Tulkinta	Todennäköisesti alun perin luontaisesti syntynyt maakerros, johon sekoittunut maankäytön yhteydessä hieman historiallisen ajan löytöjä. Yksikkö on peräisin vaakahuoneen rakentamista edeltävältä ajalta.				
Yhteydet			Y 114		
	Yläpuolella				
			Y 115	Y 116	
	Alapuolella				
			Y 116		
Muuta					

		Yksikön tunnus			
Kaivaustapa	Lapio, kaivinkone	Y 116			
Seulonta	ei seulottu				
Kuvaus	Luontaisesti syntynyt, pääosin koskemattomana säilynyt maakerros				
Väri	kellanruskea				
Koostumus	Tiivis ja kuiva hiekan ja kivien sekainen moreenimaa.				
Sijainti	Kerroksen pinta tuli näkyviin Y 114:n (sorakerros) alapuolella				
Häiriöt					
Löydöt					
Ajoitus					
Tulkinta	Pohjamoreeni, johon vaakahuoneen perustus oli aikanaan kaivettu.				
Yhteydet			Y 114	Y 115	
	Yläpuolella				
			Y 116		
	Alapuolella				
Muuta	Arkeologinen kaivaus ja dokumentointi vaakahuoneen kohdalla lopetettiin tähän kerrostumaan.				

Matriisipiirrokset

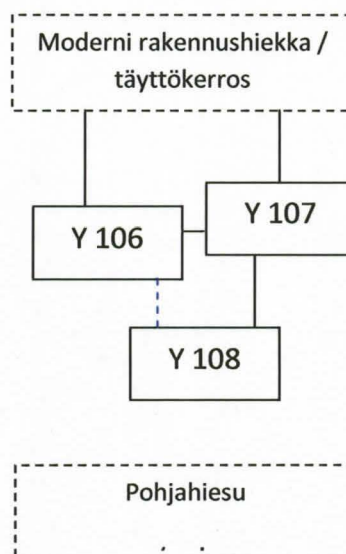
Piirroksissa on kuvattu kaivausalueella havaittujen yksiköiden ajallisia suhteita toisiinsa. Matriisi muistuttaa ns. Harrisin matriisia, mutta siinä on huomioitu myös yksiköiden

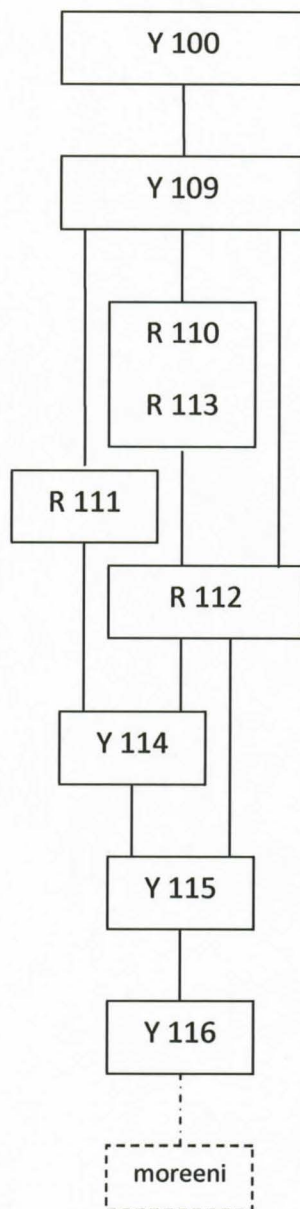
Kaivausalue 1

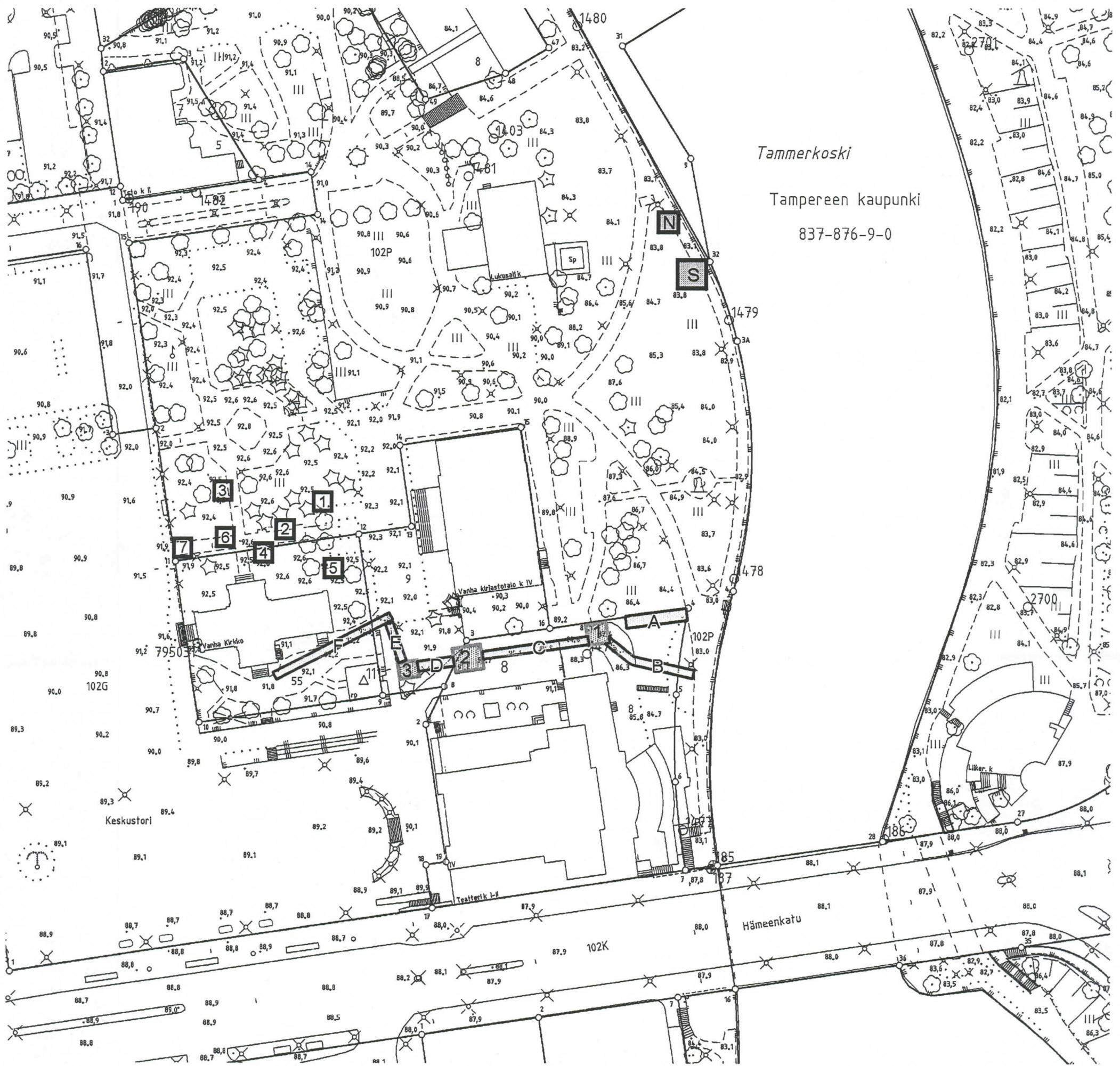

- yksikköön Y 104 kuuluvia kerrostumia oli havaittavissa Y 105:n yläpuolella. Oletettavasti Y 104:n maakerrokset olivat joutuneet sekundääriseen kontekstiin maanmuokkauksen tai rakentamisen seurauksena.

Kaivausalue 2

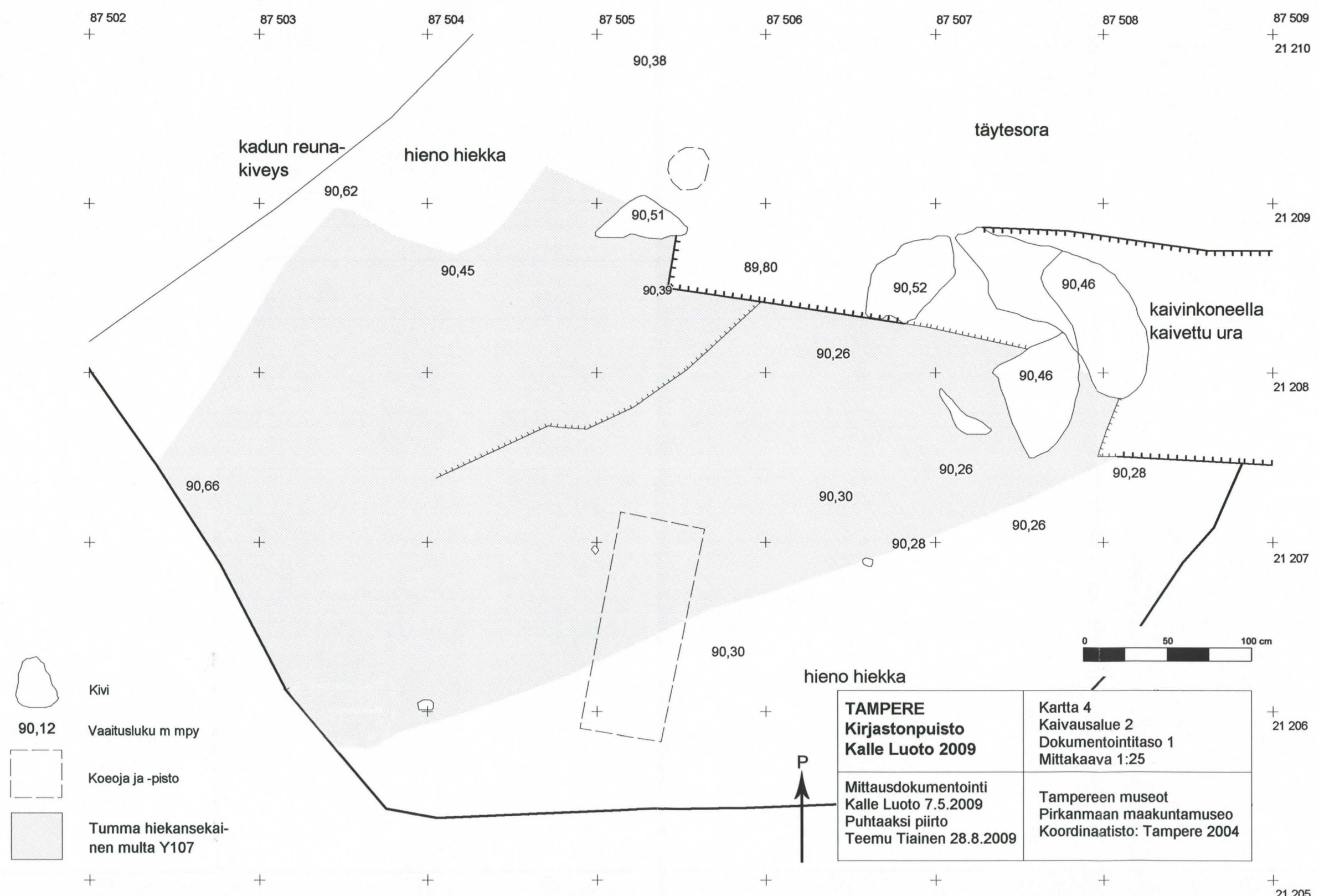
Kaivausalue 3

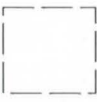

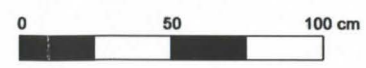
- Tutkimusalueet 1-3
- Tutkimusalueet A-F
- Puukuopat 1-7
- Rannan dokumentoidut rakenteet N ja S

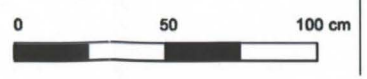
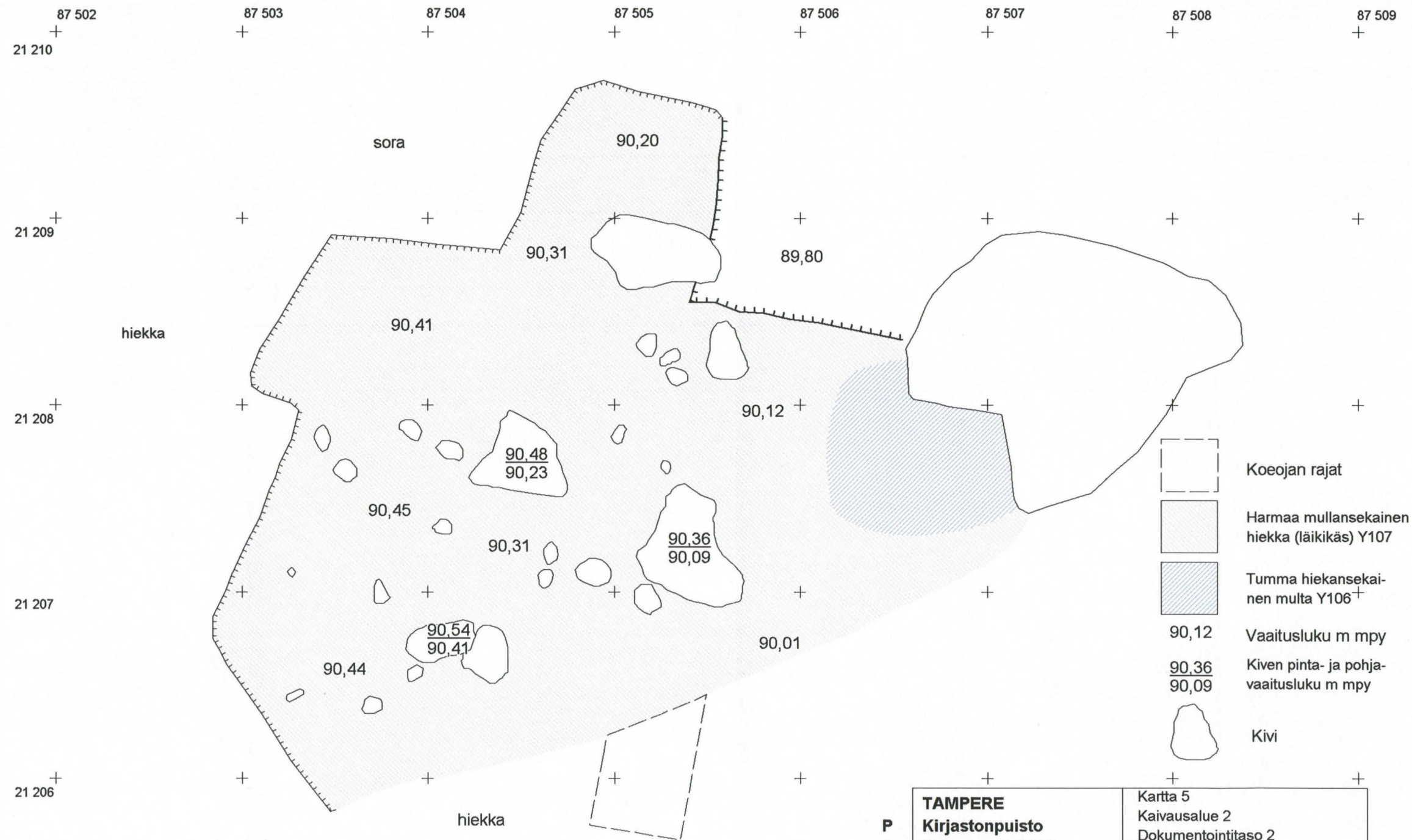
<p>TAMPERE Kirjastonpuisto Kalle Luoto 2009</p> <p>Piirto 18.9.2009: Kalle Luoto ja Teemu Tainen</p>	<p>Kartta 3 Yleiskartta tutkimusalueesta Mittakaava 1:1000</p>
	<p>Tampereen museo/ Pirkanmaan maakuntamuseo Pohjakartta: Tampereen kaupungin kantakartta 1:1000</p>

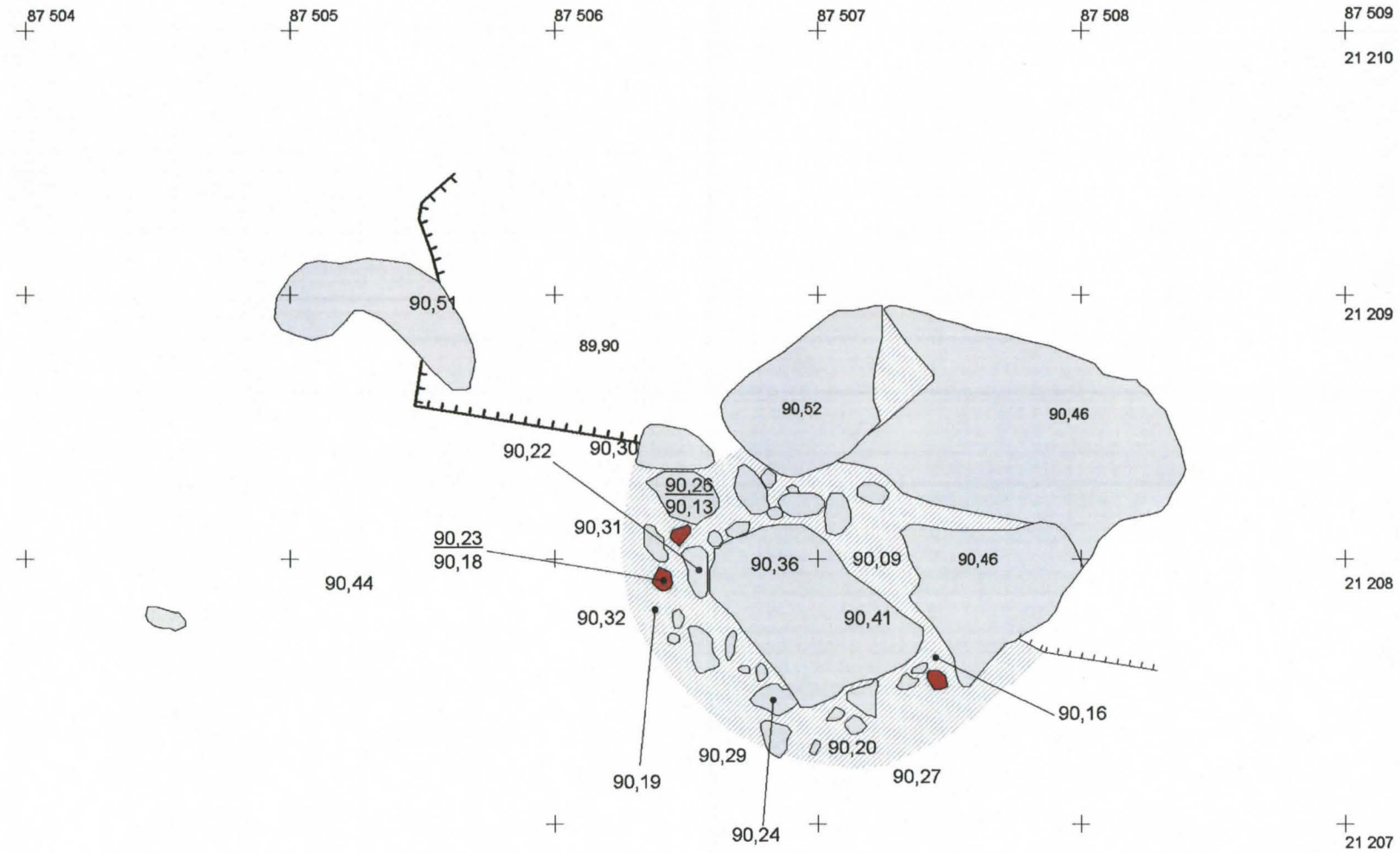
- Kivi
- 90,12** Vaaitusluku m mpy
- Koeoja ja -pisto
- Tumma hiekansekainen multa Y107

<p>TAMPERE Kirjastonpuisto Kalle Luoto 2009</p>	<p>Kartta 4 Kaivausalue 2 Dokumentointitaso 1 Mittakaava 1:25</p>
<p>Mittausdokumentointi Kalle Luoto 7.5.2009 Puhtaaksi piirto Teemu Tiainen 28.8.2009</p>	<p>Tampereen museot Pirkanmaan maakuntamuseo Koordinaatisto: Tampere 2004</p>

<p>TAMPERE Kirjastonpuisto Kalle Luoto 2009</p>	<p>Kartta 5 Kaivausalue 2 Dokumentointitaso 2 Mittakaava 1:25</p>
<p>Mittausdokumentointi Kalle Luoto 8.5.2009 Puhtaaksi piirto Teemu Tiainen 27.8.2009</p>	<p>Tampereen museot Pirkanmaan maakuntamuseo Koordinaatisto: Tampere 2004</p>

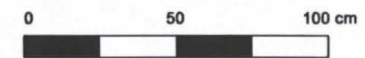
 Tumma hiekasekainen multa Y106

90,12 Vaaitusluku m mpy

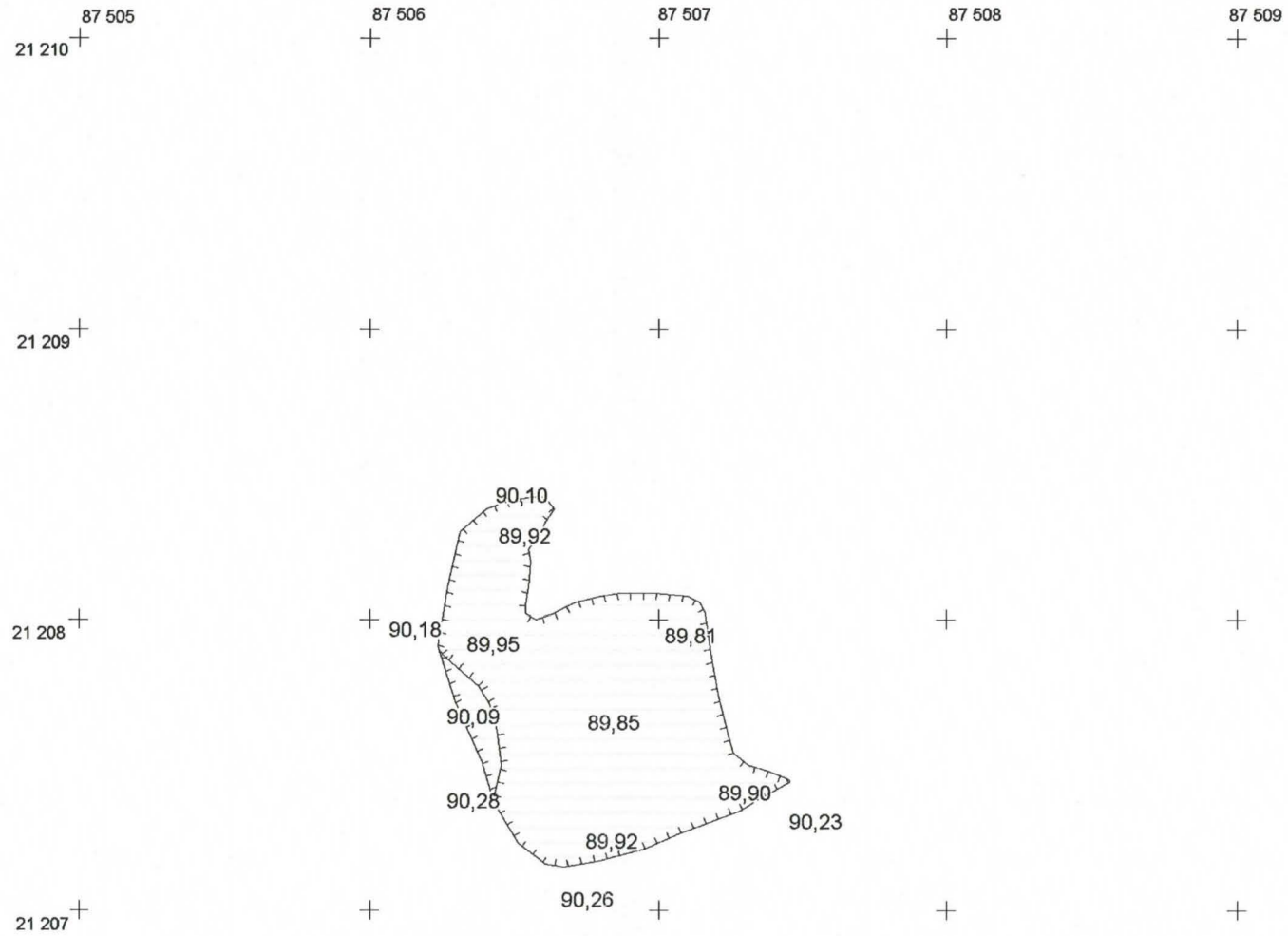
+ 90,36
90,09 Kiven pinta- ja pohja-vaaitusluku m mpy

 Kivi

 Tiili

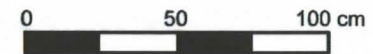
TAMPERE Kirjastonpuisto Kalle Luoto 2009	Kartta 6 Kaivausalue 2 Dokumentointitaso 3 Mittakaava 1:25
Mittausdokumentointi Kalle Luoto 9.5.2009 Puhtaaksi piirto Teemu Tiainen 27.8.2009	Tampereen museot Pirkanmaan maakuntamuseo Koordinaatisto: Tampere 2004

90,12 Vaaitusluku m mpy

Moreenia

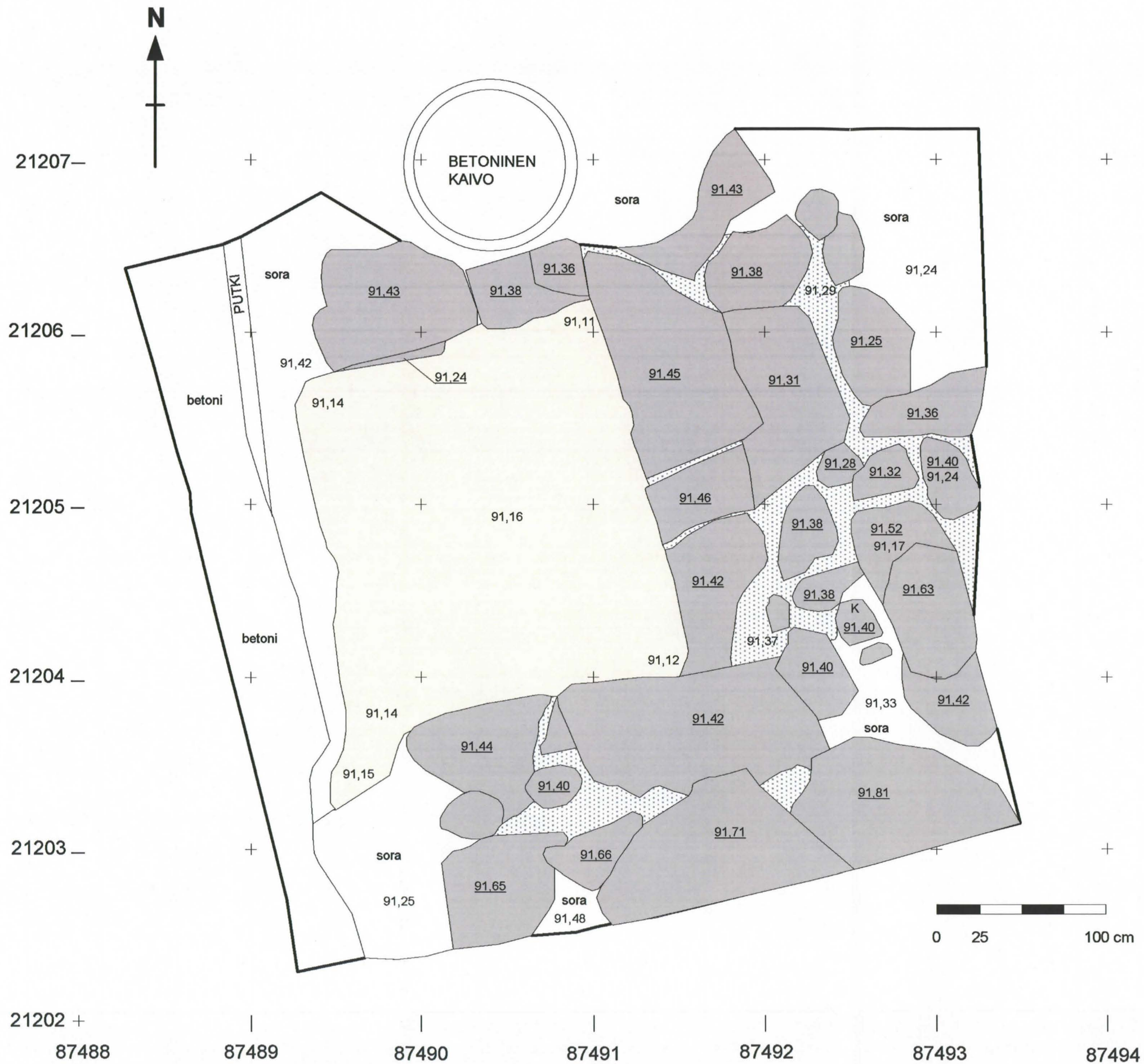

<p>TAMPERE Kirjastonpuisto Kalle Luoto 2009</p>	<p>Kartta 7 Kaivausalue 2 Dokumentointitaso 4 (pohjataso) Mittakaava 1:25</p>
<p>Mittausdokumentointi Kalle Luoto 9.5.2009 Puhtaaksi piirto Teemu Tiainen 28.8.2009</p>	<p>Tampereen museot Pirkanmaan maakuntamuseo Koordinaatisto: Tampere 2004</p>

- Rakenne R112
- Rakenne R110
- Rakenne R111
- Laastia
- Vaaitusluku m mpy
- Kiven vaaitusluku m mpy
- Kivi, jossa kairanjälki

<p>TAMPERE Kirjastonpuisto Kalle Luoto 2009</p>	<p>Kartta 8 Kaivausalue 3 Dokumentointitaso 1 Mittakaava 1:25</p>
<p>Mittausdokumentointi Kirsi Luoto 11.6.2009 Puht. piirt. Kirsi Luoto 2009</p>	<p>Tampereen museot/ Pirkanmaan maakuntamuseo Koordinaatisto Tampere (2004)</p>

- Rakenne R112
- Laasti
- Rakenne R111
- Vaaitusluku m mpy
- Kiven vaaitusluku m mpy
- Kivi, jossa kairanjälki

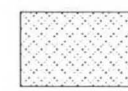

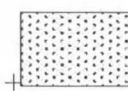
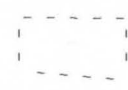
<p>TAMPERE Kirjastonpuisto Kalle Luoto 2009</p>	<p>Kartta 9 Kaivausalue 3 Dokumentointitaso 2 Mittakaava 1:25</p>
	<p>Mittausdokumentointi Kirsi Luoto 12.6.2009 Puht. piirt. Kirsi Luoto 2009</p>

- Rakenne R112
- Yksikkö Y115
- Yksikkö Y116
- Laasti
- Vaaitusluku m mpy
- Kiven vaaitusluku m mpy
- Kivi, jossa kairanjälki

<p>TAMPERE Kirjastonpuisto Kalle Luoto 2009</p>	<p>Kartta 10 Kaivausalue 3 Dokumentointitaso 3 Mittakaava 1:25</p>
<p>Mittausdokumentointi Kirsi Luoto 12.6.2009 Puht. piirt. Kirsi Luoto 2009</p>	<p>Tampereen museot/ Pirkanmaan maakuntamuseo Koordinaatisto Tampere (2004)</p>

- Laastia
- Tasainen ja tiivis laasti/betoni
- Tiili- ja laastimurskan sekainen sora
- Tiilen muoto
- 82,42 Korkeus m mpy

P ↑	TAMPERE Kirjastonpuisto Kalle Luoto 2009	Karila 11 Rannan S-rakenne Yleiskartta Mittakaava 1:25
	Mittausdokumentointi Kalle Luoto 3.-9.7.2009 Puhtaaksi piirto Teemu Tiainen 4.9.2009	Tampereen museot/ Pirkanmaan maakuntamuseo Koordinaatisto: Tampere 2004

Tampere, Tammerkoski (Koski)
Tampereen Kirjastonpuiston arkeologiset tutkimukset 2009
Kalle Luoto 2009

Luettelo Pirkanmaan maakuntamuseoon talletetuista digitaalikuvista (KYY 11)

Kuvatiedoston nimi	Kuvan aihe	Kuvausuunta	Pvm 2009	Kuvaaja	Tutkimusalue
001	Suunniteltu portaiden kohta ennen kaivausta.	E-W	8.4.	Kalle Luoto	A
002	Suunniteltu portaiden kohta ennen kaivausta.	E-W	8.4.	K.L.	A
003	Työkuva.	NNW-SSE	8.4	K.L.	1, A, B
004	Kirkon ja tapulin välinen alue ennen kaivausta.	ENE-WSW	8.4	K.L.	F
005	Kirjastonpuiston ja kirkon alue ennen kaivausta.	NNW-SSE	8.4	K.L.	F
006	Tapulin N-puoli – kirkon E-puoli ennen kaivausta.	NW-SE	8.4	K.L.	F, E
007	Teatterin E-puolen kaivanto (pohja).	E-W	9.4	K.L.	B
008	Teatterinkulman (alue 1) kulttuurimaakerros.	W-E	20.4.	K.L.	1
009	Profiilissa erottuu soramaalinssi.	SE-NW	21.4.	K.L.	1
010	Kaivannon profiili, jossa erottuvat Y104 ja Y 105.	E-W	21.4.	K.L.	1
011	Kaivannon profiili, jossa erottuvat Y104 ja Y 105.	E-W	21.4.	K.L.	1
012	Kaivaustyö käynnissä teatterin ja vanhan kirjastotalon välillä. Kerrokset pinnasta: hiekka, kivitie, savi.	NNE-SSW	27.4.	K.L.	C
013	Kivi teatterin ja kirjaston välissä. Y 106 näkyvissä.	N-S	5.5.	K.L.	2
014	Kivi teatterin ja kirjaston välissä. Y 106 näkyvissä.	NE-SW	5.5.	K.L.	2
015	Kivi teatterin ja kirjaston välissä. Y 106 näkyvissä.	E-W	5.5.	K.L.	2
016	Kivi teatterin ja kirjaston välissä. Y 106 näkyvissä.	E-W	6.5.	K.L.	2
017	Teatterin ja kirjaston väliltä löytynyt kulttuurimaakerros.	SW-NE	6.5.	K.L.	2
018	Teatterin ja kirjaston väliltä löytynyt kulttuurimaakerros.	W-E	6.5.	K.L.	2
019	Teatterin ja kirjaston väliltä löytynyt kulttuurimaakerros.	N-S	6.5.	K.L.	2
020	Teatterin ja kirjaston väliltä löytynyt kulttuurimaakerros.	NE-SW	6.5.	K.L.	2
021	Leikkausprofiilia isojen kivien vieressä (alue 2).	N-S	7.5.	K.L.	2
022	Leikkausprofiilia isojen kivien vieressä (alue 2).	NE-SW	7.5.	K.L.	2
023	Kirjaston – teatterin välinen tutkimusalue (alue 2).	NE-SW	7.5.	K.L.	2
024	Koekuoppa 1 alueella 2.	S-N	7.5.	K.L.	2
025	Y108:n pinta, Y107 poistettu.	NE-SW	12.5.	K.L.	2
026	Y108:n pinta, Y107 poistettu.	NNE-SSW	12.5.	K.L.	2
027	Kiven ympäriltä kaivettu noin 10 cm (Y106:n pinnasta).	SSW-NNE	12.5.	K.L.	2
028	Kiven ympäriltä kaivettu noin 10 cm (Y106:n pinnasta).	E-W	13.5.	K.L.	2

029	Ison kiven vierestä poistettu 3 kerrosta kiviä. Pohjan läheisyydestä paljastui tiili.	S-N	13.5.	K.L.	2
030	Ison kiven vierestä poistettu 3 kerrosta kiviä. Pohjan läheisyydestä paljastui tiili.	S-N	13.5.	K.L.	2
031	Ison kiven juuresta paljastuneen kuopan pohja.	S-N	14.5.	K.L.	2
032	Ison kiven juuresta paljastuneen kuopan pohja.	SE-NW	14.5.	K.L.	2
033	Kaivaustason pohja.	SE-NW	14.5.	K.L.	2
034	Raha (5 penniä 1907) <i>in situ</i> , laastissa.		20.5.	K.L.	3
035	Raha (5 penniä 1907) <i>in situ</i> , laastissa.		20.5.	K.L.	3
036	Kiveys tapulista 5-7 m itään (vaakahuone).	E-W	20.5.	K.L.	3
037	Rakenne R110:n pinta paljastettuna. Taustalla tapuli ja keskustori.	NE-SW	26.5.	K.L.	3
038	R110:n pinta.	NE-SW	26.5.	K.L.	3
039	R110:n pinta.	E-W	26.5.	K.L.	3
040	R110:n pinta.	E-W	26.5.	K.L.	3
041	Rakenteet R110 ja R111 puhdistettuna ja esiin kaivettuna.	E-W	26.5.	K.L.	3
042	Rakenteet R110 ja R111 puhdistettuna ja esiin kaivettuna.	E-W	26.5.	K.L.	3
043	Rakenteet R110 ja R111 puhdistettuna ja esiin kaivettuna.	S-N	2.6.	K.L.	3
044	R111:n pinnassa olevia jälkiä.	SE-NW	2.6.	K.L.	3
045	R111:n pinnassa olevia jälkiä.	NE-SW	2.6.	K.L.	3
046	R111:n pinnassa olevia jälkiä.		2.6.	K.L.	3
047	R111:n pinnassa olevia jälkiä.		2.6.	K.L.	3
048	R111:n pinnassa olevia jälkiä.		2.6.	K.L.	3
049	Rakenteen SW-nurkka.	NE-SW	8.6.	K.L.	3
050	Yleiskuva R110-R113.	NE-SW	8.6.	K.L.	3
051	Yleiskuva R110-R113.		8.6.	K.L.	3
052	R111 poistettu.	N-S	10.6.	K.L.	3
053	R111 poistettu.	N-S	10.6.	K.L.	3
054	R111 poistettu.	NE-SW	10.6.	K.L.	3
055	R111 poistettu.	NW-SE	10.6.	K.L.	3
056	R111 poistettu.	S-N	10.6.	K.L.	3
057	R111 poistettu.	S-N	10.6.	K.L.	3
058	(Y114 pohja)/Y115 pinta.	N-S	12.6.	K.L.	3
059	(Y114 pohja)/Y115 pinta.	N-S	12.6.	K.L.	3
060	Vaakahuoneen pohja.	SW-NE	15.6.	K.L.	3
061	Vaakahuoneen pohja. R 111 ja R 110 poistettu	NE-SW	15.6.	K.L.	3
062	Vaakahuoneen pohja. Y115 poistettu, harmaat luonnonkivet poistetaan seuraavaksi.	NE-SW	15.6.	K.L.	3
063	Vaakahuoneen pohja. Y115 poistettu, harmaat luonnonkivet poistetaan seuraavaksi.	NE-SW	15.6.	K.L.	3
064	Vaakahuoneen pohja. Y115 poistettu, harmaat luonnonkivet poistetaan seuraavaksi.	NE-SW	15.6.	K.L.	3
065	Vaakahuoneen pohja. Y115 poistettu, harmaat luonnonkivet poistetaan seuraavaksi.	N-S	15.6.	K.L.	3
066	Vaakahuoneen pohja. Y115 poistettu, harmaat luonnonkivet poistetaan seuraavaksi.	NE-SW	15.6.	K.L.	3

067	Vaakahuoneen pohja. Y115 poistettu, harmaat luonnonkivet poistetaan seuraavaksi.	N-S	15.6.	K.L.	3
068	Vaakahuoneen pohja. Y115 poistettu, harmaat luonnonkivet poistetaan seuraavaksi.	SW-NE	15.6.	K.L.	3
069	Vaakahuoneen pohja. Y115 poistettu, harmaat luonnonkivet poistetaan seuraavaksi.	SW-NE	15.6.	K.L.	3
070	Vaakahuoneen rakenteiden kivien koneellinen poisto.	NE-SW	16.6.	K.L.	3
071	Vaakahuoneen rakenteet poistettu, pohja.	N-S	16.6.	K.L.	3
072	Dokumenttikuva. Rannan S-rakenne.	S-N	30.6.	K.L.	Ranta S ja N
073	Dokumenttikuva. Rannan N-rakenne.	S-N	30.6.	K.L.	Ranta N
074	Ranta, tiilirakenne 300.	NE-SW	3.7.	K.L.	Ranta S
075	Tammerkosken rannan rakenne S.	SE-NW	3.7.	K.L.	Ranta S ja N
076	Dokumenttikuva rannan rakenteesta S. Yksityiskohta.	NE-SW	3.7.	K.L.	Ranta S
077	Dokumenttikuva rannan rakenteesta S. Yksityiskohta.	NE-SW	3.7.	K.L.	Ranta S
078	Dokumenttikuva rannan rakenteesta N.	SW-NE	3.7.	K.L.	Ranta N
079	Dokumenttikuva rakenteesta S.	NE-SW	10.7.	K.L.	Ranta S
080	Dokumenttikuva rakenteesta S.	E-W	10.7.	K.L.	Ranta S
081	Dokumenttikuva rakenteesta S.	SE-NW	10.7.	K.L.	Ranta S
082	Dokumenttikuva rakenteesta S.	SE-NW	10.7.	K.L.	Ranta S ja N
083	N-rakenne.	SE-NW	10.7.	K.L.	Ranta N
084	N-rakenne.	E-W	10.7.	K.L.	Ranta N
085	N- ja S-rakenne peitettynä suodatinkankaalla.	S-N	15.7.	K.L.	Ranta S ja N
086	Kirkon, tapulin ja kirjastotalon välistä kaivantoa.	NE-SW	15.7.	K.L.	F
087	Puukuoppa 3, W-profiili.	E-W	19.8.	K.L.	Puukuopat
088	Puukuoppa 3.	NE-SW	19.8.	K.L.	Puukuopat
089	Puukuoppa 3.	NE-SW	19.8.	K.L.	Puukuopat
090	Puukuoppa 3.	NE-SW	19.8.	K.L.	Puukuopat
091	Puukuoppa 5, yleiskuva sijainnista.	NE-SW	19.8.	K.L.	Puukuopat
092	Puukuoppa 1, N-profiili	S-N	19.8.	K.L.	Puukuopat
093	Puukuoppa 1, N-profiili	S-N	19.8.	K.L.	Puukuopat
094	Puukuoppa 1, N-profiili	S-N	19.8.	K.L.	Puukuopat

Tampere, Tammerkoski (Koski)
Tampereen Kirjastonpuiston arkeologiset tutkimukset 8.4. – 25.8.2009.
Kalle Luoto 2009

Luetteloinut Teemu Tiainen

Luettelo Pirkanmaan maakuntamuseoon talletetuista mustavalkonegatiiveista

Arkistonumero (negatiivin numero)	Kuvan aihe	Kuvaus- suunta	Pvm 2009	Kuvaaja	Tutki- musalue
01 (35)	Suunniteltu puistoportaiden paikka ennen kaivausten alkua.	E-W	8.4	Kalle Luoto	A
02 (34)	Teatterin ja vanhan kirjastotalon välinen alue ennen kaivausta.	NE-SW	8.4	K.L.	C, 2
03 (33)	Tapulin ja kirkon välinen alue ennen kaivausta.	ENE- WSW	8.4.	K.L.	F
04 (32)	Vanhan kirkon alue ja Kirjastonpuisto ennen kaivausta.	NNW- SSE	8.4	K.L.	E
05 (31)	Teatterin E-puolen putkiliinja kaivettu (tutkimusalue B).	E-W	9.4	K.L.	B
06 (30)	Sorainen tienpohja teatterin ja vanhan kirjastotalon välissä.	SE-NW	21.4.	K.L.	1
07 (29)	Maakivi, jonka länsipuolella havaittavissa kulttuurimaata.	ENE- WSW	6.5.	K.L.	C, 2
08 (28)	Maakivi, jonka länsipuolella havaittavissa kulttuurimaata.	ENE- WSW	6.5.	K.L.	2
09 (27)	Yksikkö Y108 pinta. Y107 kaivettu pois.	NE-SW	12.5.	K.L.	2
10 (26)	Kiven ympäriltä kaivettu noin 10 cm (Y106:n pinnasta).	S-N	13.5.	K.L.	2
11 (25)	Iso kivi, jonka päältä lohjennut pala poistettiin. Poistetun kiven alta paljastui tiiltä, pienempiä kiviä sekä likamaata.	S-N	13.5.	K.L.	2
12 (24)	Ison kiven länsipuolelta paljastuneen kuopan pohja.	SE-NW	14.5.	K.L.	2
13 (23)	Ison kiven länsipuolelta paljastuneen kuopan pohja.	SE-NW	14.5.	K.L.	2
14 (22)	Kaivaustason pohja.	SE-NW	14.5.	K.L.	2
15 (21)	Raha (5 penniä 1907) <i>in situ</i> , tapulista noin 5 metriä itään.	-	20.5.	K.L.	3
16 (20)	Kiveys tapulista 5 metriä itään noin 90 cm syvyydessä.	N-S	20.5.	K.L.	3
17 (13)	Rakenteet R110, R111 ja R112 noin 5 metriä tapulista itään.	NE-SW	26.5.	K.L.	3
18 (12)	Rakenteet R110, R111 ja R112 noin 5 metriä tapulista itään.	ENE- WSW	26.5.	K.L.	3

Arkistonumero (negatiivin numero)	Kuvan aihe	Kuvaus- suunta	Pvm 2009	Kuvaaja	Tutki- musalue
19 (11)	Rakenne R110, R111 ja R112 noin 5 metriä tapulista itään.	E-W	26.5.	K.L.	3
20 (10)	Rakenne R110, R111 ja R112 noin 5 metriä tapulista itään.	SSE- NNW	26.5.	K.L.	3
21 (9)	Rakenne R110, R111 ja R112 noin 5 metriä tapulista itään.	SW-NE	26.5.	K.L.	3
22 (36)	Rakenteet R110 ja R111 esiin kaivettuina ja puhdistettuina.	E-W	2.6.	K.L.	3
23 (35)	Rakenteet R110 ja R111 esiin kaivettuina ja puhdistettuina.	E-W	2.6.	K.L.	3
24 (34)	R111:n pinnassa olevia työn jälkiä-	SE-NW	2.6.	K.L.	3
25 (33)	Yksityiskohta: rakenteen SW-nurkka.	NE-SW	8.6.	K.L.	3
26 (32)	Rakenteet R110- R112. Yleiskuva tiilirakenteesta.	NE-SW	8.6.	K.L.	3
27 (31)	R111 poistettu. Rakenne R110 myös osittain.???	S-N	10.6.	K.L.	3
28 (30)	R111 poistettu. Rakenne R110 myös osittain.	S-N	10.6.	K.L.	3
29 (29)	R111 ja osa R110:tä poistettu.	N-S	10.6.	K.L.	3
30 (28)	Y114:n pohja/ Y115:n pinta.	N-S	12.6.	K.L.	3
31 (27)	Vaakahuoneen harmaakivet ennen poistoa. Y115 kaivettu pois.	S-N	15.6.	K.L.	3
32 (26)	Vaakahuoneen harmaakivet ennen poistoa. Y115 kaivettu pois.	W-E	15.6.	K.L.	3
33 (25)	Vaakahuoneen harmaakivet ennen poistoa. Y115 kaivettu pois.	N-S	15.6.	K.L.	3
34 (24)	Vaakahuoneen harmaakivet ennen poistoa. Y115 kaivettu pois.	N-S	15.6.	K.L.	3
35 (23)	Vaakahuoneen harmaakivet ennen poistoa. Y115 kaivettu pois.	E-W	15.6.	K.L.	3
36 (22)	Vaakahuoneen harmaakivet ennen poistoa. Y115 kaivettu pois.	E-W	15.6.	K.L.	3
37 (21)	Vaakahuoneen harmaakivet ennen poistoa. Y115 kaivettu pois.	E-W	15.6.	K.L.	3
38 (14)	Yleiskuvia Koskenrannan rakenteista.		10.7.	K.L.	
39 (13)	Yleiskuvia Koskenrannan rakenteista.		10.7.	K.L.	
40 (12)	Yleiskuvia Koskenrannan rakenteista.		10.7.	K.L.	
41 (11)	Yleiskuvia Koskenrannan rakenteista.		10.7.	K.L.	
42 (10)	Yleiskuvia Koskenrannan rakenteista.		10.7.	K.L.	
43 (9)	Tammerkosken rannan eteläisempi rakenne.	NE-SW	10.7.	K.L.	Ranta S
44 (8)	Tammerkosken rannan eteläisempi rakenne.	E-W	10.7.	K.L.	Ranta S
45 (7)	Tammerkosken rannan eteläisempi rakenne.	SE-NW	10.7.	K.L.	Ranta S
46 (6)	Tammerkosken rannan eteläisempi rakenne.	W-E	10.7.	K.L.	Ranta S

Arkistonumero (negatiivin numero)	Kuvan aihe	Kuvaus- suunta	Pvm 2009	Kuvaaja	Tutki- musalue
47 (5)	Tammerkosken rannan eteläisempi rakenne.	S-N	10.7.	K.L.	Ranta S
48 (4)	Tammerkosken rannan eteläisempi rakenne.	NNW- SSE	10.7.	K.L.	Ranta S
49 (3)	Tammerkosken rannan N-rakenne.	ESE- WNW	10.7.	K.L.	Ranta N
50 (2)	Tammerkosken rannan N-rakenne.		10.7.	K.L.	Ranta N
51 (1)	Tammerkosken rannan N-rakenne.		10.7.	K.L.	Ranta N

Tampere, Tammerkoski (Koski)

Tampereen Kirjastonpuiston arkeologiset tutkimukset 8.4.–25.8.2009

Kalle Luoto 2009

Kuvataulu Pirkanmaan maakuntamuseoon talletetuista mustavalkovalokuvista mustavalkonegatiivien pinnakkaisten perusteella.

Kuvan alla tiedot: kuvatiedoston numero, (negatiivin numero), kuvatun kohteen tiedot, tutkimusalue, kuvaussuunta sekä päivämäärä 2009. Kaikki kuvat Kalle Luoto.

1 (35). Suunniteltu puistoportaiden paikka ennen kaivausten alkua. Tutkimusalue A. E-W. 8.4.

2 (34). Teatterin ja Vanhan kirjastotalon välinen alue ennen kaivausta. Tutkimusalue C ja 2. NE-SW. 8.4.

3 (33). Tapulin ja kirkon välinen alue ennen kaivausta. Tutkimusalue F. ENE-WSW. 8.4.

4 (32). Vanhan kirkon alue ja Kirjastonpuisto ennen kaivausta. Tutkimusalue E. NNW-SSE. 8.4.

5 (31). Teatterin E-puolen putkilinja kaivettu. Tutkimusalue B. E-W. 9.4.

6 (30). Sorainen tienpohja teatterin ja Vanhan kirjastotalon välissä. Tutkimusalue 1. SE-NW. 21.4.

7 (29). Maakivi, jonka länsipuolella havaittavissa kulttuurimaata. Tutkimusalue C ja 2. ENE-WSW. 6.5.

8 (28). Maakivi, jonka länsipuolella havaittavissa kulttuurimaata. Tutkimusalue 2. ENE-WSW. 6.5.

9 (27). Yksikkö Y108 pinta. Y107 kaivettu pois. Tutkimusalue 2. NE-SW. 12.5.

10 (26). Kiven ympäriltä kaivettu noin 10 cm (Y106:n pinnasta). Tutkimusalue 2. S-N. 13.5.

11 (25). Iso kivi, jonka päältä lohjennut pala poistettiin. Poistetun kiven alta paljastui tiiliä, pienempiä kiviä sekä likamaata. Tutkimusalue 2. S-N. 13.5.

12 (24). Ison kiven länsipuolelta paljastuneen kuopan pohja. Tutkimusalue 2. SE-NW. 14.5.

13 (23). Ison kiven länsipuolelta paljastuneen kuopan pohja. Tutkimusalue 2. SE-NW. 14.5.

14 (22). Kaivaustason pohja. Tutkimusalue 2. SE-NW. 14.5.

15 (21). Raha (5 penniä 1907) *in situ*, tapulista noin 5 metriä itään. Tutkimusalue 3. 20.5.

16 (20). Kiveys tapulista 5 metriä itään noin 90 cm syvyydessä. Tutkimusalue 3. N-S. 20.5.

17 (13). Rakenteet R110, R111 ja R112 noin 5 metriä tapulista itään. Tutkimusalue 3. NE-SW. 26.5.

18 (12). Rakenteet R110, R111 ja R112 noin 5 metriä tapulista itään. Tutkimusalue 3. ENE-WSW. 26.5.

19 (11). Rakenteet R110, R111 ja R112 noin 5 metriä tapulista itään. Tutkimusalue 3. E-W. 26.5.

20 (10). Rakenteet R110, R111 ja R112 noin 5 metriä tapulista itään. Tutkimusalue 3. SSE-NNW. 26.5.

21 (9). Rakenteet R110, R111 ja R112 noin 5 metriä tapulista itään. Tutkimusalue 3. SW-NE. 26.5.

22 (36). Rakenteet R110 ja R111 esiin kaivettuina ja puhdistettuina. Tutkimusalue 3. E-W. 2.6.

25 (33). Yksityiskohta: rakenteen SW-nurkka. Tutkimusalue 3. NE-SW. 8.6.

28 (30). R 111 poistettu. R110 myös osittain. Tutkimusalue 3. N-S. 10.6.

31 (27). Vaakahuoneen harmaakivet ennen poistoa. Y115 kaivettu pois. Tutkimusalue 3. S-N. 15.6.

23 (35). Rakenteet R110 ja R111 esiin kaivettuina ja puhdistettuina. Tutkimusalue 3. E-W. 2.6.

26 (32). Rakenteet R110-R112. Yleiskuva tiilirakenteesta. Tutkimusalue 3. NE-SW. 8.6.

29 (29). R 111 ja osa R110:tä poistettu. Tutkimusalue 3. N-S. 10.6.

32 (26). Vaakahuoneen harmaakivet ennen poistoa. Y115 kaivettu pois. Tutkimusalue 3. W-E. 15.6.

24 (34). R111:n pinnassa olevia työn jälkiä. Tutkimusalue 3. SE-NW. 2.6.

27 (31). R 111 poistettu. Tutkimusalue 3. S-N. 10.6.

30 (28). Y114:n pohja/Y115:n pinta. Tutkimusalue 3. N-S. 12.6.

33 (25). Vaakahuoneen harmaakivet ennen poistoa. Y115 kaivattu pois. Tutkimusalue 3. N-S. 15.6.

34 (24). Vaakahuoneen harmaakivet ennen poistoa. Y115 kaivettu pois. Tutkimusalue 3. N-S. 15.6.

37 (21). Vaakahuoneen harmaakivet ennen poistoa. Y115 kaivettu pois. Tutkimusalue 3. E-W. 15.6.

40 (12). Yleiskuvia koskenrannan rakenteista. 10.7.

43 (9). Tammerkosken rannan eteläinen rakenne. NE-SW. 10.7.

35 (23). Vaakahuoneen harmaakivet ennen poistoa. Y115 kaivettu pois. Tutkimusalue 3. E-W. 15.6.

38 (14). Yleiskuvia koskenrannan rakenteista. 10.7.

41 (11). Yleiskuvia koskenrannan rakenteista. 10.7.

44 (8). Tammerkosken rannan eteläinen rakenne. E-W. 10.7

36 (22). Vaakahuoneen harmaakivet ennen poistoa. Y115 kaivettu pois. Tutkimusalue 3. E-W. 15.6.

39 (13). Yleiskuvia koskenrannan rakenteista. 10.7.

42 (10). Yleiskuvia koskenrannan rakenteista. 10.7.

45 (7). Tammerkosken rannan eteläinen rakenne. SE-NW. 10.7

46 (6). Tammerkosken rannan eteläinen rakenne. W-E. 10.7.

47 (5). Tammerkosken rannan eteläinen rakenne. S-N. 10.7.

48 (4). Tammerkosken rannan eteläinen rakenne. NNW-SSE. 10.7.

49 (3). Tammerkosken ranta, rakenne N. ESE-WNW. 10.7.

50 (2). Tammerkosken ranta, rakenne N. 10.7.

51 (1). Tammerkosken ranta, rakenne N. 10.7.

VAAKAHUONE JA MASSAHIOMO

Vapriikin kuva-arkiston, Tampereen Kaupunginarkiston ja Rakennusvalvonnan arkiston dokumentteja

Koonnut Teemu Tiainen

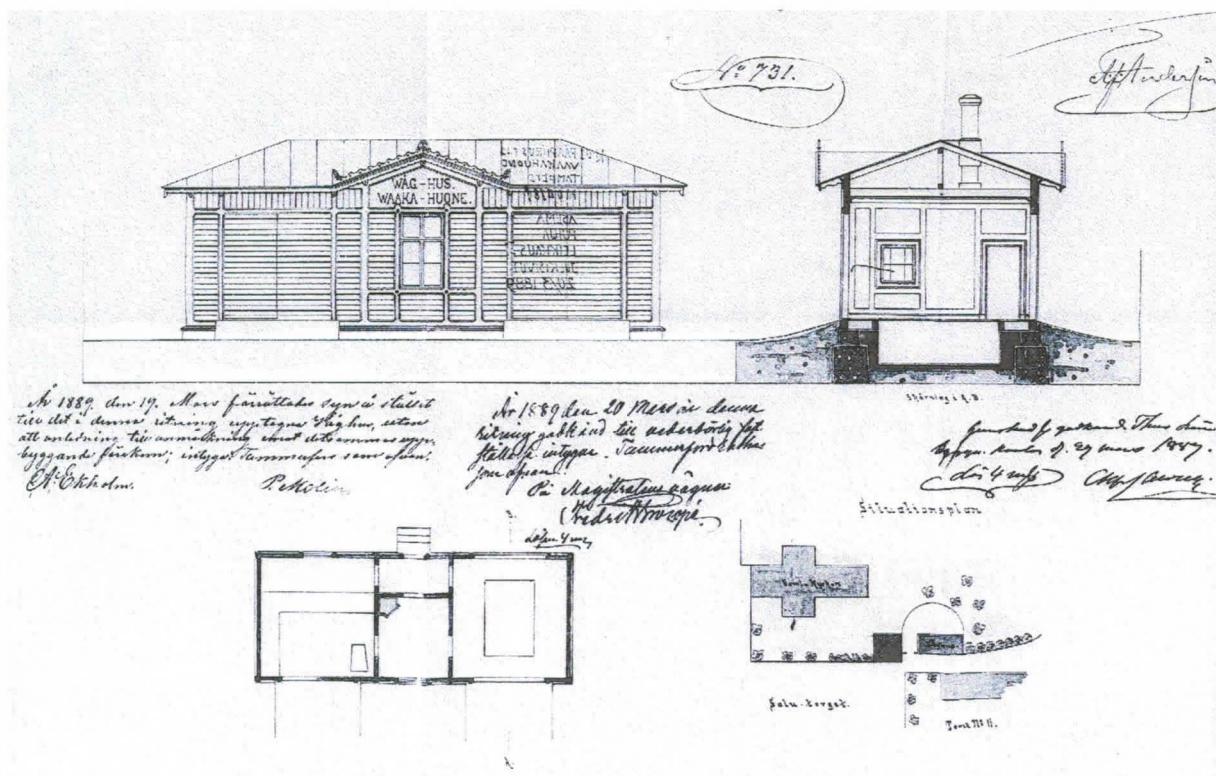
Kuva 1 (edellisellä sivulla). Näkymä Kirjastonpuistosta 1910-luvulta. Vaakahuone näkyy tapulin ja yleisen käymälän välistä, kuvan vasemmassa laidassa. Hiomo kuvassa oikealla, Frenckellin piipun edessä. (Museokeskus Vapriikki, kuva-arkisto, HM 2128:2d)

Vaakahuone:

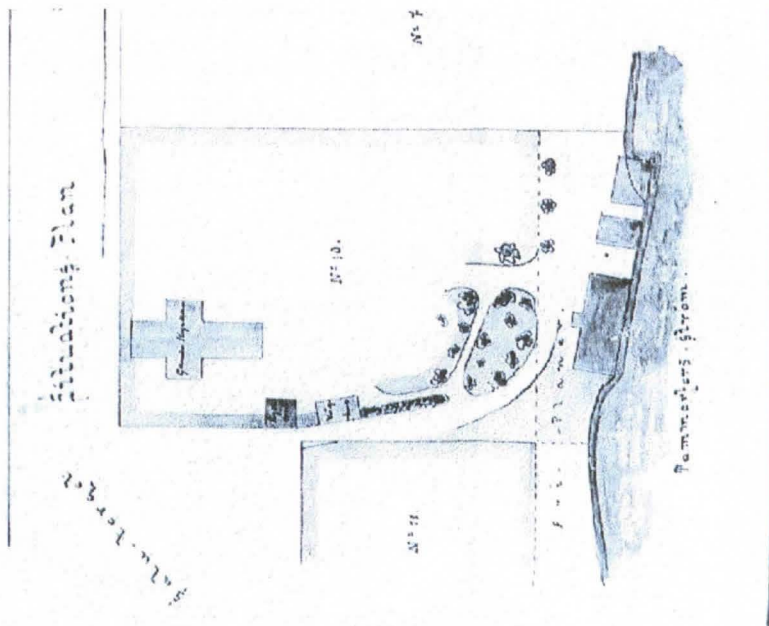
Vanha vaakahuone valmistui kaupungin torille joulukuuksi 1868. Tampereen Sanomat (TS) 20.10.1868: ”tämä laitos tietysti saattaa paremman järjestyksen ja yhtäläisyyden vaakojen ja mittojen suhteen. ...eri mieliä kaupasta ilmaantuessa, sopii käydä vaakahuoneeseen mittaamaan eli punnitsemaan.” Vaakahuoneen sijainti keskellä toria herätti kuitenkin ihmettelyä; nimimerkki Eräs kirjoittaa Aamulehden (AL) yleisönosastolla 12.7.1884 kojun seisovan nykyisellä paikallaan, vaikka herrat valtuutetut sen ovat viime vuonna päättäneet siirtää pois. Uudelle vaakahuoneelle löydettiin paikka Vanhan kirkon tapulin vierestä. Uusi vaakahuone rakennettiin tapulin itäpuolelle vuoden 1889 keskivaiheilla. Hämeenlinnan läänintarkastaja on vahvistanut vaakahuoneen piirustukset noudatettaviksi 30.3.1889. TS 25.10.1889 mukaan uusi vaakahuone on jo rakennettu, muttei vielä käytännössä. Vaakahuone oli kuitenkin rakennettu liian lähelle kirkkoa, minkä johdosta seurakunnan kirkkoherra teki asiasta ilmoituksen tuomiokapitulille sekä kuvernöörin virastoon. AL 16.11.1889 julkaistussa mielipidekirjoituksessa nimimerkki Katselija toteaa vanhan vaakahuoneen olleen ei mukavalla paikalla. Uusi vaakahuone tuo kuitenkin mukanaan heiniä ja hevosia, eivätkä mainitut asiat lisää ”sitä siisteyden ja pyhyiden tunnetta, mitä jokaisen kristityn nimeä kantavan pitäisi valtaamaan Herran huoneen läheisyydessä”. Nimimerkki Katselija vetoaakin kirjoituksessaan kirkon kokoukseen vaakahuoneen toisaalle siirtämiseksi. 1800-luvun lopun mielipiteet eivät kuitenkaan siirtäneet vaakahuonetta pois kirkon läheisyydestä. TS 2.3.1910 kirjoittaa yleisen huolen syntyneen siitä, muuttuuko vaakahuoneen käyttö mahdottomaksi uuden teatteritalon rakennustyön alettua. Seuraavaksi vaakahuoneen paikaksi ehdotettiin Aleksanterin tai Tammelan toria. Vaakahuone on purettu tapulin vierestä arkistolähteiden perusteella kesän 1914 (HM 858:90) ja alkuvuoden 1917 välisenä aikana.

Lähteet:

Tampereen kaupunki, rakennusvalvonnan arkisto
Kansalliskirjaston digitoidut aineistot, historiallinen sanomalehtiarkisto
Museokeskus Vapriikki, kuva-arkisto

Kuva 2. Vaakahuoneen asema, pohja, leikkaus ja julkisivut F.L.Doloniuksen piirtäminä 20.3.1889. (Tampereen kaupunki, rakennusvalvonnan arkisto. Yksityiskohta mikrofilmistä, kuvausnumero 8900533)

Kuva 3. Yksityiskohta Kirkkopuiston sähköaseman asemapiirrokselta vuodelta 1890. Kartalla vaakahuoneen sijainti poikkeaa aiemmista suunnitelmista. (Tampereen kaupunki, rakennusvalvonnan arkisto. Yksityiskohta mikrofilmistä kuvausnumero 8900538)

Kuva 4. Torikauppaa kirkon luona vuonna 1914. Vaakahuone taustalla osittain tapulin takana. Yksityiskohta kuvasta HM 858:90. (Museokeskus Vapriikki, kuva-arkisto, HM 858:90)

Kuva 5. Markkinaväkeä torilla noin vuonna 1900. Vaakahuone näkyy tapulin takaa oikealta. (Museokeskus Vapriikki, kuva-arkisto, 623:Dia:78)

Kuva 6. Tupakkikauppaa torilla noin vuonna 1900. Vaakahuone takaoikealla. (Museokeskus Vapriikki, kuva-arkisto, TKA Thulé : 46)

Hiomo (massahiomo, hioketehdas, olkimassatehdas)

Frencellin paperitehtaan paperinvalmistuksessa otettiin käyttöön uusia raaka-aineita lumppujen rinnalle 1800-luvun loppupuolella. Vuonna 1874 suunnitelmat käynnistettiin olkimassatehtaan rakentamiseksi Frencellin paperitehtaiden eteläpuolelle kosken reunalle. Uudessa olkimassatehtaassa toimi myös kaksi puuhiomakonetta. Olkimassatehdas valmistui vuonna 1877. Samaan aikaan valmistui nykypäiviin säästyneet Frencellin kahdeksankulmainen savupiippu sekä uusi kattilahuone; massatehdas rakennettiin savupiipun ja kosken väliin. Olkimassatehdas muuttui täysin puuhiomoksi vuoteen 1906 mennessä, jolloin olkimassalle ei enää ollut käyttöä paperiteollisuuden raaka-aineena. Olkimassatehdas oli kaksikerroksinen rakennus. Ensimmäisessä kerroksessa oli kokoushuoneiden lisäksi massapölkkyjen keittämiseen tarkoitettuja kattiloita. Toisessa kerroksessa massapuut kuorittiin ja sinne oli sijoitettu puumassaa tuottavat hioimet. Paperitehdas ja Tampereen kaupunki sopivat tehdasalueen myymisestä kaupungille 1928 ja tehtaan toiminta loppui 1829. Hiomo on purettu valokuva-arkiston kuvien perusteella 11.12.1932 (HM 448:166) ja kesän 1937 (HM Staf 2:1053) välisenä aikana.

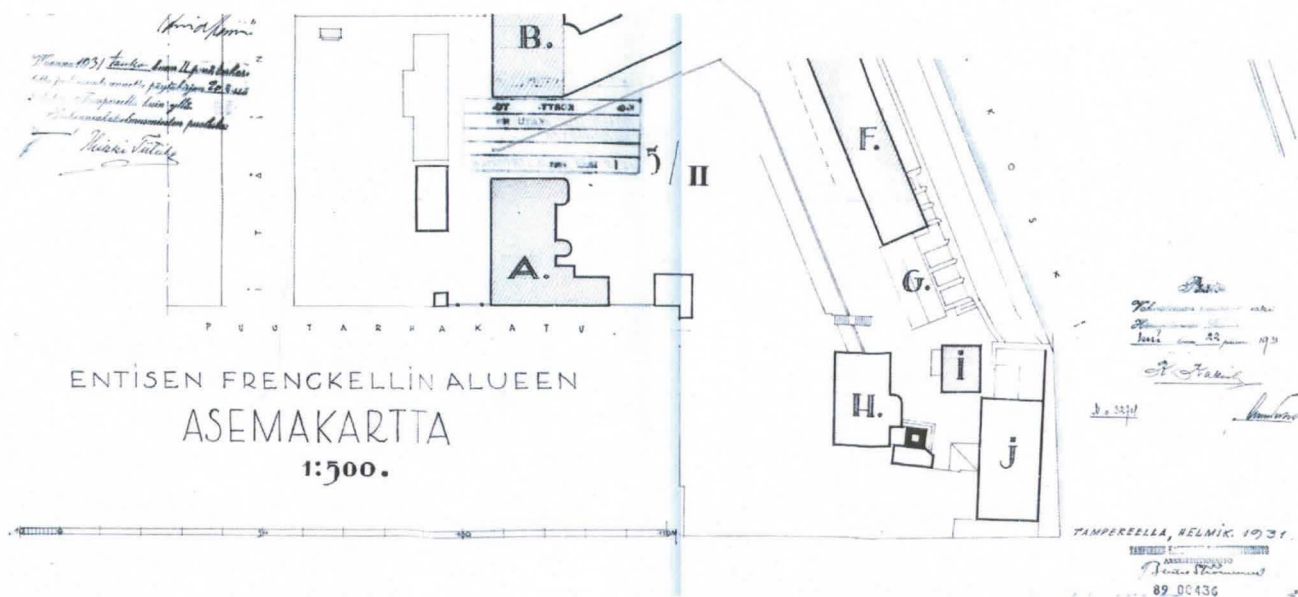
Suomen ensimmäinen puuhiomo rakennettiin 1865 Viipuriin. Tampereella oli toiminnassa kaksi puuhiomoa ennen Frencelliä: ensimmäinen rakennettiin 1866 Tammerkosken alajuoksulle (vuodesta 1877 Kattohuopatehdas) ja toinen vuonna 1873 Tampereen Pellava- ja Rautateollisuus Oy:n toimesta kosken yläosaan.

Lähteet:

Tampereen kaupunki, rakennusvalvonnan arkisto
 Pumpulilaisia ja pruuakilaisia, Unto Kanerva. Tampere 1946
 Lumppappersbruken I Finland, Gabriel Nikander ja Ingwald Sourander. Helsinki 1955
 Frencellin paperit, Martin Lilius. Tampere 2000
 Piirteitä Suomen tehdashistoriasta, Jalmari Maunola. Hämeenlinna 1931
 Museokeskus Vapriikki, kuva-arkisto

Kuva 7. Yksityiskohta Tampereen asemakaavasta vuodelta 1882. Hiomo Tammerkosen länsilaidalla, O ja R kirjainten puolivälissä. (Museokeskus Vapriikki, kuva-arkisto). Kuvankäsittely Kalle Luoto.

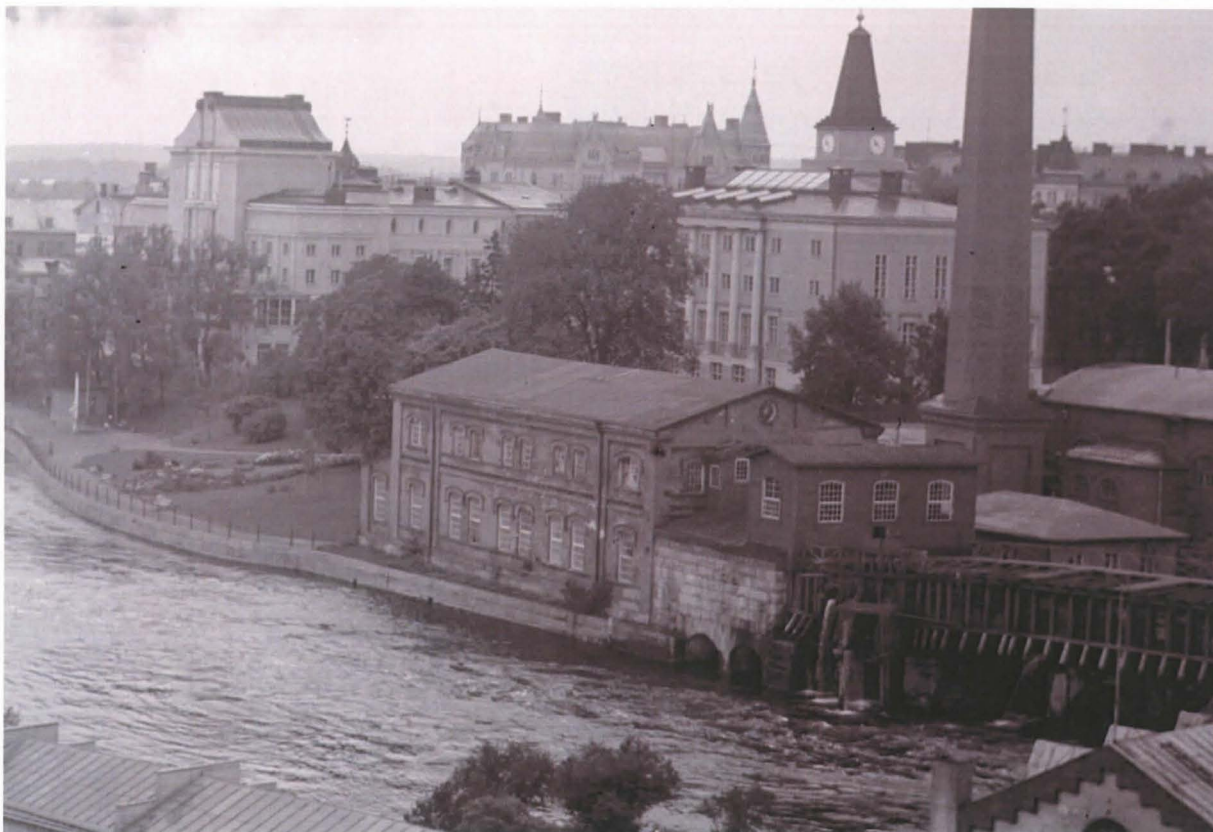
Kuva 8. Yksityiskohta Frenckellin alueen asemakartasta vuodelta 1931. Hiomo (J) pannuhuoneen (H) ja Frenckellin piipun oikealla puolella. (Tampereen kaupungin rakennusvalvonnan arkisto. Yksityiskohta mikrofilmistä, kuvausnumero 8900436)

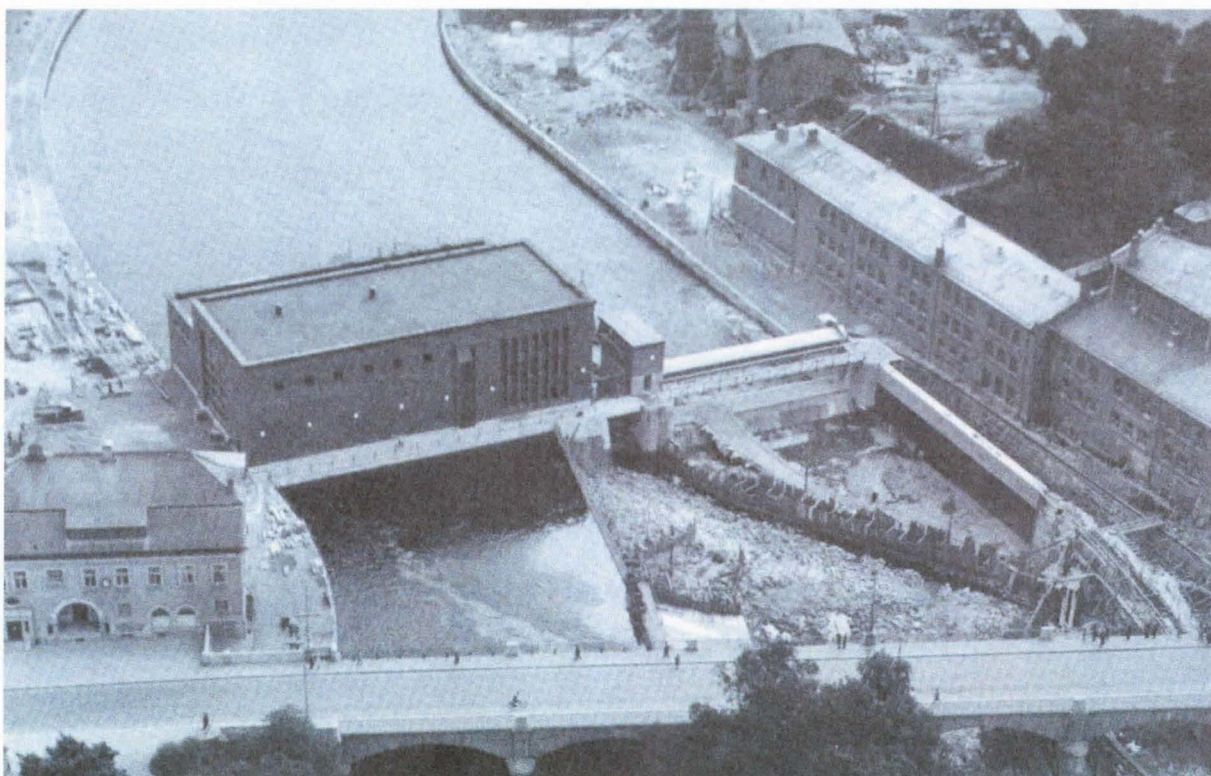
Kuva 9. Hiomon eteläpää kuvan oikeassa laidassa. Kuva 1880-luvulta. (Museokeskus Vapriikki, kuva-arkisto, HM 1327:14)

Kuva 10. Hiomo Frenckellin piipun edessä. Kuva vuodelta 1921. (Museokeskus Vapriikki, kuva-arkisto, HM 621:28)

Kuva 11. Hiomo Frenckellin piipun vasemmalla puolella vuonna 1930. Yksityiskohta kuvasta 341:22:137. (Museokeskus Vapriikki, kuva-arkisto)

Kuva 12. Yksityiskohta kuvasta 1930-luvulta. Keskellä valmistumassa oleva voimalaitos ja alareunassa Satakunnankadun silta. Kuvan ylälaidassa näkyy uusi pannuhuone sekä Frenckellin piipun alaosa. Piipun vasemmalla puolen sijainnut hiomo on purettu. (Museokeskus Vapriikki, kuva-arkisto, Minttu: TKA suuret 1)

Tampere, Tammerkoski (Koski)

Tampereen Kirjastonpuiston arkeologiset tutkimukset 2009

Kalle Luoto 2009

Luettelo konservoitavista metalliesineistä

Luetteloitu päänumerolla KM 2009028:

Luetteloineet: K. Luoto ja T. Tiainen

KM 2009028	laji	Materiaali	Kuvaus	Kpl	Mitat: pituus cm x leveys cm x syvyys cm	paino grammaa	tunnus	konteksti (Yksikkö)	PVM 2009	löytötiedot
6	rautanaula	rauta	Hevosenkänäula	1	3,7 x 1,6 x 1,1	11,2	y	104	21.4.	Y 104/105 rajalta
13	metallirengas	kupari/lyijy?		1	1,8 x 0,2	1,4	y	106	5.5.	pinnasta 0,2-0,5m
14	metallirenkaan katkelmia	pronssi/kupari?		2	1 x 0,35 x 0,05	0,3	y	106	13.5.	
15	neula	pronssi, rauta?		1	4 x 0,07	0,2	y	106	12.5.	rautaydin, pronssivaippa?
16	metalliesine	rauta	Katkennut rautaesine, mahdollinen avain(?)	2	7,8 x 2,2	29,5	y	106	5.5.	pinnasta 0,2-0,5m
17	rautanauloja	rauta	5 rautanaulaa/katkelmaa	5	6 x 1,7	44,6	y	106	12.5.	kivien välistä
26	metallinappi	rauta(?)	Metallinappi, ontto	1	2,1 x 0,4	1,7	y	107	12.5.	
31	rautanaula	rauta	Epäsymmetrinen kanta	1	0,7	8,8	y	108	6.5.	
36	solki	pronssi / messinki?	Metallisolki. Soljen alapuolella kirjaimia: & (?) ja S	1	3,1 x 2,2 x 0,3	4,9	y	109	25.5.	täyttömaa / purkukerros 5 m tapulista itään
39	rautanaula	rauta		2	10,7 x 1,4 + 15,1 x 1,3	57,8	r	111	11.6.	laastin seasta, N-osa kaivon vierestä
48	niitti	rauta	Naula/niitti. Kannan alla 2 apilanlehtimäistä levikettä	1	3,4 x 3,1 x 1,7	12,7	a	f	7.7.	Kirkon ja tapulin väli, n. 3- 4 m kaapelista. 30-40 cm täyttösoran jälkeen
52	metalliesine	rauta	Litistetty rautanaula(?), sekundäärikäyttö(?)	1	8,8 x 4,2 x 0,5	13,4			19.8.	Puunistutuskuoppa 1. Likamaa 70-90 cm.

Tampere, Tammerkoski (Koski)

Tampereen Kirjastonpuiston arkeologiset tutkimukset 8.4.-25.8.2009

Kalle Luoto 2009

Luettelo kaikista talteen otetuista löydöistä

Luetteloineet: K. Luoto, T. Kumpulainen ja T. Tiainen

Alustava alanumero	laji	Materiaali	Kuvaus	Kpl	Mitat:pituus cm x leveys cm x syvyys cm	paino grammaa	tunnus *	konteksti (Yksikkö) **	PVM 2009	löytötiedot
1,1	keramiikkaa	punasavi	Tasaisia paloja, pohjapaloja(?), joiden toisella pinnalla valkoista maalausta/lasitusta	3	5,3 x 4,4 x 0,7	37,8	y	106	5.5.	pinnasta 0,2-0,5m
1,4	lasia	lasi	Vaalean vihreää astialasia, reunapala. Lasin sisällä kupla	1	2,1 x 1,8 x 0,3	2	y	106	5.5.	pinnasta 0,2-0,5m
1,2	liitupiippu		Liitupiipun varren pala	1	2,5 x 0,55	0,7	y	106	5.5.	pinnasta 0,2-0,5m
1,5	metallirengas	kupari/lyjy?		1	1,8 x 0,2	1,4	y	106	5.5.	pinnasta 0,2-0,5m
1,6	rautanaula	rauta	Kanta epäsymmetrinen	1	7,8 x 2,2	15,4	y	106	5.5.	pinnasta 0,2-0,5m
1,3	palanutta luuta	luu		4		0,8	y	106	5.5.	pinnasta 0,2-0,5m
2,2	keramiikkaa	punasavi	Palan kummallakin pinnalla hieman tumman ruskeaa lasitusta	1	7,5 x 7 x 0,8	39,2	y	106	5.5.	
2,1	fajanssia	fajanssi	Yhteensopivat palat, joista toinen on reunapala. Toisella pinnalla sinistä koristemaalusta	2	2,8 x 2 x 0,3	3,6	y	106	5.5.	
2,3	posliinia	posliini	Posliinikupin osa. Ulkopinnalla kukka-aiheinen koristelu, sekä suuosaa myötäilevä punaraita	1	5,2 x 5,1 x 1,8	27,7	y	106	5.5.	
3,2	keramiikkaa	punasavi	2 reunapalaa, 2 pohjapalaa (toisessa valkoista maalausta sekä ruskeaa lasitusta + 3 seinämäpalaa (yhdessä ruskeaa lasitusta, yhdessä vaaleaa lasitusta ja yhdessä valkoista maalausta)	7	3,7 x 2,3 x 1	31,5	y	106	6.5.	mitat "pohja+reunapalasta"
3,4	fajanssia	fajanssi	Kahdessa palassa koristelua; toisessa palassa musta kukka-aiheinen koristelu sekä toisessa sinistä koristelua	6	3,3 x 3,2 x 0,4	9,4	y	106	6.5.	
3,7	posliinia	posliini	Toisen palan sisäpinnalla sinistä koristelua vaalealla pohjalla, ulkopinta kauttaaltaan vaalean ruskea	2	1,7 x 1,5 x 0,2	1,1	y	106	6.5.	
3,3	lasia	lasi	2 tumman ruskeaa astia-, 1 tumman vihreä astia-, 1 vaalean vihreä astia-, 3 vaalean vihreää taso-, 1 kirkas taso- ja 1 kirkas astialasin pala(a)	9	4,6 x 3,5 x 1,7	37,9	y	106	6.5.	

* a = konekaivettu alue; aa = pintapoiminta ennen konekaivutusta; y = kaivausyksikkö; r = arkeologisesti kaivettu rakenne;

**106-115 = Kaivausyksikön tunnus; a-f = aluetunnus; kk-n = kirkon pohjoispuoli; kk-e = kirkon itäpuoli; p = puukuoppa

Tampere, Kirjastonpuisto
2009

3,1	liitupiippu		2 liitupiipun varren katkelmaa sekä 1 liitupiipun pesän pala	3	3,6 x 0,7	3	y	106	6.5.	
3,6	rautanauloja	rauta		10	8 x 1,3	61,6	y	106	6.5.	
3,5	palanutta luuta	luu		7		2	y	106	6.5.	
4,1	keramiikkaa	punasavi	Lautasen reunapala. Yläpinnalla vaaleaa lasitusta	1	6,2 x 2,1 x 1	10	y	108	7.5.	
4,2	lasia	lasi	1 rusehtava astialasin pala, sekä 2 vihreää tasolasin palaa	3	2,2 x 1,2 x 0,15	2,3	y	108	7.5.	
5,1	keramiikkaa	valkosavi	Pohjapala, pinnassa vaaleaa lasitusta sekä pohjan reunaan myötäilevä tuplauurre	1	1,5 x 1,4 x 0,8	1,5	y	106	12.5.	
5,2	fajanssia	fajanssi	Lautasen reunapala. Ulkopinnalla sininen koristeiviiva	1	1,8 x 1,5 x 0,3	0,6	y	106	12.5.	
6	liitupiippu		Liitupiipun varren katkelmia	5	2,6 x 0,75	6,3	y	106	12.5.	
7	lasia	lasi	Astiasilin paloja. 2 rusehtavaa palaa, 2 vihreää palaa, 3 vihreää irisoitunutta palaa (sulaneita?)	7	6 x 4,1 x 1	78,7	y	106	12.5.	mitat pohjapalasta
8	rautanauloja, katkennut rautaesine (avain?)	rauta	4 naulan/katkelman palaa, 1 rautalevyn? pala sekä avaimen? katkelma	6	6 x 1,7	59,9	y	106	12.5.	kivien välistä
9,3	liitupiippu		Liitupiipun varren pala, haljennut myös pitkittäin	1	1,4 x 0,6 x 0,2	0,3	y	106	12.5.	
9,2	palanutta luuta	luu		6		4,6	y	106	12.5.	
9,1	luuta	luu		9		117	y	106	12.5.	
9,4	hampaita			6		40,4	y	106	12.5.	
10	neula	pronssi, rauta?		1	4 x 0,07	0,2	y	106	12.5.	
11	keramiikkaa	punasavi	2 reunapalaa, yhdessä palassa vaaleaa maalausta, 2. vaaleaa maalausta sekä vihreä ja tumman ruskea lasitus. Lopuissa paloissa ruskea tai vihreä lasitus, osassa paloista lisäksi vaaleaa maalausta sekä koho/uurre koristelua	14	4,9 x 5,9 x 0,8	104,6	y	106	12.5.	kiven läheisyydestä
12,9	keramiikkaa	valkosavi	Epätasaiset pinnat, kummallakin pinnalla lasitusta; ulkopinnalla sinistä koristelua	1	2,5 x 2,2 x 0,8	2,2	y	107	12.5.	
12,5	keramiikkaa	punasavi	Kahdessa palassa tumman ruskeaa lasitusta; toisessa lisäksi keltainen koristeiviiva. Kahdessa palassa valkoista maalausta	4	4,4 x 3,8 x 0,8	25,7	y	107	12.5.	
12,7	fajanssia	fajanssi	Toisessa palassa violettiä koristelua sisäpinnalla, toisessa suuosan molemmiin puolin mustaa/tummaa koristelua	2	3,6 x 2,6 x 0,4	4	y	107	12.5.	
12,8	posliinia	posliini	Toisen palan sisäpinnalla vihreää koristelua.	1	1,6 x 1,4 x 0,35	1	y	107	12.5.	

* a = konekaivettu alue; aa = pintapöimintä ennen konekaivutusta; y = kaivausyksikkö; r = arkeologisesti kaivettu rakenne;
**106-115 = Kaivausyksikön tunnus; a-f = aluetunnus; kk-n = kirkon pohjoispuoli; kk-e = kirkon itäpuoli; p = puukuoppa

Tampere, Kirjastonpuisto
2009

12,6	lasia	lasi	Kirkas lasi: pullon pohja-, iridisoitunut tasolasin- sekä astialasinpala. Vihreä lasi: 3 astialasin palaa sekä 1 tasolasin pala. 1 ruskea astialasin pala. 3 tumman vihreänrusehtavaa astialasin palaa.	11	7,9 x 4,3 x 3,4	78	y	107	12.5.	mitat pohjapalasta
12,1	metallinappi	rauta?	Metallinappi, joka on ontto sisältä	1	2,1 x 0,4	1,7	y	107	12.5.	
12,2	rautanauloja ja naulan katkelmia	rauta		10	6,4 x 1,7	50,3	y	107	12.5.	
12,4	palanutta luuta	luu		5		2,7	y	107	12.5.	
12,3	luuta	luu		5		29,4	y	107	12.5.	
13,1	metallirenkaan katkelmia	pronssi/kupari?		2	1 x 0,35 x 0,05	0,3	y	106	13.5.	
13,2	rautanauloja ja -esineen katkelma	rauta		5		89,7	y	106	13.5.	
14	lasia	lasi	1 vihreä, epätasaisen paksu astialasin pala: voimakkaasti iridisoitunut. 1 vihreä tasolasin pala: reunapala	2	6,7 x 4 x 0,55	20,9	y	106	13.5.	kivien välissä ja lähellä
15,2	palanutta luuta	luu		9		1,6	y	106	13.5.	
15,1	luuta	luu		15		111,8	y	106	13.5.	
15,3	hampaita			4		22	y	106	13.5.	
16,2	keramiikkaa	punasavi	1 pohjapala, jossa ruskea lasitus ulkopinnalla. 5 reunapalaa: valkoista maalausta ja vihreä lasitus. 1 reunapala?; ruskea lasitus. 16 seinäpalaa; suurimassa osassa ruskea lasitus sisäpinnalla. Lisäksi osassa paloista vihreä sekä vaalea lasitus.	23	10,6 x 8,1 x 1,2	179,4	y	106	13.5.	
16,3	lasia	lasi	Ohutta, valkoista astialasia.	1	2,5 x 1,6 x 0,2	1,2	y	106	13.5.	
16,1	liitupiippu		2 liitupiipun varren katkelmaa sekä 1 liitupiipun pesän pala	3	2 x 0,65	1,8	y	106	13.5.	
16,4	kiviesine?	liuske	Punertavaa liusketta(?) Yksi pinta hiottu	1	4,5 x 3,4 x 0,8	14,4	y	106	13.5.	
17,2	keramiikkaa	punasavi	Miltei tasainen lasittamaton pala	1	2,35 x 2,1 x 0,4	2	y	106	14.5.	
17,1	lasia	lasi	Kirkasta astialasia. Reunapala	1	3,3 x 2,2 x 0,3	2,2	y	106	14.5.	
17,3	rautaesine?	rauta		1	2,5 x 2 x 1,6	6,4	y	106	14.5.	
18	liitupiippu		Liitupiipun varren katkelma	1	2,2 x 0,55	0,7	y	106	14.5.	kivien N-laita
19,2	lasia	lasi	Kirkasta koristelasia, jossa näkyy muotoilu ja hionnan(?) jälkiä	1	4,2 x 2,9 x 1,4	15,3	y	109	20.5.	
19,1	kuparikolikko	kupari	5 penniä vuodelta 1888	1	2,5 x 0,15	6,1	y	109	20.5.	
20	kuparikolikko	kupari	5 penniä vuodelta 1907	1	2,5 x 0,15	6,2	r	111	20.5.	laastista, yksikön pinnasta, n. 5 m tapulista itään
21	rautanaula	rauta		1	5,5	11,1	y	109	20.5.	kivien välissä, 5 m tapulista itään
22	solki	pronssi / messinki?	Soljen alapuolella kirjaimia: & (?) ja S	1	3,1 x 2,2 x 0,3	4,9	y	109	25.5.	täyttömaa / purkukerros 5 m tapulista itään

* a = konekaivettu alue; aa = pintapöimintä ennen konekaivutusta; y = kaivausyksikkö; r = arkeologisesti kaivettu rakenne;
**106-115 = Kaivausyksikön tunnus; a-f = aluetunnus; kk-n = kirkon pohjoispuoli; kk-e = kirkon itäpuoli; p = puukuoppa

Tampere, Kirjastonpuisto
2009

23	keramiikkaa	punasavi	1 pohjapala; sisäpinnalla ruskea lasitus. 3 reunapalaa: 1. palan sisäpinnalla ruskea lasitus ja keltaisia koristeviivoja. 2. palan sisäpinnalla kerman värinen lasitus ja 2 aaltoviivaa. 3. pala: ulkolaidalla valkoinen maalaus ja pistemäistä lasitusta.	4	7,4 x 2,8 x 1,8	82,4	y	109	26.5.	sekoittunut täyttömaa n. 5 m tapulista itään
24	rautanaula	rauta		1	10,7 x 1,4	24,3	r	111	11.6.	laastin seasta, N-osa kaivon vierestä
25,2	lasia (laastissa kiinni)	lasi, laasti	Rusehtava astialasin pala kiinni laastissa	1		36,6	r	111	11.6.	
25,1	rautanaula	rauta		1	15,1 x 1,3	33,5	r	111	11.6.	
26	liitupiippu		Liitupiipun pesän katkelma	1	1,3 x 1 x 0,25	0,5	y	115	12.6.	
27	kvartsia	kvartsi		1	2,2 x 1,8 x 0,7	3,9	y	116	15.6.	
28	liitupiipun katkelma		Liitupiipun varren katkelma	1	3,6 x 0,9	3,9	a	c	28.4.	
29,2	fajanssia	fajanssi	Reunapala	1	1,5 x 0,9 x 0,2	0,3	y	106	6.5.	
29,1	lasia	lasi	1 vihreä taso- ja 1 vihreä astialasin pala	2	2,7 x 1,8 x 0,3	3,5	y	106	6.5.	
30,3	keramiikkaa	valkosavi	Epätasaisia paloja, 1 reunapala, jossa hieman valkoista lasitetta	3	2,1 x 1,9 x 1,1	2,6	y	106	7.5.	
30,4	keramiikkaa	punasavi	Miltei tasainen lasittamaton pala	1	2,9 x 1,9 x 0,5	2,2	y	106	7.5.	
30,5	lasia	lasi	1 kirkas, 2 rusehtavanvihreää, 1 vaalean- ja 2 tumman vihreää astialasin palaa	6	3,5 x 2,3 x 0,3	17,9	y	106	7.5.	
30,6	liitupiippu		Liitupiipun varren katkelma	1	2,5 x 0,6	1	y	106	7.5.	
30,1	rautaesine?	rauta	Vääntynyt rautalevyn kappale	1	13,8 x 10,2 x 0,6	359,8	y	106	7.5.	
30,2	luuta	luu		2		67,7	y	106	7.5.	
31,2	keramiikkaa	punasavi	1 pohjapala; sisäpinnalla koristeviivoja ja ruskea lasitus. 6 reunapalaa; paloissa ruskea lasitus ja/tai valkoista maalausta. Osassa koho- ja uurrekoristelu. 8 seinäpalaa; paloissa ruskea lasitus tai valkoista maalausta	15	5,9 x 2,5 x 0,9	60,2	y	106	7.5.	
31,3	fajanssia	fajanssi	1 pohja-, 1 reuna- ja 2 seinäpalaa	4	2,7 x 1,5 x 0,45	5,2	y	106	7.5.	
31,1	lasia	lasi	1 paksu, tumman rusehtavanvihreä astia-, 4 vihertävää, kuplia sisältävää astia- sekä 3 vihreää tasolasin palaa	8	7,2 x 5,8 x 1	114	y	106	7.5.	
31,6	rautanauloja	rauta		2	8,4 x 1,5	20,5	y	106	7.5.	
31,4	luuta	luu		1		3,1	y	106	7.5.	
31,5	hammas ja hampaan paloja			3		5,3	y	106	7.5.	
32,2	keramiikkaa	punasavi	Pohjapala, sisäpinnalla ruskeaa lasitusta ja ulkopinnalla dreijauksen jälkiä	1	3,9 x 2,6 x 0,7	7,7	a (3)	110-115	16.6.	R 110-115 poiston yhteydessä talteen otettuja löytöjä
32,3	luuta	luu		3		45,1	a (3)	110-115	16.6.	R 110-115 poiston yhteydessä talteen otettuja löytöjä
32,1	kvartsia	kvartsi		1	1,8 x 1,7 x 0,4	1,7	a (3)	110-115	16.6.	R 110-115 poiston yhteydessä talteen otettuja löytöjä
33,3	lasia	lasi	1 pala vihreää astialasia, sisällä kuplia. 1 pala valkoista koriste/astialasia	2	5,8 x 3,5 x 0,5	12,5	y	108,1	6.5.	

* a = konekaivettu alue; aa = pintapöimintä ennen konekaivutusta; y = kaivausyksikkö; r = arkeologisesti kaivettu rakenne;
**106-115 = Kaivausyksikön tunnus; a-f = aluetunnus; kk-n = kirkon pohjoispuoli; kk-e = kirkon itäpuoli; p = puukuoppa

Tampere, Kirjastonpuisto
2009

33,1	rautanaulan katkelma	rauta	Epäsymmetrinen kanta	1	5,7 x 1,8 (kanta) x 0,7	8,8	y	108,1	6.5.	
33,4	palanutta luuta	luu		1		0,2	y	108,1	6.5.	
33,2	kuonaa			1		69,3	y	108,1	6.5.	
34,1	keramiikkaa	punasavi	Pohjapala(?) pinnalla heikosti erottuvaa vaalean ruskeaa maalausta/lasitusta	1	3 x 2,2 x 1	7,3	a	c	5.5.	
34,2	liitupiippu		Liitupiipun varren katkelma	1	2,5 x 0,8	2	a	c	5.5.	
35	lasia	lasi	Paloja kahdesta lasipullostasta; kirkas, kantikas pullo, jonka pohjossa "250". Rusehtavan pullon paloja. Jokaisessa palassa iridisoitumista	9			a	c	5.5.	"viinakätkö" täyttömaasta
36	keramiikkaa	punasavi	Pohja- ja reunapala; pohjapalassa vaalean ruskeaa lasitusta sekä kellertäviä koristeraitoja	2	7,5 x 4,3 x 1,1	46,8	aa	kk-n	15.6.	pintapöiminta, kirkon pohjoispuoli
37	fajanssia	fajanssi	Lautasen pohjapala. Ulkopinnalla sinistä kasvialheista koristelua	1	4,4 x 2,5 x 0,75	7,8	aa	kk-n	16.6.	pintapöiminta, kirkon pohjoispuoli
38	kaakelia/koristetiiltä	punasavi	Ulkopinta koristeltu kohokuvioin ja lasitettu tumman ruskeaksi	1	12,7 x 8,3 x 4,9	258,4	y	104	21.4.	likamaasta
39	kaakelia/koristetiiltä	punasavi	Kaakelin/koristetiilien paloja. Toisessa palassa vaalea lasitetta yhdellä pinnalla	2	15 x 5,6 x 2,8	259,3	y	104	21.4.	
40,2	keramiikkaa	punasavi	Miltei tasainen pala. Ulkopinnalla(?) näkyvässä himmeä, spiraalimainen uurre sekä valkoinen maalaus	1	5,4 x 3,3 x 0,7	11,5	y	104	21.4.	
40,1	lasia	lasi	Rusehtavanvihreä astialasin pala. Lasin sisällä pieniä kuplia	1	12,2 x 4,2 x 0,5	44,8	y	104	21.4.	
41,3	keramiikkaa	punasavi	3 reunapalaa; kahdessa palassa koristelua. 5 seinäpalaa; jokaisessa palassa vaalean ruskea tai tumma lasitus. Yhden palan ulkopinnalla sormenjälkiä?	8	7,1 x 3,5 x 0,7	76,9	y	104	21.4.	
41,2	fajanssia	fajanssi	Reunapala, kummallakin pinnalla harmaa koristelu	1	4 x 1,6 x 0,2	2,1	y	104	21.4.	Teatteritalon koillisnurkka, itäosa
41,4	lasia	lasi	Rusehtava, kuplia sisältävä astialasin pala	1	4,5 x 3 x 0,1	3,1	y	104	21.4.	
41,1	liitupiippu		1 liitupiipun pesän ja 1 varren pala. Pesän palassa koristelua	2	3,8 x 0,7 / 2,4 x 1,7	5,3	y	104	21.4.	Teatteritalon koillisnurkka, itäosa.
42	hevosenkenkänaula	rauta	Hevosenkenkänaula	1	3,7 x 1,6 x 1,1	11,2	y	104 / 105	21.4.	Yksiköiden rajapinnasta
43	keramiikkaa	punasavi	3 reunapalaa; yhdessä palassa ulkopinnalla ruskea lasite ja yhden palan ulkopinnalla vihreä lasite sekä valkoista maalausta	3	8,8 x 4,9 x 1,5	63,5	a	c	23.4.	Konekaivuu, hiekankainen multa, sekoitettu, n. 0,5 - 1 m pinnasta
44	keramiikkakahva	punasavi	Kaakelin/koristetiilien osa, yhdellä pinnalla tumman ruskeaa lasitusta. Kahvamainen muoto	1	12,1 x 6,7 x 1,8	107,6	a	b	00.4.	Täyttömaa, koskenrannan rinne teatterin ja kosken välissä

* a = konekaivettu alue; aa = pintapöiminta ennen konekaivutusta; y = kaivausyksikkö; r = arkeologisesti kaivettu rakenne;
**106-115 = Kaivausyksikön tunnus; a-f = aluetunnus; kk-n = kirkon pohjoispuoli; kk-e = kirkon itäpuoli; p = puukuoppa

Tampere, Kirjastonpuisto
2009

45,1	luuta	luu		1	13 x 7,1 x 3,4	54,5	a	f	6.7.	Kirkon ja tapulin väli, n. 6-7 m kaivolta itään. Tumma maa n. 40-50 cm soran alapuolella
45,2	kuonaa			1	5,1 x 2,8 x 2,7	30,8	a	f	6.7.	Kirkon ja tapulin väli, n. 6-7 m kaivolta itään. Tumma maa n. 40-50 cm soran alapuolella
46,2	keramiikkaa	punasavi	Reunapala	1	3,8 x 2,3 x 0,8	8,1	a	f	6.7.	Kirkon ja tapulin väli, n. 2,5 m kaivolta itään. Tumma kerros n. 40-50 soran alapuolella
46,1	luuta	luu	1 hammas	3	4,7 x 1,4 x 0,9	12,7	a	f	6.7.	Kirkon ja tapulin väli, n. 2,5 m kaivolta itään. Tumma kerros n. 40-50 soran alapuolella
47,1	niitti	rauta	Naula/niitti. Kannan alla 2 apilanlehtimäistä levikettä	1	3,4 x 3,1 x 1,7	12,7	a	f	7.7.	
47,2	hammas	luu		2	3,8 x 1,3 x 0,5	3,1	a	f	7.7.	
48,2	keramiikkaa	punasavi	Kukkaruukun(?) pohjapala	1	2,3 x 4 x 2,4	9,7	a	f	7.7.	
48,1	liitupiippu		Liitupiipun varren katkelma	1	3,9 x 0,9	3,5	a	f	7.7.	
48,3	luuta	luuta		1	8,6 x 2,8 x 2,8	19,8	a	f	7.7.	
49	liitupiippu		Puoliksi säilynyt liitupiipun pesä. Säilyneen osan koristelussa kaksi eläinhahmoa(?) kannattelee vaakunaa	1	5,4 x 2,4 x 2	10,3	a	f	8.7.	Kirkon ja tapulin väli. Kirkon kaakkoiskulma, johtoristeyksen kohdalla tumma, sekoittunut maa n. 0,5-1 m syvyydestä. Tiiltä, luuta yms poistettu kentällä
50,1	keramiikkaa	kivisavi	Puolikas pohjanpala. Ulkopinnalla harmaa lasite	1	9,8 x 4,6 x 4,5	75,9	a	e	29.6.	
50,2	keramiikkaa	punasavi	Pohjapala, sisäpinnalla tumman ruskeaa lasitusta	1	9,3 x 3,3 x 4,4	59,4	a	e	29.6.	
50,3	fajanssia	fajanssi	Reunapala, suuosan molemmin puolin sininen koristeraita	1	2 x 1,8 x 0,4	1,5	a	e	29.6.	
51	luuta	luu		2	7,5 x 2,2 x 1	24	a	f	17.7.	Likamaa tapulin ja kirkon välistä
52,1	keramiikkaa	punasavi	Pohjapala. Sisäpinnalla vihreää, keltaista ja vaalean ruskeaa lasitusta. Ulkopinnalla dreijauksen jälkiä	1	4,9 x 3,6 x 0,9	17,8	a	f	14.7.	
52,2	lasia	lasi	Vihreää astialasia, sisällä kuplia. Reunapala(?)	1	6,1 x 4,4 x 1,1	39,7	a	f	14.7.	
53	liitupiippu		Liitupiipun pesän ja varren katkelma	2	3,1 x 2 x 1,1	6,4	a	e	2.6.	Konekaivuu, tapulin pohjoispuoli
54	keramiikkaa	punasavi	Astian/kaakelin paloja, toisella pinnalla vihreä lasite	2	6,6 x 3,5 x 0,8	37,4	a	e	15.7.	Tapulin pohjoispuoli, sekoittunut kerros
55,2	lasia	lasi	Luonnonvalkoista lasia	1	1,9 x 1,7 x 0,4	1,7	aa	kk-e	29.6.	
55,1	lusikka	metalli	Lusikan varsi, varsinainen lusikkaosa katkennut. Ehjässä päässä koristelua	1	10,3 x 1,7 x 0,3	12,6	aa	kk-e	29.6.	
56	fajanssia	fajanssi	Paloissa sinistä ja punaista koristelua	5	7,4 x 3,9 x 0,4	26,3	p		19.8.	Puunistutuskuoppa 1. Likamaa 70-90 cm

* a = konekaivettu alue; aa = pintapoiminta ennen konekaivutusta; y = kaivausyksikkö; r = arkeologisesti kaivettu rakenne;
**106-115 = Kaivausyksikön tunnus; a-f = aluetunnus; kk-n = kirkon pohjoispuoli; kk-e = kirkon itäpuoli; p = puukuoppa

Tampere, Kirjastonpuisto
2009

56,1	lasia	lasi	2 kirkasta astialasin palaa, 1 vihreä astialasia pala sekä 1 kirkas tasolasin pala	4	4,9 x 1,2 x 0,6		p		19.8.	Puunistutuskuoppa 1. Likamaa 70-90 cm
56,2	rautanauloja	rauta	2 naulaa. Toinen litistetty(?)	2	8,8 x 4,2 x 0,5		p		19.8.	Puunistutuskuoppa 1. Likamaa 70-90 cm
56,3	luuta	luu		3		22,5	p		19.8.	Puunistutuskuoppa 1. Likamaa 70-90 cm
56,4	kuonaa			1	4,7 x 4,5 x 3,1		p		19.8.	Puunistutuskuoppa 1. Likamaa 70-90 cm

* a = konekaivettu alue; aa = pintapoiminta ennen konekaivutusta; y = kaivausyksikkö; r = arkeologisesti kaivettu rakenne;
 **106-115 = Kaivausyksikön tunnus; a-f = aluetunnus; kk-n = kirkon pohjoispuoli; kk-e = kirkon itäpuoli; p = puukuoppa

Tampere, Tammerkoski (Koski)

Tampereen Kirjastonpuiston arkeologiset tutkimukset 8.4.-25.8.2009

Kalle Luoto 2009

Luettelo tutkimuslöydöistä päänumerolla KM 2009028

Luetteloinneet: K. Luoto ja T. Tiainen

KM 2009028	laji	Materiaali	Kuvaus	Kpl	Mitat: pituus cm x leveys cm x syvyys cm	paino grammaa	tunnus	konteksti (Yksikkö)	PVM 2009	löytötiedot
1	keramiikkaa	punasavi	1 miltei tasainen pala. Ulkopinnalla spiraalimainen uurre (dreijaus?) ja valkoinen maalaus. 3 reunapalaa; kahdessa palassa koristelua. 5 seinäpalaa; jokaisessa palassa vaalean ruskea tai tumma lasitus. Yhden palan ulkopinnalla somenjätkiä?	9	5,4 x 3,3 x 0,7 ja 7,1 x 3,5 x 0,7	88,4	y	104	21.4.	Teatteritalon koillisnurkka, kaivannon itäosa
2	fajanssia	fajanssi	Reunapala, kummallakin pinnalla harmaa koristelu	1	4 x 1,6 x 0,2	2,1	y	104	21.4.	Teatteritalon koillisnurkka, kaivannon itäosa
3	kaakelia/koristetiiltä	punasavi	Toisella pinnalla kohokoristelua ja tumman ruskea lasitus	1	12,7 x 8,3 x 4,9	258,4	y	104	21.4.	Teatteritalon koillisnurkka, kaivannon itäosa
4	lasia	lasi	Rusehtavanvihreää ja rusehtavaa astialasia. Lasin sisällä pieniä kuplia	2	12,2 x 4,2 x 0,5 ja 4,5 x 3 x 0,1	47,9	y	104	21.4.	Teatteritalon koillisnurkka, kaivannon itäosa
5	liitupiippu		1 liitupiipun pesän ja 1 varren katkelma. Pesän katkelmassa koristelua	2	3,8 x 0,7 / 2,4 x 1,7	5,3	y	104	21.4.	Teatteritalon koillisnurkka, kaivannon itäosa
6	rautanaula	rauta	Hevosenkänäula	1	3,7 x 1,6 x 1,1	11,2	y	104	21.4.	Teatteritalon koillisnurkka, kaivannon itäosa
7	keramiikkaa	valkosavi	Pohjapala, pinnassa vaalea lasitus sekä pohjan reunaa myötäilevä tuplaurre	1	1,5 x 1,4 x 0,8	1,5	y	106	12.5.	Tumman ruskea kulttuurimaa kiven läheisyydessä
8	keramiikkaa	punasavi	Reuna-, seinämä- ja pohjapaloja. Paloissa ruskeaa, vihertävää tai vaaleaa lasitusta. Osassa paloissa lisäksi valkoista maalausta ja/tai aaltomaista uurrekoristelua	34	5,3 x 4,4 x 0,7 + 7,5 x 7 x 0,8 + 3,7 x 2,3 x 1 + 4,9 x 5,9 x 0,8 + 10,6 x 8,1 x 1,2 + 5,9 x 2,5 x 0,9	321,2	y	106	5.5., 6.5., 7.5., 12.5., 13.5.	pinnasta 0,2-0,5m
9	fajanssia	fajanssi	3 reuna- ja 3 seinämäpalaa. Yhdessä palassa mustaa ja 4 palassa sinistä koristelua	6	1,5 x 0,9 x 0,2 + 2,1 x 1,9 x 1,1 + 1,8 x 1,5 x 0,3 + 2,8 x 2 x 0,3 + 3,3 x 3,2 x 0,4	8,7	y	106	12.5, 5.5., 6.5.	
10	posliinia	posliini	Palan sisäpinnalla sinistä koristelua, ulkopinta kauttaaltaan vaalean ruskea	1	1,7 x 1,5 x 0,2 ja 2,5 x 1,6 x 0,2	0,9	y	106	6.5.	
11	lasia	lasi	17 astialasin palaa: 12 vihreää (1 sulanut, 6 reunapalaa, 2 iridiso, yhdessä palassa uurrekoristelua), 3 rusehtavaa ja 2 valkoista palaa	17	2,1 x 1,8 x 0,3 + 6 x 4,1 x 1 + 6,7 x 4 x 0,55 + 3,3 x 2,2 x 0,3 + 2,7 x 1,8 x 0,3 + 7,2 x 5,8 x 1	103,7	y	106	5.5., 12.5., 13.5., 14.5., 6.5., 7.5.	pinnasta 0,2-0,5m
12	liitupiippu		13 liitupiipun varren katkelmaa ja 2 liitupiipun pesän palaa	15	2,6 x 0,75 + 1,4 x 0,6 x 0,2 + 2,5 x 0,55 + 3,6 x 0,7 + 2 x 0,65 + 2,2 x 0,55 + 2,5 x 0,6	13,8	y	106	12.5., 5.5., 6.5., 13.5., 14.5., 7.5.	
13	metallirengas	kupari/lyijy?		1	1,8 x 0,2	1,4	y	106	5.5.	pinnasta 0,2-0,5m
14	metallirengaan katkelmia	pronssi/kupari?		2	1 x 0,35 x 0,05	0,3	y	106	13.5.	
15	neula	pronssi, rauta?		1	4 x 0,07	0,2	y	106	12.5.	
16	metalliesine	rauta	Katkennut rautaesine, mahdollinen avain	2	7,8 x 2,2	29,5	y	106	5.5.	pinnasta 0,2-0,5m

Tampere, Tammerkoski (Koski)
2009
Arkeologiset tutkimukset Tampereen Kirjastonpuiston alueella 2009

17	rautanauloja	rauta	5 rautanaulaa/katkelmaa	5	6 x 1,7	44,6	y	106	12.5.	kivien välistä
18	palanutta luuta	luu		26		9	y	106	5.5., 6.5., 12.5., 13.5.	pinnasta 0,2-0,5m
19	luuta	luu	hampaiden ja luiden kappaleita	40		367,3	y	106	7.5., 12.5., 13.5.	
20	kiviesine(?)	liuske	Punertavaa liusketta(?) yksi pinta hiottu. Mahdollinen kiviesineen katkelma	1	4,5 x 3,4 x 0,8	14,4	y	106	13.5.	
21	keramiikkaa	valkosavi	Epätasaiset pinnat, kummallakin pinnalla lasitusta; ulkopinnalla sinistä koristelua	1	2,5 x 2,2 x 0,8	2,2	y	107	12.5.	
22	keramiikkaa	punasavi	Yhdessä palassa tumman ruskea lasitus sekä keltainen koristeiviiva. Kahdessa palassa valkoista maalausta	3	4,4 x 3,8 x 0,8	23,5	y	107	12.5.	
23	fajanssia	fajanssi	Toisessa palassa violettiä koristelua sisäpinnalla, toisessa suuosan molemmin puolin mustaa/tummaa maalausta	2	3,6 x 2,6 x 0,4	4	y	107	12.5.	
24	posliinia	posliini	Palan sisäpinnalla vihreää koristelua.	1	1,6 x 1,4 x 0,35	1	y	107	12.5.	
25	lasia	lasi	5 astialasin palaa: 2 kirkasta (toinen astian pohjapala), 2 vihreää (toisessa palassa uurrekoristelua ja toisessa kaksi kohoviivaa), 1 valkoinen pala	5	7,8 x 4,3 x 3,4	46,5				
26	metallinappi	rauta?	Metallinappi, ontto	1	2,1 x 0,4	1,7	y	107	12.5.	
27	palanutta luuta	luu		5		2,7	y	107	12.5.	
28	luuta	luu		4		28	y	107	12.5.	
29	keramiikkaa	punasavi	Reunapala. Yläpinnalla vaaleaa lasitusta	1	6,2 x 2,1 x 1	10	y	108	7.5.	
30	lasia	lasi	1 pala vihreää astialasia, sisällä kuplia. 1 pala valkoista koriste/astialasia	2	5,8 x 3,5 x 0,5	12,5	y	108	6.5.	
31	rautanaula	rauta	Epäsymmetrinen kanta	1	5,7 x 1,8 (kanta) x 0,7	8,8	y	108	6.5.	
32	palanutta luuta	luu		1		0,2	y	108	6.5.	
33	kuonaa			1		69,3	y	108	6.5.	
34	keramiikkaa	punasavi	1 pohjapala; sisäpinnalla ruskea lasitus. 3 reunapalaa; 1. palan sisäpinnalla ruskea ja keltainen lasitus. 2. palan sisäpinnalla kerman värinen lasitus, jossa 2 aaltoilevaa koristeiviivaa. 3. pala: ulkolaidalla valkoista maalausta ja pistemäinen lasitus.	4	7,4 x 2,8 x 1,8	82,4	y	109	26.5.	täyttömaa
35	kuparikolikko	kupari	5 penniä vuodelta 1888	1	2,5 x 0,15	6,1	y	109	20.5.	
36	solki	pronssi / messinki?	Soljen alapinnalla kirjaimia: & ja S	1	3,1 x 2,2 x 0,3	4,9	y	109	25.5.	täyttömaa
37	kuparikolikko	kupari	5 penniä vuodelta 1907	1	2,5 x 0,15	6,2	r	111	20.5.	laastista (yksikön pinnasta)
38	lasia (kiinni laastissa)	lasi, laasti	Laastissa kiinni oleva rusehtava astialasin pala	1		36,6	r	111	11.6.	
39	rautanaula	rauta		2	10,7 x 1,4 + 15,1 x 1,3	57,8	r	111	11.6.	laastin seasta, kaivausalueen pohjoisosa (tarkastuskaivon vierestä)
40	liitupiippu		Liitupiipun pesän katkelma	1	1,3 x 1 x 0,25	0,5	y	115	12.6.	
41	keramiikkaa	punasavi	Pohjapala, sisäpinnalla ruskeaa lasitusta ja ulkopinnalla dreijauksen jälkiä	1	3,9 x 2,6 x 0,7	7,7	a	3	16.6.	R 110-115 poiston yhteydessä talteen otettu löytöjä
42	luuta	luu		3		45,1	a	3	16.6.	R 110-115 poiston yhteydessä talteen otettu löytöjä

Tampere, Tammerkoski (Koski)
2009
Arkeologiset tutkimukset Tampereen Kirjastonpuiston alueella 2009

43	keramiikkaa	punasavi	3 reunapalaa; yhden palan ulkopinnalla ruskea lasite ja yhden palan ulkopinnalla vihreä lasite sekä valkoista maalausta	3	3 x 2,2 x 1 + 8,8 x 4,9 x 1,5	63,1	a	c	5.5., 23.4.	hiekansekainen sekoittunut multa, n. 0,5 - 1 m pinnasta
44	keramiikkaa	punasavi	Astian/kaakelin paloja, toisella pinnalla vihreä lasite	2	6,6 x 3,5 x 0,8	37,4	a	e	15.7.	Tapulin N-puoli, sekoittunut kerros
45	liitupiippu		Liitupiipun pesän ja varren katkelma	2	3,1 x 2 x 1,1	6,4	a	e	2.6.	tapuliita N kirjastotalolle
46	keramiikkaa	punasavi	Pohjapala. Sisäpinnalla vihreää, keltaista ja vaalean ruskeaa lasitusta. Ulkopinnalla dreijauksen jälkiä	1	4,9 x 3,6 x 0,9 + 3,8 x 2,3 x 0,8	17,7	a	f	14.7., 6.7.	Kirkon ja tapulin välistä, täyttömaa
47	liitupiippu		1 liitupiipun varren katkelma. 1 puoliksi säilynyt liitupiipun pesä. Säilyneen osan koristelussa kaksi eläinhahmoa(?) kannattelee vaakunaa	2	3,9 x 0,9 + 5,4 x 2,4 x 2	13,8	a	f	7.7., 8.7.	Kirkon ja tapulin väli. Kirkon kaakkoiskulma, johtoristeyksen kohdalla tumma, sekoittunut maa n. 0,5-1 m syvyydestä. Tiiltä, luuta yms poistettu kentällä
48	niitti	rauta	Naula/niitti. Kannan alla 2 apilanlehtimäistä levikettä	1	3,4 x 3,1 x 1,7	12,7	a	f	7.7.	Kirkon ja tapulin väli, n. 3-4 m kaapelista. 30-40 cm täyttösoran jälkeen
49	fajanssia	fajanssi	Lautasen pohjapala. Ulkopinnalla sinistä kasviaiheista koristelua	1	4,4 x 2,5 x 0,75	7,8	aa		16.6.	pintapöiminta, kirkon pohjoispuoli
50	fajanssia	fajanssi	2 reunapalaa, joissa sinistä koristelua. 3 seinämäpalaa; kahdessa palassa punaista koristelua ja yhdessä palassa sinistä koristelua	5	7,4 x 3,9 x 0,4	26,3	p	1	19.8.	Puunistutuskuoppa 1. Likamaa 70-90 cm.
51	lasia	lasi	Kirkasta astialasia. Toisessa palassa koho- ja toisessa palassa uurrekoristelua	2	4,9 x 1,2 x 0,6	12,1	p	1	19.8.	Puunistutuskuoppa 1. Likamaa 70-90 cm.
52	metalliesine	rauta	Litistetty rautanaula(?), sekundäärikäyttö(?)	1	8,8 x 4,2 x 0,5	13,4	p	1	19.8.	Puunistutuskuoppa 1. Likamaa 70-90 cm.
53	luuta	luu		3		22,5	p	1	19.8.	Puunistutuskuoppa 1. Likamaa 70-90 cm.

KUALIITE ESINELÖYDÖISTÄ

KM 200928:	Kuvaus	Kuva
<p>1</p>	<p>Punasavikeramiikkaa.</p> <p>1 miltei tasainen pala. Ulkopinnalla spiraalimainen uurre (dreijsaus?) ja valkoinen maalauk. 3 reunapalaa;</p> <p>Y 104</p>	
<p>3</p>	<p>kaakelia/koristetiiltä</p> <p>Toisella pinnalla kohokoristelua ja tumman ruskea lasitus</p> <p>Y 104</p>	
<p>8</p>	<p>Keramiikkaa.</p> <p>Reuna-, seinämä- ja pohjapaloja. Paloissa ruskeaa, vihertävää tai vaaleaa lasitusta. Osassa paloissa lisäksi valkoista maalausta ja/tai aaltomaista uurrekoristelua.</p> <p>Y 106</p>	

KUALIITE ESINELÖYDÖISTÄ

<p>9</p> <p>fajanssia</p> <p>3 reuna- ja 3 seinämäpalaa. Yhdessä palassa mustaa ja 4 palassa sinistä koristelua</p> <p>Y 106</p>		
<p>11</p> <p>lasia</p> <p>17 astialasin palaa: 12 vihreää (1 sulanut, 6 reunapalaa, 2 iridisoit, yhdessä palassa uurrekoristelua), 3 rusehtavaa ja 2 valkoista palaa</p> <p>Y 106</p>		
<p>12</p> <p>liitupiippu</p> <p>13 liitupiipun varren katkelmaa ja 2 liitupiipun pesän palaa</p> <p>Y 106</p>		

KUALIITE ESINELÖYDÖISTÄ

<p>25</p>	<p>lasia</p> <p>5 astialasin palaa: 2 kirkasta (toinen astian pohjapala), 2 vihreää (toisessa palassa uurrekoristelua ja toisessa kaksi kohoviivaa), 1 valkoinen pala</p>	
<p>29</p>	<p>Keramiikkaa</p> <p>Reunapala. Yläpinnalla vaaleaa lasitusta</p> <p>Y 108</p>	
<p>34</p>	<p>Punasavikeramiikkaa</p> <p>1 pohjapala; sisäpinnalla ruskea lasitus. 3 reunapalaa; 1. palan sisäpinnalla ruskea ja keltainen lasitus. 2. palan sisäpinnalla kerman värinen lasitus, jossa 2 aaltoilevaa koristeiviivaa. 3. pala: ulkolaidalla valkoista maalausta ja pistemäinen lasitus.</p>	

Esinekuvat on taltioitu raportin liitteenä olevalle CD levyille.

KUALIITE ESINELÖYDÖISTÄ

	Y 109	
43	<p>Punasavikeramiikkaa</p> <p>3 reunapalaa; yhden palan ulkopinnalla ruskea lasite ja yhden palan ulkopinnalla vihreä lasite sekä valkoista maalausta</p> <p>Alue C</p>	 <p>Tampere, Kirjastonpuisto KM 2009028-43 Kalle Luoto 2009</p>
45	<p>Liitupiipun pesän ja varren katkelma</p> <p>Alue E</p>	 <p>Tampere, Kirjastonpuisto KM 2009028-45 Kalle Luoto 2009</p>
44	<p>Astian/kaakelin paloja, toisella pinnalla vihreä lasite</p> <p>Alue E</p>	 <p>Tampere, Kirjastonpuisto KM 2009028-44 Kalle Luoto 2009</p>

Esinekuvat on taltioitu raportin liitteenä olevalle CD levyllä.

KUALIITE ESINELÖYDÖISTÄ

46	<p>Punasavikeramiikkaa</p> <p>Pohjapala. Sisäpinnalla vihreää, keltaista ja vaalean ruskeaa lasitusta. Ulkopinnalla dreijauksen jälkiä</p> <p>Alue F</p>	 <p>Tampere, Kirjastonpuisto KM 2009028.46 Kalle Luoto 2009</p>
47	<p>Liitupiippu</p> <p>1 liitupiipun varren katkelma. 1 puoliksi säilynyt liitupiipun pesä. Säilyneen osan koristelussa kaksi eläinhahmoa(?) kannattelee vaakunaa</p> <p>Alue F</p>	 <p>Tampere, Kirjastonpuisto KM 2009028.47 Kalle Luoto 2009</p>
47	<p>Liitupiippu</p> <p>1 liitupiipun varren katkelma. 1 puoliksi säilynyt liitupiipun pesä. Säilyneen osan koristelussa kaksi eläinhahmoa(?) kannattelee vaakunaa</p> <p>Alue F</p>	

KUALIITE ESINELÖYDÖISTÄ

15	neula Y 106	
17	rautanauloja 5 rautanaulaa tai katkelmaa Y 106	
26	Metallinappi, ontto Y 107	

Esinekuvat on taltioitu raportin liitteenä olevalle CD levyille.

KUALIITE ESINELÖYDÖISTÄ

36	solki Soljen alapinnalla kirjaimia: & ja S Y 109	
39	rautanaula R 111	
Ei numeroa	Valvonnan yhteydessä kerättyjä, mutta luetteloimattomia löytöjä sekoittuneista maakerroksista. Pussi	

Esinekuvat on taltioitu raportin liitteenä olevalle CD levylle.

KUALIITE ESINELÖYDÖISTÄ

Ei numeroa	Valvonnan yhteydessä kerättyjä, mutta luetteloimattomia löytöjä sekoittuneista maakerroksista.	
Ei numeroa	Valvonnan yhteydessä kerättyjä, mutta luetteloimattomia löytöjä sekoittuneista maakerroksista.	